

ΤΕΙ ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΙΔΡΥΜΑΤΙΚΗΣ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ»

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:

ΚΟΥΚΟΥΛΗ ΣΟΦΙΑ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ:

ΜΗΤΡΑΚΗ ΑΡΙΣΤΕΑ

ΜΥΛΩΝΑΚΗ ΗΛΙΑΝΝΑ

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2016-2017

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά την επιβλέπουσα της πτυχιακής μας εργασίας την κα. Κουκούλη Σοφία για την καθοδήγηση και τις συμβουλές της. Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ σε όλους τους συμμετέχοντες της έρευνας, που χωρίς αυτούς δεν θα είχε πραγματοποιηθεί.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός: Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνηθούν οι επιπτώσεις της ιδρυματικής φροντίδας στην ψυχοκοινωνική ταυτότητα των παιδιών, τα οποία φιλοξενούνταν στο ίδρυμα κατά την εφηβική τους ηλικία.

Μεθοδολογία: Η παρούσα μελέτη είναι μία ποιοτική έρευνα. Για την συλλογή των πληροφοριών χρησιμοποιήσαμε την ημι-δομημένη συνέντευξη και δυο διαφορετικά δείγματα από το νομό Ηρακλείου. Το πρώτο δείγμα αποτελείτο από επιστήμονες και φροντιστές που εργάζονταν σε ιδρύματα παιδικής προστασίας της περιοχής και το δεύτερο δείγμα από ενήλικα άτομα που έζησαν σε αυτά τα ιδρύματα ως φιλοξενούμενοι κατά την εφηβική τους ηλικία.

Αποτελέσματα: Από την ανάλυση των πληροφοριών που συγκεντρώθηκαν από το δείγμα των ειδικών, προέκυψε ότι τα παιδιά έχουν δύσκολη εφηβεία και υπάρχει δυσκολία ένταξης στο ίδρυμα αλλά και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Η συμπεριφορά τους απέναντι στους φροντιστές είναι πολλές φορές αντιδραστική, κυρίως όταν περιορίζεται η ελευθερία τους. Οι πρώην φιλοξενούμενοι του ιδρύματος ανέφεραν ότι αν και ήταν δύσκολο να μένουν σε ίδρυμα και να είναι μακριά από τις οικογένειές τους, παρ' όλο που κρατούσαν συχνή επαφή. Τα παιδιά ζουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα στο ίδρυμα και η ύπαρξη μη εξειδικευμένου προσωπικού δυσκολεύει τα παιδιά στην ομαλή προσαρμογή και επιβίωση μέσα σε αυτό. Τα παιδιά απομονώνονται από το κοινωνικό περιβάλλον εκτός του ιδρύματος λόγω φόβου για αρνητική κριτική ως προς τη διαμονή τους στο ίδρυμα και τείνουν να δημιουργούν σχέσεις με άτομα εντός του ιδρύματος.

Συμπέρασμα: Η έρευνα έδειξε ότι τα άτομα που φιλοξενούνταν κατά την εφηβική τους ηλικία σε κάποιο ίδρυμα επηρεάζονται σε πολλούς τομείς στην ενήλικη ζωή τους. Το ίδρυμα παίζει καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία του χαρακτήρα των παιδιών και στον τρόπο που αντιλαμβάνονται τη ζωή και την κοινωνία. Όταν τα παιδιά αποχωρούν από το ίδρυμα και γίνονται ενήλικες, συνειδητοποιούν ότι το ίδρυμα ήταν για αυτά μία θετική εμπειρία, κάτι το οποίο έρχεται σε αντίθεση με τις απόψεις των ειδημόνων, οι οποίοι πιστεύουν ότι το ίδρυμα έχει αρνητικές συνέπειες στη μετέπειτα ζωή των παιδιών.

ABSTRACT

Aim: The aim of the present study is to investigate and analyze the consequences of institutional care on the psycho-social identity of children institutionalized during their puberty.

Methodology: The methodology used in the current study is qualitative study, using face-to-face interviews. The target population consisted of experts and caregivers working in institutions of child protection and children that have lived for a long time during their adolescence in an institution. All interviews were conducted in the city of Heraklion.

Analyze: According to the information we gathered from the scientific staff and the caregivers, most of the children were committed to an institution when they were already teenagers and this made it difficult for them to create relationships with other children, as well as become an active member of the society. Teenagers often adopted a reactive behavior towards their caregivers especially when their freedom was restricted. Children themselves seemed to feel uncomfortable living in an institution, away from their families, even though they have the chance to contact with them often. Children use to isolate themselves from the social life outside the institution because they fear others' negative opinion. That way, the only relations they can create are the ones with other children living in the same institution.

Conclusion: According to our research, we concluded that the psycho-social identity of children who lived in an institution during their adolescence is affected in many ways, such as their character, their social life and the way they react with their own family. Moreover, children in their adult life found themselves realizing that overall the institution was a positive experience for them. The scientific staff and the caregivers, on the other hand, believe that living in an institution affects in a negative way children's adult life.

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
ABSTRACT	4
ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : Παιδική προστασία	11
1.1 Η προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού	11
1.2 Κοινωνική φροντίδα και παιδική προστασία	14
1.3 Μορφές παιδικής προστασίας	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : Ιδρύματα παιδικής προστασίας	19
2.1. Σύντομη ιστορική αναδρομή για την εξέλιξη της ιδρυματικής προστασίας	19
2.2. Χαρακτηριστικά ιδρυματικής φροντίδας	23
2.2.1 Ιδρύματα στην Ελλάδα.....	24
2.3. Αποιδρυματοποίηση	27
2.4. Λόγοι εισαγωγής ανηλίκων παιδιών σε ιδρύματα	30
2.5. Διαδικασία απομάκρυνσης των παιδιών από την βιολογική οικογένεια	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : Ιδρυματική περίθαλψη και ψυχοκοινωνική ταυτότητα του παιδιού κατά την εφηβική ηλικία	35
3.1 Αλλαγές κατά την εφηβική ηλικία	35
3.2. Ψυχοκοινωνική ταυτότητα.....	38
3.3. Επιπτώσεις της ιδρυματοποίησης στην ψυχοκοινωνική ταυτότητα του παιδιού κατά την εφηβική ηλικία.....	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : Μεθοδολογία έρευνας.....	48
4.1 Σκοπός και στόχοι	48
4.2 Μέθοδος: Ποιοτική προσέγγιση.....	48
4.3 Μέθοδος Συλλογής στοιχείων- Εργαλείο έρευνας	49
4.4 Θεματικοί άξονες	49
4.5 Επιλογή δείγματος	49
4.7 Ανάλυση περιεχομένου.....	52
4.8 Ηθικά διλήμματα.....	52
Πίνακας 1 ^{ος} : Ειδικοί.....	53
Πίνακας 2 ^{ος} : Πρώην φιλοξενούμενοι ιδρύματος.....	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο : Ανάλυση αποτελεσμάτων	56

5.1	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΣΤΕΣ.....	56
5.1.1	Η ζωή στο ίδρυμα	56
5.1.2	Σχέσεις παιδιών	59
5.1.3	Οικογενειακό περιβάλλον	61
2.1.4	Επιπτώσεις της ζωής στο ίδρυμα στην ενήλικη ζωή.....	64
5.2	ΠΡΩΗΝ ΦΙΛΟΕΝΟΥΜΕΝΟΙ.....	67
5.2.1	Λειτουργία ιδρύματος	67
5.2.2	Λόγος εισαγωγής- Προσαρμογή	69
5.2.3	Η ζωή στο ίδρυμα	72
5.2.4	Οικογενειακό περιβάλλον	73
5.2.5	Επιπτώσεις του ιδρύματος στην ενήλικη ζωή	75
	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ^ο : Συζήτηση	80
	Περιορισμοί της έρευνας	92
	Συμπεράσματα- Επίλογος	93

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

«Οι πιο ένδοξες στιγμές της ζωής δεν είναι οι λεγόμενες μέρες επιτυχίας, αλλά, περισσότερο οι μέρες εκείνες που μετά από απόρριψη και απελπισία, αισθάνεσαι να μεγαλώνει μέσα σου η θέληση για ζωή και η υπόσχεση για μελλοντικά επιτεύγματα».

Gustave Flaubert

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εφηβική ηλικία θεωρείται ότι είναι μία από τις σημαντικότερες περιόδους στη ζωή ενός ανθρώπου, διότι συνήθως σηματοδοτεί την έναρξη μίας σειράς ραγδαίων αλλαγών στην προσωπικότητά του. Ο ρόλος της οικογένειας στη διαδικασία αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντικός καθώς η ίδια καθορίζει και καθοδηγεί τον έφηβο και επηρεάζει την συγκρότηση της ταυτότητάς του.

Ταυτότητα είναι η σταθερή άποψη που έχει κάθε άνθρωπος για τον εαυτό του σχετικά με ερωτήματα όπως: «ποιος/α είμαι», «τι στόχους έχει στη ζωή του», «ποια θέση έχει στην κοινωνία». Επομένως, η επιτυχής διαμόρφωση ταυτότητας συνδέεται άμεσα με τη θέση και τη τοποθέτηση του εαυτού στο χρόνο και το κοινωνικό περιβάλλον. Επίσης, προϋποθέτει την επίτευξη μιας αίσθησης του εαυτού και μια επαρκή διερεύνηση και περισυλλογή σχετικά με τις εναλλακτικές επιλογές (Wayne, 2008).

Σε ορισμένες περιπτώσεις είτε λόγω της έλλειψης οικογένειας είτε εξαιτίας άλλων παραγόντων για τους οποίους η διαβίωση στην οικογένεια δεν είναι δυνατή (πχ φτώχεια, κακοποίηση κλπ), τα παιδιά τοποθετούνται σε δομές ιδρυματικής φροντίδας. Επομένως η ταυτότητα αυτή συγκροτείται και διαμορφώνεται στο πλαίσιο του ιδρύματος. Σύμφωνα με τον Parsons (1960), το ίδρυμα ορίζεται ως «μία τυπική οργάνωση ιδιαίτερου χαρακτήρα, που διαφοροποιείται από άλλες τυπικές οργανώσεις, διότι ενσωματώνει στη δομή της τους αποδέκτες των υπηρεσιών για τους οποίους λειτουργεί και οι οποίοι γίνονται λειτουργικά μέλη της οργάνωσης που παρέχει τις υπηρεσίες» (Γεωργιάδου, 2001).

Έρευνες έχουν δείξει ότι οι λόγοι ένταξης των παιδιών σε ιδρύματα κλειστής φροντίδας, είναι κυρίως η παραμέληση, η κακοποίηση παιδιών, η φτώχεια, η αναπηρία και η έλλειψη πρόσβασης σε υπηρεσίες υποστήριξης σε επίπεδο τοπικής κοινότητας. Ειδικότερα, η κακοποίηση και η παραμέληση των παιδιών αναφέρεται ότι είναι οι πιο διαδεδομένοι λόγοι παραπομπής στα ιδρύματα (Lumos, 2016).

Έχει διαπιστωθεί από μία σειρά ερευνητών, ότι τα κλειστά ιδρύματα είναι συνήθως μία ανεπιθύμητη μορφή φροντίδας για τα απροστάτευτα παιδιά. Υποστηρίζουν ότι η ιδρυματική φροντίδα θέτει σε κίνδυνο το μέλλον των παιδιών, καθιστώντας το αβέβαιο, ένα μέλλον που δεν αξίζει στα παιδιά (Browne, 2009). Παρόλα αυτά, τα ιδρύματα παραμένουν στο προνοιακό σύστημα ως μια εναλλακτική

λύση για την κάλυψη των αναγκών αυτών των παιδιών

Στην παρούσα εργασία θα μελετήσουμε ποιοι παράγοντες επηρεάζουν την διαμόρφωση της ψυχοκοινωνικής ταυτότητας των παιδιών που έζησαν την εφηβική τους ηλικία σε ίδρυμα.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : Παιδική προστασία

Τα μέτρα και οι πολιτικές για την κοινωνική προστασία για το απροστάτευτο παιδί μεταβάλλονται διαχρονικά, σύμφωνα με τις εκάστοτε κοινωνικές αλλαγές και έχουν αναγνωριστεί ως ένα από τα σημαντικότερα κοινωνικά επιτεύγματα. Με τον όρο απροστάτευτα παιδιά ονομάζουμε τα παιδιά που δεν μπορούν να μεγαλώσουν στο οικογενειακό τους περιβάλλον, λόγω δυσλειτουργίας αυτού, και η προστασία τους ανατίθεται στο κράτος. Παρ' όλο που τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον για την ευημερία και την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών αυξάνεται, τα παιδιά συνεχίζουν να αποτελούν ευρύτερα έναν κοινωνικά ευάλωτο πληθυσμό στις περισσότερες ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες. Ένα σημαντικό διεθνές κείμενο που αναφέρεται στην προστασία των παιδιών είναι η Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού του ΟΗΕ.

1.1 Η προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού

Η Διεθνής Σύμβαση του Ο.Η.Ε για τα δικαιώματα του παιδιού, ρυθμίζει τις υποχρεώσεις που έχουν τα κράτη για την προστασία και την προαγωγή των δικαιωμάτων των παιδιών. Η Σύμβαση, υιοθετήθηκε ομόφωνα από την Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1989 και τέθηκε σε ισχύ στις 2 Σεπτεμβρίου 1990. Μέχρι σήμερα έχει κυρωθεί από 193 χώρες και στην Ελλάδα κυρώθηκε στις 2 Δεκεμβρίου 1992 με τον Νόμο 2102/92. Θα μελετήσουμε τα δικαιώματα που έχουν τα παιδιά που δεν μπορούν να μεγαλώσουν στο οικογενειακό τους περιβάλλον και η επιμέλεια τους ανατίθεται στο Κράτος.

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1999), αποτελεί ένα σημαντικό πλαίσιο αναφοράς για πολιτικούς και επαγγελματίες που σχετίζονται με την προστασία των παιδιών που βρίσκονται σε κίνδυνο κακοποίησης, παραμέλησης και εγκατάλειψης. Αρκετά κράτη έχουν αναπτύξει ενιαία και σαφή νομοθετικά πλαίσια που περιλαμβάνουν πολιτικές παιδικής προστασίας εναρμονισμένες με τα δικαιώματα του παιδιού. Οι πολιτικές αυτές βοηθούν στο να δημιουργηθεί ένα ασφαλές και θετικό περιβάλλον για τα παιδιά καθώς επίσης συμβάλουν στην αποτελεσματικότητα των κοινωνικών υπηρεσιών παιδικής προστασίας.

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του παιδιού, αποτελεί θεμελιώδες κείμενο για την προάσπιση των δικαιωμάτων των ανηλίκων σε όλο τον κόσμο. Μέσα από τις

θεματικές ενότητες της Σύμβασης αντλούνται και εξετάζονται άρθρα, τα οποία αφορούν τα δικαιώματα των παιδιών στην κλειστή περίθαλψη με σκοπό τη διερεύνηση του βαθμού εφαρμογής τους στο πληθυσμό των παιδιών στα Ελληνικά Ιδρύματα. Πέρα από το γενικό πλαίσιο που αφορά για τα δικαιώματα των ανήλικων παιδιών, μέσα από ορισμένα άρθρα της Σύμβασης, αναφέρονται οι μορφές και τα είδη των δικαιωμάτων των παιδιών που στερούνται του οικογενειακού περιβάλλοντος. Αναφέρεται δε, είτε στα παιδιά που ζουν μέσα στα ιδρύματα παιδικής προστασίας είτε σε παιδιά που πρόκειται να εισαχθούν σε αυτά (Παπούλη, 2006).

Η Willow (1996), εστιάζει την προσοχή της σε 24 Άρθρα της Σύμβασης, τα οποία θεωρεί ότι αναφέρονται άμεσα σε όλα τα παιδιά και τους εφήβους που δέχονται κλειστή προστασία και φροντίδα (Παπούλη, 2006).

Αξίζει να τονιστεί ότι η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του παιδιού στο Άρθρο 20, αναφέρεται στη ανάγκη προστασίας του παιδιού από το Κράτος όταν το ίδιο το παιδί στερείται το οικογενειακό του περιβάλλον ή επιβάλλεται για το δικό του συμφέρον η απομάκρυνσή του από αυτό. Στο εν λόγω άρθρο αναφέρεται ακόμα η μορφή που μπορεί να πάρει η επιμέλεια του παιδιού με βάση την ισχύουσα νομοθεσία, σε κάθε Κράτος- Μέλος της (Παπούλη, 2006).

Πιο συγκεκριμένα, το κάθε παιδί που στερείται προσωρινά ή οριστικά το οικογενειακό του περιβάλλον ή το οποίο για το δικό του συμφέρον δεν είναι δυνατό να παραμείνει στην οικογένεια, δικαιούται ειδική προστασία και βοήθεια εκ μέρους του Κράτους. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προβλέπουν γι αυτό το παιδί μία εναλλακτική επιμέλεια, σύμφωνα με την εθνική τους νομοθεσία. Τέλος, αυτή η επιμέλεια μπορεί να έχει, μεταξύ των άλλων, και μία μορφή της τοποθέτησης σε μία οικογένεια, της Kafalah του ισλαμικού δικαίου, της υιοθεσίας ή σε περίπτωση ανάγκης, της τοποθέτησης σε ένα κατάλληλο για την περίπτωση ίδρυμα για παιδιά. Στα παραπάνω λαμβάνεται υπόψη η ανάγκη για μία συνέχεια στην εκπαίδευση του παιδιού καθώς και η εθνική, θρησκευτική, πολιτιστική και γλωσσική καταγωγή του (Παπούλη, 2006)

Η Σύμβαση περιλαμβάνει την ιδρυματική φροντίδα σαν εναλλακτική μορφή παιδικής προστασίας, αναγνωρίζοντας ότι το σημαντικό και σπουδαίο ρόλο που διαδραματίζει ή μπορεί να παίξει στην προστασία του παιδιού ή του εφήβου. Ωστόσο, αυτό το είδος προστασίας για τα παιδιά που στερούνται του οικογενειακού

περιβάλλοντος ή εκείνα που βρίσκονται γενικότερα σε κίνδυνο ή ανάγκη, όπως αναφέρεται ρητά στην Σύμβαση, θα πρέπει να επιλέγεται μόνο σε περιπτώσεις όπου υπάρχει ουσιαστική ανάγκη. Ακόμα, η επιλογή της τοποθέτησης ενός παιδιού στην κλειστή περίθαλψη αποτελεί μία αναγκαία λύση σε περιπτώσεις όπου έχουν διερευνηθεί και αποκλειστεί άλλες μορφές προστασίας του ανήλικου και σε συνάρτηση πάντα με την καταλληλότητα του ιδρυματικού πλαισίου, βάση προσωπικών αναγκών του παιδιού. Τα Κράτη-Μέλη στην προκειμένη περίπτωση έχουν την ευθύνη να διερευνήσουν τον ορισμό της περίπτωσης ως αναγκαίας για τοποθέτηση σε ίδρυμα και την καταλληλότητα του ιδρυματικού πλαισίου, βάση των προσωπικών αναγκών του παιδιού (Παπούλη, 2006).

Σύμφωνα με το βιβλίο του Αλτάνη και Οικονόμου από μία μελέτη του Εθελοντικού Οργανισμού για τα παιδιά «Χαμόγελο του Παιδιού», το Σύνταγμα της Ελλάδας δεν εμπεριέχει ειδικές αναφορές στα παιδιά, πέρα από το Άρθρο 21, το οποίο αναφέρει ότι η οικογένεια, ο γάμος, η μητρότητα καθώς και η παιδική ηλικία βρίσκονται υπό την προστασία του Κράτους. Η προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού διασφαλίζεται με έμμεσο τρόπο, δηλαδή τα παιδιά περιλαμβάνονται στις διατάξεις που αφορούν την γενικότερη προστασία των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

Σύμφωνα με τον Νόμο 2646/1998 «Περί Ανάπτυξης του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και άλλες διατάξεις», η κοινωνική φροντίδα ορίζεται ως «η προστασία που παρέχεται σε άτομα και ομάδες με προγράμματα πρόληψης και αποκατάστασης και αποσκοπεί να δημιουργήσει προϋποθέσεις ισότιμης συμμετοχής των ατόμων στην οικονομική και κοινωνική ζωή και να τους εξασφαλίσει αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης» (Αλτάνης & Οικονόμου, 2009).

Ο παραπάνω νόμος αναφέρει ότι η παροχή κοινωνικής φροντίδας από τους φορείς του Εθνικού Συστήματος, αποτελεί ευθύνη του κράτους για κάθε παιδί που διαμένει στην ελληνική επικράτεια και βρίσκεται σε κατάσταση ανάγκης. Οι υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας για τα παιδιά θα πρέπει να παρέχονται στα παιδιά χωρίς διακρίσεις, ανάλογα με τις ιδιαίτερες προσωπικές, οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες των οικογενειών τους (Αλτάνης & Οικονόμου, 2009).

1.2 Κοινωνική φροντίδα και παιδική προστασία

Ο ορισμός της κοινωνικής προστασίας είναι πιο ευρύς και ενσωματώνει τα μέτρα της παραδοσιακής κοινωνικής ασφάλισης αλλά και μορφές κοινωνικής παρέμβασης σε οικογένειες σε μικροεπίπεδο ή σε κοινωνικό επίπεδο. Ανάμεσα στα κοινωνικά συστήματα, εντοπίζονται επίσης διαφορές για τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζουν την κοινωνική προστασία του παιδιού. Η Devereux και Sabates-Wheeler (2004), αναφέρει ότι ο ορισμός της κοινωνικής προστασίας και οι τρόποι που παρέχεται στα παιδιά επηρεάζονται από διαφορετικές κουλτούρες, αξίες, παραδόσεις και θεσμικές και πολιτικές δομές. Οι ορισμοί της κοινωνικής προστασίας και φροντίδας σηματοδοτούνται από τους γενικούς ορισμούς της κοινωνικής προστασίας για την οικογένεια με ορισμένες εξαιρέσεις (Αλτάνης & Οικονόμου, 2009).

Η AsiaDevelopmentBank (ADB) παρουσιάζει σφαιρικότερη προσέγγιση του ορισμού της κοινωνική προστασίας καθώς περιλαμβάνει σαφή χαρακτηριστικά ως προς τις μορφές παρέμβασης μέσω κοινωνικών προγραμμάτων σε οικογένειες και παιδιά. Πιο συγκεκριμένα ο ορισμός αυτός περιλαμβάνει «το σύνολο των πολιτικών και των προγραμμάτων που στοχεύουν στη μείωση της φτώχειας και των πληθυσμών που είναι κοινωνικά ευάλωτοι καθώς και τις μορφές κοινωνικής βοήθειας, τα προγράμματα κοινωνικής εργασίας σε μικροεπίπεδο, σε κοινοτικό επίπεδο και την παιδική προστασία» (Αλτάνης & Οικονόμου, 2009).

Η Unicef παρέχει μία παιδοκεντρική προσέγγιση για την κοινωνική προστασία και φροντίδα για τα παιδιά. Πιο συγκεκριμένα, ορίζει την κοινωνική προστασία του παιδιού «ως την παροχή κοινωνικής βοήθειας και οικονομικής υποστήριξης της οικογένειας ή εξατομικευμένα ενός παιδιού, με την εμπλοκή των κοινωνικών υπηρεσιών που αναλαμβάνουν την στήριξη της οικογένειας και της κοινότητας και τη χρήση εναλλακτικών μορφών παιδικής προστασίας. Αναλυτικότερα περιλαμβάνει :

1. Την κοινωνική βοήθεια και οικονομική υποστήριξη (οικονομικές μεταβιβάσεις, επιδόματα παιδικής προστασίας κ.α.)
2. Κοινωνικές υπηρεσίες για τα παιδιά και τις οικογένειές τους περιλαμβάνοντας προστατευτικές υπηρεσίες (ανάδοχη φροντίδα, υιοθεσία,

ιδρυματική φροντίδα, κοινοτικές υπηρεσίες για τα παιδιά με αναπηρία)»
(Αλτάνης & Οικονόμου, 2009)

Ένα ανεξάρτητο πεδίο της κοινωνικής προστασίας και φροντίδας αποτελεί η παιδική προστασία. Η παιδική προστασία στοχεύει στην προώθηση των δικαιωμάτων του παιδιού για την προστασία τους από την κακοποίηση, την παραμέληση, την εκμετάλλευση και την βία. Βέβαια η ανάπτυξη των συστημάτων παιδικής προστασίας διαφέρει από χώρα σε χώρα καθώς οι πιο ανεπτυγμένες χώρες φαίνεται να παρουσιάζουν περισσότερες προληπτικές και κατασταλτικές υπηρεσίες συγκριτικά με τις αναπτυσσόμενες (Αλτάνης & Οικονόμου, 2009).

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας, η παιδική προστασία αποτελεί μία ευρεία έννοια που περιλαμβάνει την προστασία των παιδιών από την κακοποίηση σε μικροεπίπεδο (συνεργασία του επαγγελματία με την οικογένεια και το παιδί) σε μεσοεπίπεδο (συνεργασία και εμπλοκή κοινοτικών υπηρεσιών) και σε μακροεπίπεδο (οργάνωση, εφαρμογή και εποπτεία προγραμμάτων παιδικής προστασίας στην κοινότητα). Η έννοια της παιδικής προστασίας, στη σύγχρονη εποχή, περιλαμβάνει το σύνολο των εναλλακτικών μορφών φροντίδας. Πιο συγκεκριμένα συμπεριλαμβάνει την υιοθεσία, την αναδοχή, την ιδρυματική φροντίδα και την τεχνητή οικογένεια για την πλαισίωση της προστασίας των παιδιών (Αλτάνης & Οικονόμου, 2009).

Σύμφωνα με το Dictionary of Social Worker “ως παιδική προστασία ορίζεται το σύνολο των ενεργειών που πραγματοποιούνται από κοινωνικούς λειτουργούς ή και άλλους επαγγελματίες για την περιφρούρηση ή προστασία των παιδιών από σκόπιμη βλάβη ή από παραμέληση (Αλτάνης και Οικονόμου, 2009).

Με τον όρο παιδική προστασία, όσον αφορά τις οργανώσεις για τα παιδιά, προσδιορίζονται οι πολιτικές και οι υποχρεώσεις της οργάνωσης για την παροχή ασφάλειας και προστασίας προς τα παιδιά που έχουν την ευθύνη να φροντίζουν. « Η παιδική προστασία είναι ένας όρος που μπορεί να χρησιμοποιηθεί από αρκετές οργανώσεις για την εργασία και τα προγράμματα που αναλαμβάνουν στην κοινότητα και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον» (Αλτάνης & Οικονόμου, 2009).

1.3 Μορφές παιδικής προστασίας

Για τα απροστάτευτα παιδιά που μεγαλώνουν έξω από την φυσική τους οικογένεια υπάρχουν προγράμματα που στην πλειοψηφία τους διεξάγονται από κρατικούς φορείς. Η φροντίδα έξω από τη φυσική οικογένεια αναφέρεται στην οικονομική στήριξη που παρέχεται από το κράτος στην φυσική οικογένεια, στην ιδρυματική φροντίδα, σε προγράμματα παιδικής προστασίας με τη μορφή της αναδοχής και σε προγράμματα παιδικής προστασίας με τη μορφή της υιοθεσίας (Χιώνη, 2003).

Η οικονομική στήριξη αφορά τα παιδιά που είναι ορφανά ή που στερούνται της πατρικής προστασίας για οποιονδήποτε λόγο. Δικαιούνται, έως το 16ο έτος της ηλικίας τους, μία μηνιαία οικονομική ενίσχυση (το ποσό των 44 ευρώ) με την προϋπόθεση ότι το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα δεν υπερβαίνει τα 235 ευρώ. Για μία οικογένεια έως 3 μέλη το ποσό είναι προσαυξανόμενο κατά 20 ευρώ για κάθε επιπλέον μέλος, αφαιρουμένου του ποσού που τυχόν καταβάλλεται για ενοίκιο, ή γενικώς το ποσό που καθορίζεται κάθε φορά με προεδρικό διάταγμα. (Συνήγορος του πολίτη, 2015)

Η ιδρυματική φροντίδα στη Ελλάδα αναφέρεται στην εισαγωγή σε κάποιο ίδρυμα. Τα περισσότερα παιδιά εισάγονται στα ιδρύματα όταν η βιολογική οικογένεια αδυνατεί ή δεν υπάρχει για να τα φροντίσει. Σήμερα τα περισσότερα ιδρύματα παρέχουν φροντίδα βραχείας διάρκειας σε περιπτώσεις όπου η φυσική οικογένεια βρίσκεται σε περιόδους κρίσης διατηρώντας όμως δεσμό με συγγενικά πρόσωπα (Χιώνη, 2003).

Μία ακόμα μορφή είναι τα προγράμματα παιδικής προστασίας με τη μορφή αναδοχής. Σύμφωνα με την Κουσίδου (1998) «αναδοχή ονομάζεται η ανάληψη φροντίδας ενός πλήρως ή μερικώς εξαρτημένου ατόμου από μία οικογένεια ή άτομο για μικρό ή μεγάλο χρονικό διάστημα, κατά κανόνα έναντι αμοιβής». Οι ανάδοχες οικογένειες επιλέγονται μετά από κοινωνική έρευνα με σκοπό την εξακρίβωση της ηθικής υποκατάστασης των γονέων, της υγείας τους, των συνθηκών της ζωής τους και της αγάπης τους για το παιδί. Πέρα από τις θεσμοθετημένες μορφές υπάρχουν και άτυπες μορφές αναδοχής (Χιώνη, 2003).

Η αναδοχή μπορεί να πάρει τις εξής μορφές:

- Αναδοχή ανακούφισης: ολιγομερή φιλοξενία του παιδιού για κάποιες μέρες συνήθως για την ξεκούρασή τους από την φροντίδα κάποιου ανάπηρου παιδιού.
- Επείγουσα αναδοχή: το παιδί φιλοξενείται στην ανάδοχη οικογένεια μέχρι να βρεθεί μια μονιμότερη λύση. Πρόκειται για παιδιά που βρίσκονται στο δρόμο ή παιδιών που κινδυνεύουν να κακοποιηθούν. Οι ανάδοχοι γονείς στη περίπτωση αυτή εισπράττουν ένα επίδομα για τη διαθεσιμότητά τους και μία ξεχωριστή αμοιβή για το διάστημα που θα φροντίσουν τα παιδιά.
- Βραχυπρόθεσμη αναδοχή: Η ανάδοχη οικογένεια προορίζεται για να φροντίσει βρέφη, τα οποία προορίζονται για υιοθεσία.
- Μεσοπρόθεσμη αναδοχή: οι γονείς φιλοξενούν τα παιδιά, τα οποία έχουν ανάγκη να ζήσουν σε ένα σωστό και σταθερό οικογενειακό περιβάλλον. Η διαμονή τους διαρκεί από δύο μήνες έως δύο χρόνια.
- Μακροπρόθεσμη αναδοχή: Οι ανάδοχοι γονείς ουσιαστικά υποκαθιστούν τη φυσική οικογένεια των παιδιών. Η μορφή αυτή διαρκεί έως την ενηλικίωση των παιδιών.

Τέλος, τα προγράμματα παιδικής προστασίας με την μορφή της υιοθεσίας απευθύνονται σε παιδιά που δεν έχουν καμία δυνατότητα να μείνουν με τη φυσική οικογένειά τους για οποιονδήποτε λόγο. Η υιοθεσία θεωρείται η πιο σωστή και αποτελεσματική λύση για τη προστασία του απροστάτευτου παιδιού, αφού προσφέρεται στο ίδιο μία ζωή στο πλαίσιο μίας αληθινής οικογένειας. Η διαδικασία καθορίζεται από συγκεκριμένες διατάξεις νόμων και πραγματοποιείται μόνο όταν εξασφαλίζεται το συμφέρον του παιδιού (Χιώνη, 2003).

Συμπερασματικά, η παιδική προστασία περιγράφει διάφορες μορφές στήριξης που παρέχονται σε οικογένειες και παιδιά, για τις περιπτώσεις των ενημερώνονται κρατικοί ή ιδιωτικοί φορείς μετά τη διαπίστωση της αδυναμίας της φυσικής οικογένειας να φροντίσει το παιδί. Η παιδική προστασία στοχεύει στην ευημερία των παιδιών που για οποιονδήποτε λόγο δεν μπορούν να έχουν φροντίδα από την οικογένειά τους και πρέπει να απομακρυνθούν από αυτήν για κάποιο διάστημα ή για πάντα. Η δημιουργία ιδρυμάτων παιδικής προστασίας είναι ένας από τους τρόπους

που υιοθέτησε η κοινωνία για να ανακουφίσει από τις δυσκολίες, ομάδες ανθρώπων που δεν έχουν την δυνατότητα να πορευτούν στην ζωή με τις δικές τους δυνάμεις ή την στήριξη της οικογένειάς τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Ιδρύματα παιδικής προστασίας

Όπως προαναφέρθηκε τα ιδρύματα είναι μία από τις μορφές προστασίας που διαθέτει μία κοινωνία για να αντιμετωπίσει το φαινόμενο της παραμέλησης, της έλλειψης οικογενειακού περιβάλλοντος ή της ύπαρξης δυσλειτουργικού περιβάλλοντος για κάποια παιδιά (Tsitseliotis & Κουσίδου, 1989).

Ιδρύματα παιδικής προστασίας δημιουργήθηκαν τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη γενικά, ιδιαίτερα μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, για να καλύψουν τις ανάγκες των παιδιών που έμειναν χωρίς γονείς. Στην πορεία, εξελίχθηκαν και ακολούθησαν επιστημονικές αρχές στη λειτουργία τους και αναπτύχθηκαν μέσα στο πλαίσιο προγραμμάτων κοινωνικής πολιτικής πρόνοιας και φροντίδας. Η παιδική προστασία, όμως, έχει τις ρίζες της ακόμη πιο βαθιά μέσα στο χρόνο, καθώς τα παιδιά χωρίς γονείς περιθάλπονταν, με οποιονδήποτε δυνατό τρόπο, πολλά χρόνια πριν (Κιρπότιν, 1980).

2.1. Σύντομη ιστορική αναδρομή για την εξέλιξη της ιδρυματικής προστασίας

Η φροντίδα για τα ορφανά, εγκαταλελειμμένα και κακοποιημένα παιδιά μέσω της άτυπης φροντίδας, όπως αυτής των συγγενών, έχει μια μακρά ιστορία (Boswell, 1988, Hrdy, 1999). Ήδη από την εποχή που ο άνθρωπος άρχισε να ζει ομαδικά σαν κοινωνικό ον, οι βασικές ιδιότητες που τον προσδιορίζουν είναι δύο, η πρώτη είναι αυτή της ανταγωνιστικότητας και η δεύτερη αυτή της αλληλεγγύης προς τον συνάνθρωπό του. Ο πρωτόγονος άνθρωπος από έμφυτο ένστικτο φρόντιζε τα νεογνά αλλά και εξασφάλιζε την επιβίωση σε όλα τα μέλη της οικογενείας του. Κατά την διάρκεια του χρυσού αιώνα της Αθηναϊκής Δημοκρατίας ο Περικλής επέβαλε μέτρα με σκοπό να προστατεύσει τα ορφανά και τις χήρες, να συνταξιοδοτήσει τους αναπήρους και τους ηλικιωμένους, να δώσει προίκα στα άπορα κορίτσια, να παρέχει δωρεάν σίτιση αλλά και εργασία στους άνεργους με σκοπό την καταπολέμηση της ανεργίας.

Με το πέρασμα των αιώνων, τα σπίτια παιδικής προστασίας αυξήθηκαν σε αριθμό στην Ιταλία, και αργότερα στην Αγγλία, τη Ρωσία, και σε άλλα μέρη της Ευρώπης. Όμως, κατά το μεγαλύτερο μέρος του 18ου αιώνα, στη Βόρεια Αμερική

και την Ευρώπη, το φαινόμενο της ιδρυματικής φροντίδας ήταν ακόμα ασυνήθιστο. Εγκαταλελειμμένα και ορφανά παιδιά συνήθως διέμεναν με τους γείτονες. Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα στις ΗΠΑ, θρησκευτικές οργανώσεις και φιλανθρωπικά ιδρύματα άρχισαν να καθιερώνουν τα ορφανοτροφεία ως απάντηση στην αύξηση της αστικοποίησης, του αμερικανικού εμφύλιου πολέμου και πολλαπλές επιδημίες όπως της χολέρας, της φυματίωσης, του κίτρινου πυρετού και της γρίπης (Crenson, 1998, Hacsí, 1997). Η αύξηση, τόσο του αριθμού των νέων στα ορφανοτροφεία όσο και του αριθμού των παιδιών που περιθάλπονταν, συνεχίστηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα (Smith, 1995).

Ένα κομβικό γεγονός που συνέβαλε στην ενδεχόμενη μείωση της ιδρυματικής περιθάλψης στις Ηνωμένες Πολιτείες ήταν η πρώτη διάσκεψη του Λευκού Οίκου για τα Παιδιά, η οποία διοργανώθηκε από την κυβέρνηση του Προέδρου Ρούσβελτ το 1909. Επαγγελματίες κοινωνικής πρόνοιας από όλη τη χώρα συναντήθηκαν και συμφώνησαν στην θέσπιση πολιτικών, οι οποίες παραμένουν σε ισχύ μέχρι και σήμερα. Συγκεκριμένα, συμφώνησαν ότι: (1) τα παιδιά θα πρέπει να ανατρέφονται από τις οικογένειές τους, (2) όταν ήταν απαραίτητη η απομάκρυνση των παιδιών από τις οικογένειές τους, η φροντίδα τους πρέπει να ανατεθεί σε σπίτια άλλων οικογενειών που να είναι παρόμοιες με τις βιολογικές οικογένειες όσο το δυνατόν περισσότερο και (3) κανένα παιδί δεν πρέπει να απομακρυνθεί από τη γονική μέριμνα λόγω της φτώχειας και μόνο (Crenson, 1998).

Κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα, στην Βόρεια Αμερική αλλά και στην Ευρώπη, η κυβέρνηση και η εκκλησία στήριζαν την ανάδοχη οικογένεια. Στα μέσα του 20ου αιώνα, μια σειρά μελετών άρχισαν να αναδεικνύουν τις επιβλαβείς συνέπειες της ιδρυματικής φροντίδας (Goldfarb, 1945, Provence & Lipton, 1962, Skeels & Dye, 1939, Spitz, 1945). Λόγω αυτών των ερευνών που έκαναν την εμφάνισή τους κυρίως στις ΗΠΑ και τη Δ. Ευρώπη άρχισε να δημιουργείται η αντίληψη ότι θα έπρεπε να υπάρξει σταδιακά μια απομάκρυνση από την ιδρυματική φροντίδα. Όμως σε άλλες χώρες του σοβιετικού μπλοκ και στην Κίνα, που δεν είχαν πρόσβαση σε αυτά τα δεδομένα, οι ανάδοχες οικογένειες ήταν πιο σπάνια μορφή στήριξης των απροστάτευτων παιδιών, ενώ η ιδρυματική φροντίδα συνέχισε να υποστηρίζεται ως λύση.

Ειδικότερα στην Ελλάδα η μέριμνα για τα απροστάτευτα παιδιά, αποτελεί έναν από τους πιο παραδοσιακούς τομείς της κοινωνικής πρόνοιας και από τις παλαιότερες ιστορικά εκδηλώσεις κοινωνικής προστασίας. Σε όλες τις ιστορικές περιόδους η Πολιτεία έκανε προσπάθειες για την εφαρμογή ειδικών μέτρων για την προστασία των παιδιών, οι οποίες επηρεάζοντο από τα ιστορικά, κοινωνικά και οικονομικά γεγονότα της εκάστοτε περιόδου (Χιώνη, 2003).

Κάνοντας μία αναδρομή στα δεδομένα του περασμένου αιώνα, παρατηρείται ότι στην Ελλάδα αυτό που χαρακτήρισε την Πρόνοια για το παιδί ήταν η κυριαρχία της ιδιωτικής και της εκκλησιαστικής πρωτοβουλίας. Στη νεότερη Ελλάδα, τα μέτρα για την προστασία των παιδιών, θεσμοθετήθηκαν μετά τη σύσταση του Ελληνικού Κράτους. Το Κράτος, έθεσε τις βάσεις για την ίδρυση του πρώτου κρατικού ορφανοτροφείου στην Αίγινα το 1828. Το ορφανοτροφείο αυτό σταμάτησε την λειτουργία του κατά την περίοδο της Βασιλείας του Όθωνα και για τα επόμενα έντεκα χρόνια δεν λειτούργησε κανένα προνοιακό ίδρυμα για ορφανά παιδιά. Παρόλο που εκείνη την περίοδο η Κοινωνική Πρόνοια είχε ενταχθεί διοικητικά στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Εσωτερικών, οι μεγάλες ανάγκες της πρόνοιας ουσιαστικά καλύπτονταν από την ιδιωτική πρωτοβουλία, την εκκλησία και τους εθνικούς ευεργέτες έως και την αρχή του 20^{ου} αιώνα (Χιώνη, 2003).

Όσον αφορά τον 20^ο αιώνα, όλες οι κρατικές πρωτοβουλίες ήταν αποτέλεσμα περιόδων έντονης κρίσης. Σημαντικά γεγονότα κρατικής παρέμβασης για τη προστασία του παιδιού ήταν η ίδρυση του Πατριωτικού Ιδρύματος Κοινωνικής Πρόνοιας και Αντίληψης (1915) και του Υπουργείου Υγιεινής Πρόνοιας και Κοινωνικής Αντίληψης (1918). Το Π.Ι.Κ.Π.Α, είχε ως βασικό σκοπό τη προστασία της μητρότητας και κυρίως την περίθαλψη του παιδικού πληθυσμού. Από το 1924 η δράση του στράφηκε αποκλειστικά στην προστασία της παιδικής ηλικίας (Χιώνη, 2003).

Μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο το πρόβλημα της προστασίας των ορφανών παιδιών επανεμφανίστηκε. Ο πόλεμος το 1940-50 άφησε πίσω του 340.000 ορφανά παιδιά, γεγονός που κατέστησε επιτακτική την ανάγκη ύπαρξης ενός αποτελεσματικού Προνοιακού Συστήματος. Μετά την λήξη του πολέμου, το πρόγραμμα της ανασυγκρότησης της Κοινωνικής Πρόνοιας στηρίχθηκε αρχικά στη βοήθεια που δόθηκε από το εξωτερικό. Για την κάλυψη των αναγκών εκείνης της

περιόδου ιδρύθηκε η Βασιλική Πρόνοια το 1947 με πρωτοβουλία της Βασίλισσας Φρειδερίκης, με αρχική ονομασία «Οργανισμός Πρόνοιας Βόρειων Επαρχιών της Ελλάδος» και είχε ως σκοπό την φροντίδα των παιδιών. Μία από τις δομές της Βασιλικής πρόνοιας ήταν το «Κέντρο Βρεφών Μητέρα», το οποίο ιδρύθηκε το 1955, με σκοπό να φιλοξενήσει τα ορφανά και τα εγκαταλειμμένα βρέφη καθώς και άγαμες μητέρες με τα βρέφη τους. Η ίδρυση του, αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα στην εξέλιξη της πρόνοιας για το παιδί, αφού παράλληλα με την ιδρυματική φροντίδα, άρχισαν να εφαρμόζονται εναλλακτικές όπως η αναδοχή και η υιοθεσία. Τέλος το 1970 μετονομάστηκε η Βασιλική πρόνοια σε Εθνικό Οργανισμό Πρόνοιας, τίτλος που διατηρήθηκε με τον νόμο 2082/92, για την «αναδιοργάνωση την κοινωνικής πρόνοιας και την καθιέρωση νέων θεσμών και προστασίας» (Χιώνη, 2003).

Το 1998, οι τρεις κύριοι φορείς της Κοινωνικής Πρόνοιας που προϋπήρχαν, το Π.Ι.Κ.Π.Α, ο Ε.Ο.Π και το Κέντρο Βρεφών Μητέρα, συγχωνεύτηκαν με τον νόμο 2646/98 σε έναν ενιαίο οργανισμό, τον «Εθνικό Οργανισμό Κοινωνικής Φροντίδας, που υπαγόταν στο Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας (Χιώνη, 2003).

Σήμερα το Σύνταγμα της χώρας κάνει ρητή αναφορά στην ευθύνη του κράτους για την προστασία της οικογένειας. Οι φορείς που έχουν την ευθύνη της παρέμβασης για την προστασία των παιδιών στην Ελλάδα ανήκουν στον δημόσιο ή στον εθελοντικό μη κερδοσκοπικό τομέα. Ο ιδιωτικός κερδοσκοπικός τομέας δεν ασχολείται με την προστασία των απροστάτευτων παιδιών, αλλά κυρίως με την προστασία των παιδιών με κάποια σωματική ή διανοητική δυσλειτουργία (Χιώνη, 2003).

Επί του παρόντος, η ιδρυματική φροντίδα για τα μικρά παιδιά έχει κοινά χαρακτηριστικά στην Ανατολική Ευρώπη, την Ασία, την Κεντρική και τη Νότια Αμερική, την Αφρική και τη Μέση Ανατολή (The St. Petersburg-USA Orphanage Research Team, 2008). Αν και υπάρχουν σχετικά λίγα ορφανοτροφεία στη Δυτική Ευρώπη, ιδρύματα, ωστόσο, υπάρχουν στην Πορτογαλία, τη Γαλλία και το Βέλγιο, μεταξύ άλλων χωρών (Browne, Hamilton-Giachritsis, et al 2006).

2.2. Χαρακτηριστικά ιδρυματικής φροντίδας

Μία από τις μορφές παιδικής προστασίας, όπως προαναφέρθηκε, είναι τα ιδρύματα. Ο όρος ιδρυματοποίηση μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να αναφερθεί στην παραπομπή και κατ' επέκταση στην εισαγωγή ενός συγκεκριμένου ατόμου ή μιας ομάδας σε ένα ίδρυμα κλειστής περίθαλψης, αποσκοπώντας στο να σώσει τα παιδιά από την εκτεταμένη φτώχεια και την εγκατάλειψη (Delion, 2005).

Η έννοια «ίδρυμα» συμπεριλαμβάνει το συνολικό τρόπο λειτουργίας του, όπως τη διοίκηση, την κουλτούρα, τις παραδόσεις του, τις σχέσεις του με την κοινωνία, την διαίρεση σε υποσυστήματα και πως αυτά συσχετίζονται μεταξύ τους, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο τα μέλη του προσωπικού αλληλεπιδρούν με τα παιδιά καθημερινά. Πρωταρχικό καθήκον του ιδρύματος είναι να εξασφαλίσει στα παιδιά ένα περιβάλλον κατάλληλο για την υγιή ανάπτυξή τους, κάτι το οποίο αποτελεί αναπόφευκτα συνέπεια για τη διαμόρφωση της ταυτότητας των παιδιών (Menzies-Lyth, 1985).

Με την πάροδο του χρόνου η ιδρυματική ζωή για τα παιδιά έχει περιγραφεί (Provence & Lipton, 1962) και μελετηθεί εμπειρικά (Muhamedrahimov, 1999, Smyke et al, 2007). Σύμφωνα με πληροφορίες που αντλήθηκαν από έρευνες κατά τη διάρκεια πολλών χρόνων, ο τρόπος λειτουργίας και τα χαρακτηριστικά της ιδρυματικής περίθαλψης δε φαίνεται να επιδρούν θετικά στα παιδιά με βάση τα σημερινά δεδομένα. Σύμφωνα με το Συνήγορο του Παιδιού (2015), πολλές δομές της ιδρυματικής φροντίδας των παιδιών βασίζονται σε ένα πεπαλαιωμένο και μάλλον αναχρονιστικό μοντέλο, το οποίο συγκροτήθηκε κυρίως κατά τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου, όπου υπήρξε περίθαλψη μεγάλου αριθμού παιδιών λόγω των συνεπειών του πολέμου ή ακραίας φτώχειας. Επίσης, ιδρύματα του ιδιωτικού ή εκκλησιαστικού τομέα, τείνουν να λειτουργούν βάσει ενός «φιλανθρωπικού» μοντέλου και δεν έχουν προσαρμοστεί στα σημερινά δεδομένα, με αποτέλεσμα οι ανάγκες και τα δικαιώματα των παιδιών να μη συμπίπτουν με τα δεδομένα της κοινωνίας.

2.2.1 Ιδρύματα στην Ελλάδα

Όπως προκύπτει από κοινωνικές έρευνες, τα κέντρα παιδικής προστασίας (πρώην ορφανοτροφεία) φιλοξενούν παιδιά (ορφανά, εκτός γάμου, εγκαταλελειμμένα κ.α.) τα οποία είναι απαραίτητο να φύγουν από το οικογενειακό τους περιβάλλον (Γεωργιάδου, 2001).

Οι τοποθετήσεις παιδιών σε ιδρύματα σε πολλές χώρες της Ευρώπης, είναι διαφόρων τύπων, ανάλογα με το είδος της ακολουθούμενης διαδικασίας και το πλαίσιο υποδοχής. Οι τοποθετήσεις σε αυτά αφορούν διαφορετικά πλαίσια, που εξαρτώνται από ποικίλους φορείς. Τέτοια ιδρύματα μπορεί να απευθύνονται σε παιδιά που για οποιοδήποτε λόγο δεν έχουν οικογενειακή φροντίδα. Οι επιβλέποντες φορείς μπορεί να υπάγονται στον κρατικό τομέα, την Εκκλησία ή την ιδιωτική πρωτοβουλία (Delion, 2005).

Τα ιδρύματα κλειστής περίθαλψης στην Ελλάδα συγκαταλέγονται σε κέντρα παιδικής μέριμνας και οικοτροφεία, στα οποία εποπτεύουν όργανο-φορέας είναι το κράτος, η Εκκλησία και η ιδιωτική πρωτοβουλία (Πανοπούλου-Μαράτου, 1998).

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την έκθεση του Συνήγορου του Παιδιού (2015), στις δημόσιες μονάδες παιδικής προστασίας συμπεριλαμβάνονται Κέντρα Παιδικής Μέριμνας, Παιδοπόλεις, Κέντρα Βρεφών και Βρεφονηπιοκομεία, Κέντρα Περίθαλψης και Αποκατάστασης Παιδιών, Στέγες Προστασίας Ανηλίκων, το «Χαμόγελο του Παιδιού», δομές φιλοξενίας για παιδιά με προβλήματα ψυχικής υγείας, κ.α. Στο δημόσιο τομέα συμπεριλαμβάνονται, επίσης, και οι Στέγες Ανηλίκων των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων Αθήνας, Πειραιά και Ηρακλείου Κρήτης, που υπάγονται στο Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Σημειώνεται ότι το προφίλ και οι ανάγκες των παιδιών στις μονάδες αυτές δεν διαφοροποιούνται από εκείνων που φιλοξενούνται στα υπόλοιπα ιδρύματα.

Πέραν των ιδρυμάτων του δημοσίου τομέα, δύο άλλες κατηγορίες μονάδων παιδικής προστασίας είναι τα ιδρύματα ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, τα οποία συμπεριλαμβάνουν στέγες και ιδρύματα φιλοξενίας που υπάγονται σε φιλανθρωπικά Σωματεία ή Συλλόγους, «παιδικά χωριά», δομές φιλοξενίας ασυνόδευτων ανήλικων αλλοδαπών, κ.α., και τα εκκλησιαστικά ιδρύματα

που λειτουργούν υπό την ευθύνη της Αρχιεπισκοπής ή περιφερειακών Μητροπόλεων της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας. Τα ορφανοτροφεία εκκλησιαστικής και ιδιωτικής πρωτοβουλίας λειτουργούν παράλληλα με τα κρατικά ιδρύματα. Για τα ορφανοτροφεία αυτά ισχύει το καταστατικό κάθε ιδρύματος και πρέπει να υποβάλλεται στο Υπουργείο Υγείας για έγκριση (Συνήγορος του Παιδιού, 2015).

Οι συνεντεύξεις της παρούσας πτυχιακής εργασίας πραγματοποιήθηκαν σε επαγγελματίες και πρώην φιλοξενούμενους τριών ιδρυμάτων που λειτουργούν στο νομό Ηρακλείου, και τα οποία θα παρουσιάσουμε συνοπτικά παρακάτω.

«Στέγη Ανηλίκων»

Η «Στέγη Ανηλίκων» φιλοξενεί αγόρια σχολικής ηλικίας (6-18 ετών). Είναι η μοναδική δομή στο Ηράκλειο όπου φιλοξενεί αγόρια. Αποτελεί έναν χώρο ημιαυτόνομης διαβίωσης και παρέχει στα παιδιά υλική και κοινωνική στήριξη μέσα από ένα ειδικό παιδαγωγικό πρόγραμμα. Η Στέγη Ανηλίκων εποπτεύεται και χρηματοδοτείται από το Υπουργείο Δικαιοσύνης. Παρόλα αυτά αντιμετωπίζει δυσκολίες που καθιστούν αδύνατη την λειτουργία της δομής και τις επτά ημέρες της εβδομάδας. Λόγω έλλειψης προσωπικού λειτουργεί πέντε μέρες την εβδομάδα ενώ τα Σαββατοκύριακα τα παιδιά επιστρέφουν στις οικογένειές τους ή σε ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον στα πλαίσια της αποϊδρυματοποίησης.

Ένας από τους στόχους της Στέγης Ανηλίκων είναι η πρόληψη της παραβατικότητας. Τα παιδιά που φιλοξενούνται στη συγκεκριμένη δομή προέρχονται από δυσλειτουργικές οικογένειες και βρίσκονται εκεί είτε μέσω εισαγγελικής εντολής είτε από αίτημα άλλων κοινωνικών υπηρεσιών, των γονέων ή και του ενός γονέα.

«Παράρτημα Προστασίας Παιδιού Θηλέων»

Το Κέντρο Προστασίας Παιδιού ιδρύθηκε το 1922 «περί ιδρύσεως Εθνικών Ορφανοτροφείων και Οικοτροφείων Απόρων Μαθητών». Μετέπειτα ονομάστηκε Κέντρο Παιδικής Μέριμνας και στη συνέχεια πήρε την ονομασία που διατηρεί ως και σήμερα Κέντρο Προστασίας Παιδιού. Το ίδρυμα αυτό στεγάζεται σε οίκημα των Φιλανθρωπικών Ιδρυμάτων Ανδρέου και Μαρίας Καλοκαιρινού

Σκοπό του Κέντρου αποτελεί η περίθαλψη, ανατροφή, μόρφωση και επαγγελματική αποκατάσταση των κοριτσιών. Τα κορίτσια αυτά είναι απροστάτευτα

και στερούνται την οικογενειακή φροντίδα, επειδή ενδεχομένως οι γονείς τους δεν βρίσκονται εν ζωή ή επειδή υπάρχει αδυναμία στην οικογένειά τους να καλύψει τις ανάγκες τους ή επειδή έχουν προκύψει άλλα ζητήματα στην οικογένεια, όπως κακοποιητικό περιβάλλον. Οι παροχές που διαθέτει το Κέντρο Προστασίας του Παιδιού είναι μόνιμη διαμονή, σίτιση, ιματισμός, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, μέριμνα για την εκπαίδευση και επαγγελματική αποκατάσταση.

«Ιερά Μονή Παναγίας Καλυβιανής»

Η Ιερά Μονή Παναγίας Καλυβιανής βρίσκεται στη Μεσσαρά και είναι μία γυναικεία κοινοβιακή Μονή. Ένα συγκρότημα ιδρυμάτων αναπτύσσεται γύρω από τη Μονή αυτή. Πιο συγκεκριμένα το Ορφανοτροφείο «Στοργή της Παναγίας», το Γηροκομείο «Οι Άγιοι Δέκα», το Κέντρο εφηβικής προστασίας «Η Αγία Σκέπη», η Παιδική προστασία «Η Θεοτόκος», και τέλος η Σχολή κοπτικής ραπτικής «Ο Ευαγγελισμός». Στόχος είναι η σωστή ψυχοσωματική ανάπτυξη των παιδιών και η ομαλή ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο.

«Παιδικά Χωριά SOS»

Το Φιλανθρωπικό Σωματείο «Παιδικά Χωριά SOS Ελλάδος» είναι Ν.Π.Ι.Δ. μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, ειδικά αναγνωρισμένο ως Φιλανθρωπικό και εποπτεύεται από το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Το Κέντρο Στήριξης Παιδιού και Οικογένειας στο Ηράκλειο Κρήτης, ξεκίνησε τη λειτουργία του τον Μάιο του 2012 σε ενοικιαζόμενο κτίριο κατάλληλα διαμορφωμένο. Η λειτουργία του αποσκοπεί να καλύψει ένα κενό ανάλογων δομών στην ευρύτερη περιοχή και να προσφέρει ολοκληρωμένες υπηρεσίες για την εξυπηρέτηση των ψυχοκοινωνικών αναγκών οικογενειών και παιδιών. Η δράση του πλαισιώνεται από μια δραστήρια Τοπική Ομάδα Εθελοντών και φίλων SOS. Με δωρεά από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος και ιδιώτες δωρητές το Κέντρο διευρύνει τις δράσεις του και προσφέρει τις υπηρεσίες του σε 130 οικογένειες. Επίσης, είναι το πρώτο Κέντρο στο οποίο λειτουργεί Κινητή Μονάδα, που προσφέρει υπηρεσίες στους όμορους Δήμους Χερσονήσου και Αρχανών. Το προσωπικό του Κέντρου αποτελούν: Κοινωνικός Λειτουργός, Ψυχολόγος, Ειδικός Παιδαγωγός, Λογοπεδικός, Εργοθεραπευτής και Γραμματεία.

2.3. Αποϊδρυματοποίηση

Η πολυετής διαβίωση των ατόμων στο εσωτερικό ενός κλειστού ιδρύματος μπορεί να επιφέρει πολλές επιπτώσεις, και το πιο συνηθισμένο φαινόμενο είναι το σύνδρομο του «ιδρυματισμού». Η έννοια «ιδρυματισμός αναφέρεται στο γεγονός ότι οι τρόφιμοι ενός ιδρύματος, ενός ασύλου, σταδιακά είτε χάνουν, είτε λειαίνουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, και αποκτούν ένα κοινό χαρακτηριστικό, το χαρακτηριστικό του ιδρύματος. Ο τρόπος που αντιλαμβάνονται τον κόσμο, ο τρόπος που σχετίζονται μεταξύ τους και ο τρόπος που εν τέλει συμπεριφέρονται, καθορίζεται από τους κώδικες που επιβάλλει το ίδιο το ίδρυμα. Το φαινόμενο αυτό του ιδρυματισμού δημιούργησε την ανάγκη για αποασυλοποίηση, στοχεύοντας στη φυσιολογική διαβίωση των ατόμων στην κοινωνία (Τσαλικόγλου, 1986).

Η έννοια της «αποασυλοποίησης» ξεκίνησε ως η διαδικασία εξόδου χρόνιων ασθενών από τα μεγάλα ψυχιατρικά ιδρύματα και η τοποθέτησή τους στην κοινότητα. Η ανεπάρκεια των ψυχιατρείων σε συνδυασμό με την ιδρυματοποίηση, την μονιμοποίηση δηλαδή της ανικανότητας, που οφείλεται στην κοινωνική απομόνωση και στην ιδρυματική φροντίδα, οδήγησε στο κίνημα της αποασυλοποίησης. Αποτελεί την πιο σημαντική πτυχή της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης, αποσπώντας, κατά μία έννοια, τον ψυχικά ασθενή από ένα ίδρυμα με στόχο στην ψυχοκοινωνική αποκατάσταση και την επανένταξή του στην κοινότητα. Βεβαίως το κίνημα της «αποασυλοποίησης» διέθετε και μια δική του βάση αναφοράς μέσα στην ψυχιατρική κοινότητα, καθώς ασκούσε κριτική στην «θεσμική» ψυχιατρική (αντιψυχιατρικό κίνημα, κοινοτική ψυχιατρική, κ.λπ.) και στο «άσυλο» ως χώρο εγκλεισμού και «αποικία ψυχασθενών», όπως ήταν, λόγου χάρη, η Λέρος από το 1957 (Υφαντής, 2005).

Αποϊδρυματοποίηση δεν είναι, όπως συνήθως θεωρείται, η απλή διαδικασία εξιτηρίου από το άσυλο. Σύμφωνα με τον Μανιαδάκη (1993), «αποϊδρυματοποίηση σημαίνει την επανιστορικοποίηση προσώπων και θεσμών, σημαίνει τη διαδικασία ενός μετασχηματισμού και, ως «σημείο αναφοράς» αυτού του μετασχηματισμού, τις ανάγκες των προσώπων. Σημαίνει, δηλαδή, την κινητοποίηση υποκειμένων, θεσμικών και κοινωνικών παραγόντων, το μετασχηματισμό των σχέσεων εξουσίας, με την ανοικοδόμηση της υποκειμενικότητας, τη μετατροπή, αύξηση και διάθεση των

πόρων για την προσωπική χρήση των ψυχικά πασχόντων και των αναπήρων.

Σύμφωνα με τους Garrabe και Kapsambelis (1991), ως αποασυλοποίηση ή αποϊδρυματοποίηση ορίζεται η:

1. Κατάργηση του ασύλου ως φορέα αναχρονιστικού και ακατάλληλου για τη φροντίδα των ψυχικά ασθενών.
2. Παροχή φροντίδας εκτός ιδρύματος στο πλαίσιο της κοινότητας και
3. Προσπάθεια για αποτροπή νοσηλείας στα άσυλα.

Ένα βασικό σημείο είναι η σημασία της «μετατροπής» των πόρων, ανθρωπίνων και υλικών, που σημαίνει ότι χρειάζεται να γίνουν δραστικές αλλαγές στη λειτουργία των ιδρυμάτων και μεταβολή του ρόλου τους, με σκοπό την ίδρυση και λειτουργία ενός αντιθεραπευτικού ιδρύματος στην κοινότητα για την στήριξη και επανένταξη των πασχόντων στην κοινωνία. Οι υπάρχοντες πόροι, όμως, δεν είναι αρκετοί και χρειάζεται αύξηση της χρηματοδότησης και του προσωπικού (Μανιαδάκης, 1993).

Το 2013 εγκρίθηκε ο κανονισμός για το Ευρωπαϊκό Διαρθρωτικό και Επενδυτικό Ταμείο (ΕΔΕΤ), ο οποίος ουσιαστικά απαγορεύει τη χρήση κονδυλίων του ΕΔΕΤ για την ανακαίνιση ή την κατασκευή ιδρυμάτων, προάγοντας ως εναλλακτική τη χρήση των κονδυλίων για τη μετάβαση από την ιδρυματική φροντίδα σε κοινοτικού τύπου φροντίδα. Σε κείμενα χάραξης πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης θεωρείται ότι «η αποϊδρυματοποίηση των παιδιών μέσω εναλλακτικών λύσεων φροντίδας και πρόληψης είναι μια περίπτωση κοινωνικής επένδυσης για το καλύτερο συμφέρον του παιδιού» (Lumos, 2016).

Η επίτευξη της διαδικασίας της αποϊδρυματοποίησης απαιτεί κυρίως τη συμμετοχή των ασθενών και του προσωπικού, ως βασικά μέσα της αλλαγής. «Χρειάζονται κίνητρα (μεταξύ άλλων και οικονομικά, εκπαιδευτικά κ.λπ.), χρειάζεται η αλλαγή της θέσης του προσωπικού στο σύστημα εξουσίας του ιδρύματος (οριζόντια και όχι κάθετη ιεραρχία), ταυτόχρονα και σε συνάρτηση με την απόκτηση εξουσιών αυτοκαθορισμού από τους ίδιους τους ασθενείς. Χρειάζεται να αποκτήσει το προσωπικό συμμετοχικό και αποφασιστικό ρόλο στο εσωτερικό της θεραπευτικής ομάδας, αλλά και εμπλοκή στις αποφάσεις για την πορεία της μεταρρύθμισης του ιδρύματος» (Μανιαδάκης, 1993).

Σύμφωνα με τον Μανιαδάκη (1993), τα στοιχεία που συνιστούν την αντιθεραπευτική ουσία ενός «ολοπαγούς ιδρύματος» (είτε πρόκειται για ψυχιατρείο, μεγάλο ή συρρικνωμένο, είτε για οποιουδήποτε τύπου «κλειστό» ίδρυμα περίθαλψης ατόμων με αναπηρία ή εγκαταλελειμμένων παιδιών), όπως αυτά έχουν αναλυθεί και διατυπωθεί εδώ και 50 χρόνια, μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

1. Η «αποπλαισίωση» του ατόμου, που συμβαίνει, όταν αυτό απομακρύνεται από το σύνθητες περιβάλλον των φυσικών και διαπροσωπικών του σχέσεων.
2. Η «αποϊστορικοποίηση» του ατόμου, όταν εξαναγκάζεται, από τους κανόνες λειτουργίας του ιδρύματος να ζει σε συνθήκες στρατωνισμού και εξάρτησης, που ποδοπατούν την ατομικότητα, την αυτονομία, τον αυτοέλεγχο, την υπευθυνότητα.
3. Η περαιτέρω «αποϋπευθυνοποίηση» του ατόμου, με την επικέντρωση της κλασικής διαγνωστικής διαδικασίας στα συμπτώματα και όχι στην επίδραση του πλαισίου στη συμπεριφορά, έτσι, ώστε όλα να ερμηνεύονται ως οφειλόμενα στην «αρρώστια», παραμερίζοντας πλήρως τη σημασία της επίδρασης της ασφυκτικής και εξουθενωτικής εξουσίας του ιδρύματος.

Σύμφωνα με τον Anderson (2001), αν οι άνθρωποι που έχουν αναλάβει την ευθύνη να εφαρμόσουν ένα πρόγραμμα μεταρρύθμισης, κινητοποιηθούν ώστε να πετύχουν τους στόχους και να κατανοήσουν τη φιλοσοφία του προγράμματος, τότε αυτό μπορεί να έχει αποτέλεσμα και να είναι πολύ πετυχημένο.

Η φιλοσοφία πρέπει να έχει ως βάση την αναγνώριση των εξής:

- Η ιδρυματική φροντίδα είναι ηθικά αδικαιολόγητη.
- Τα ατομικά δικαιώματα πρέπει να υποστηρίζονται.
- Η αποασυλοποίηση είναι μία διαδικασία, η οποία βοηθά τα άτομα να επιτύχουν τη μεγαλύτερη δυνατή ανεξαρτητοποίηση.
- Τα άτομα έχουν το δικαίωμα να συμμετέχουν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, εφόσον αυτές επηρεάζουν τη ζωή τους.
- Δικαιούνται να ζουν φυσιολογική ζωή.
- Δικαιούνται να κρίνονται από τις ικανότητες και όχι από τα ελλείμματα τους.

- Δικαιούνται να έχουν πρόσβαση στη μόρφωση, στην επαγγελματική εκπαίδευση και στην εργασία, αν το επιθυμούν.

Επομένως, η αποασυλοποίηση είναι μία σύνθετη διαδικασία που περιλαμβάνει από τη μία μεριά την έξοδο των παιδιών από τα ιδρύματα κλειστής περίθαλψης και από την άλλη την εδραίωση των υπηρεσιών της κοινότητας, που θα παρέχουν στους χρήστες τη φροντίδα που έχουν ανάγκη (Lamb & Bachrach, 2001).

2.4. Λόγοι εισαγωγής ανηλίκων παιδιών σε ιδρύματα

Σύμφωνα με τον Τσαούση (2006), τα παιδιά αποχωρίζονται την οικογένειά τους λόγω ψυχοκοινωνικών παραγόντων που επηρεάζουν την οικογένεια και καθιστούν αδύνατη και επιβλαβή την παραμονή τους σε αυτήν. Τα αιτήματα των γονέων για εισαγωγή των παιδιών σε ίδρυμα μειώθηκαν σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Κύριοι πλέον λόγοι αποτελούν η οικογενειακή και κοινωνική παθολογία. Πιο συγκεκριμένα:

- Παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών, οικογενειών που αποτελούνται από έναν ενήλικα και τα ανήλικα παιδιά του. Συνηθέστερο σε αυτές της μορφές οικογένειας είναι οι μητροκεντρικές ενώ λιγότερες είναι εκείνες που ως πυρήνα τους έχουν τον πατέρα των παιδιών (πατροκεντρικές).
- Παιδιά ορφανά από τους δύο γονείς.
- Παιδιά ορφανά από τον ένα γονέα.
- Παιδιά διαζευγμένων γονέων, γονέων δηλαδή που αποφάσισαν να λύσουν τα δεσμά του γάμου με τη μορφή του διαζυγίου προκειμένου να ζει ο ένας χωριστά από τον άλλον.
- Παιδιά εκτός γάμου.
- Εγκαταλελειμμένα παιδιά, παιδιά που εγκαταλείφθηκαν σε βρεφική ηλικία στα μαιευτήρια, στα δημόσια νοσοκομεία ή ακόμη και σε ανοιχτούς χώρους σε βρεφική ή και μεγαλύτερη ηλικία.
- Κακοποιημένα παιδιά. Η κακοποίηση αποτελεί μία από τις βασικές αιτίες που τα παιδιά σταματούν να μένουν με την οικογένεια τους και εισάγονται σε

κάποιο ίδρυμα. Τα παιδιά αυτά μπορεί να έχουν υποστεί συναισθηματική κακοποίηση πιο συγκεκριμένα απόρριψη, εκφοβισμό, απομόνωση, εξαγορά, διαφθορά κ.α , σωματική κακοποίηση η οποία μπορεί να επιφέρει πόνο, τραύματα, βλάβη υγείας, παραμόρφωση, διαταραχή λειτουργίας, ακόμη και το θάνατο, καθώς και παραμέληση κατά την οποία ο γονέας εκμεταλλεύεται το παιδί, δείχνει ανεύθυνος και αδιαφορεί για τις ανάγκες του.

- Παιδιά με γονέα στη φυλακή.
- Παιδιά όπου οι γονείς του είναι εθισμένοι σε εξαρτησιογόνες ουσίες όπως το αλκοόλ, το χασίς, την μορφίνη, την ηρωίνη κ.α.
- Παιδιά με ψυχικά άρρωστους γονείς.
- Παιδιά με σωματικά άρρωστους γονείς.
- Παιδιά από οικονομικά αδύναμες οικογένειες.
- Παιδιά από απομονωμένη γεωγραφική περιοχή που δεν έχει πρόσβαση σε υπηρεσίες τοπικής κοινότητας.

2.5. Διαδικασία απομάκρυνσης των παιδιών από την βιολογική οικογένεια

Η απομάκρυνση παιδιών από το οικογενειακό τους περιβάλλον όταν αυτό κρίνεται ακατάλληλο ή επικίνδυνο γίνεται με εισαγγελική εντολή, συχνά με τον χαρακτήρα του επείγοντος. Ωστόσο, η εισαγωγή ενός παιδιού σε μια μονάδα παιδικής προστασίας συχνά προσκρούει σε χρονοβόρες διαδικασίες όσον αφορά τόσο την ανεύρεση θέσης όσο και τις προϋποθέσεις εισαγωγής. Οι προϋποθέσεις αυτές περιλαμβάνουν τη διενέργεια κοινωνικής έρευνας, ιατρικές ή/και παιδοψυχιατρικές εξετάσεις και έκδοση σχετικών γνωματεύσεων, και διαδικασίες λήψης αποφάσεων από τα διοικητικά Συμβούλια των ιδρυμάτων, οι οποίες μπορεί να υπόκεινται σε περαιτέρω προϋποθέσεις και να σημαίνουν σημαντική καθυστέρηση.

Ενόψει των παραπάνω, σοβαρότατο πρόβλημα αποτελεί η απουσία δομών άμεσης υποδοχής για το διάστημα που μεσολαβεί από την απομάκρυνση ενός παιδιού από το οικογενειακό του περιβάλλον μέχρι την εισαγωγή του σε μια μονάδα παιδικής προστασίας. Η συνήθης «λύση ανάγκης» στην οποία καταφεύγουν οι

εισαγγελείς ανηλίκων είναι η εισαγωγή των παιδιών σε Νοσοκομεία Παίδων ή παιδιατρικές κλινικές γενικών νοσοκομείων, όπου παραμένουν ανεξαρτήτως των ιατρικών τους αναγκών για διάστημα ακόμη και αρκετών μηνών, μέχρι να καταστεί εφικτή η εισαγωγή τους σε κάποιο ίδρυμα, ή να ληφθούν άλλες αποφάσεις για την επιμέλειά τους.

Η τοποθέτηση του παιδιού σε ίδρυμα με εισαγγελική εντολή, προφανώς συνεπάγεται τον μερικό ή πλήρη περιορισμό της άσκησης της επιμέλειας από τους γονείς του. Ορισμένες φορές, η εισαγγελική εντολή ορίζει ρητά το πλαίσιο του περιορισμού αυτού (π.χ. πλήρη αφαίρεση της γονικής μέριμνας ή της επιμέλειας ή του δικαιώματος επικοινωνίας του γονέα με το παιδί) στο πλαίσιο της δυνατότητας του εισαγγελέα (βάσει του ΑΚ 1532) να διατάσσει προσωρινά κάθε πρόσφορο μέτρο σε περιπτώσεις πλημμελούς άσκησης των γονεϊκών καθηκόντων έναντι των τέκνων τους, μέχρι την έκδοση σχετικής δικαστικής απόφασης.

Ωστόσο, η συνήθης πρακτική των εισαγγελέων είναι να δίδουν εντολή για εισαγωγή παιδιών σε μονάδες παιδικής προστασίας χωρίς να προσδιορίζεται το πλαίσιο άσκησης της επιμέλειάς τους. Στις περιπτώσεις αυτές, προφανής είναι η ανάληψη από το ίδρυμα της καθημερινής φροντίδας του παιδιού. Ωστόσο, το δικαίωμα των γονέων που διατηρούν μέρος της γονικής μέριμνας να συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων που αφορούν τα παιδιά τους παραμένει ασαφές και δεν διαφυλάσσεται θεσμικά. Στην πράξη, το δικαίωμα αυτό συχνά παραβλέπεται ή παραβιάζεται, ιδίως σε ορισμένα ιδρύματα ιδιωτικού ή εκκλησιαστικού δικαίου, ή θεωρείται εκ των προτέρων κάτι αρνητικό για το παιδί, χωρίς αυτό να αιτιολογείται ή να στηρίζεται νομικά.

Μια άλλη διάσταση του προβλήματος αφορά το γεγονός ότι, εφόσον δεν υπάρχει εισαγγελική ή δικαστική απόφαση αφαίρεσης της επιμέλειας, ο γονέας διατηρεί το δικαίωμα να εκπροσωπεί νομικά το παιδί, ή χρειάζεται να δώσει τη συναίνεσή του για σοβαρά θέματα (π.χ. ιατρικά θέματα όπως μια εγχείριση, έκδοση ταυτότητας/διαβατηρίου κ.ά.) ακόμη και σε περιπτώσεις όπου δεν διατηρεί επικοινωνία ή δεν έχει εκδηλώσει ενδιαφέρον για το παιδί για μεγάλο χρονικό διάστημα. Τα ιδρύματα παιδικής προστασίας συχνά αντιμετωπίζουν καταστάσεις όπου χρειάζεται η συναίνεση του γονέα και, σε περίπτωση μη ανταπόκρισης του

τελευταίου στις ανάγκες του παιδιού, αναγκάζονται να ζητήσουν την παρέμβαση της εισαγγελικής αρχής με τον χαρακτήρα του επειγόντος.

Η επιτροπεία ανηλίκων, που αποτελεί πλέον τη μοναδική περίπτωση επιτροπείας, αποβλέπει στην προστασία των προσωπικών και περιουσιακών συμφερόντων των ανηλίκων, όταν η γονική μέριμνα δεν υπάρχει ή αδρανεύει. Ακόμη, η επιτροπεία ανηλίκων εξακολουθεί, και μετά το νέο νόμο, να οργανώνεται και να λειτουργεί στο πλαίσιο της οικογένειας. Παράλληλα, ωστόσο, έχει ενισχυθεί ο κοινωνικός έλεγχος, κυρίως με την καθιέρωση σημαντικών αρμοδιοτήτων στην κοινωνική υπηρεσία.

Η επιτροπεία ανηλίκων επέρχεται στις εξής περιπτώσεις (ΑΚ 1589):

- Ανυπαρξία γονικής μέριμνας (θάνατος, αφάνεια, έκπτωση και των δύο γονέων ή του μοναδικού γονέα)
- Αδυναμία και των δύο γονέων (ή του μοναδικού γονέα) να ασκήσουν τη γονική μέριμνα.
- Αφαίρεση της άσκησης της γονικής μέριμνας και από τους δύο γονείς ή από τον μοναδικό γονέα.
- Ανάθεση της άσκησης της γονικής μέριμνας σε τρίτο πρόσωπο, μετά το διαζύγιο ή τη διάσταση των γονέων.
- Αναδοχή ανηλίκου (υπό προϋποθέσεις).

Τα όργανα της επιτροπείας είναι ο επίτροπος, το επιτροπικό συμβούλιο και το δικαστήριο, ενώ σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η κοινωνική υπηρεσία. Ο επίτροπος αποτελεί, όπως και κατά το προηγούμενο δίκαιο, το κεντρικό όργανο της επιτροπείας, επιμελείται του προσώπου του ανηλίκου, διοικεί την περιουσία του και τον εκπροσωπεί σε κάθε δικαιοπραξία ή δίκη.

Συνοψίζοντας, η φροντίδα των απροστάτευτων παιδιών έχει μία μακρά ιστορία στο χρόνο τόσο στο εξωτερικό όσο και στην Ελλάδα. Με την πάροδο του χρόνου η ιδρυματική φροντίδα έχει ενταχθεί σε μία μορφή παιδικής προστασίας που σήμερα διακρίνεται στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα και στην εκκλησιαστική πρωτοβουλία. Παρόλα αυτά, εδώ και πολλά χρόνια, έχει δημιουργηθεί η ανάγκη για

αποασυλοποίηση διότι η διαμονή στα ιδρύματα δεν φαίνεται να έχει θετική επιρροή στην ζωή των ατόμων που διαμένουν σε αυτά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Ιδρυματική περίθαλψη και ψυχοκοινωνική ταυτότητα του παιδιού κατά την εφηβική ηλικία

3.1 Αλλαγές κατά την εφηβική ηλικία

Η εφηβεία αποτελεί μία εποχή ραγδαίων αλλαγών, όπως οργανικών, σεξουαλικών και νοητικών εσωτερικών αλλαγών στο άτομο και περιβαλλοντικών αλλαγών στη φύση των εξωτερικών απαιτήσεων, που έχει η κοινωνία από τα αναπτυσσόμενα μέλη της (Κόνγκερ, 1981).

Οι αλλαγές της ήβης, δίνουν στην εφηβεία ένα ξεχωριστό στάδιο ανάπτυξης. Οι αναπτυξιακές βέβαια διεργασίες που πρέπει να κάνουν κτήμα τους οι νέοι, μπορεί να διαφέρουν από κοινωνία σε κοινωνία, σε είδος αλλά και σε βαθμό δυσκολίας (Κόνγκερ, 1981).

Κατά τη διάρκεια της εφηβείας, οι έφηβοι αναπτύσσουν μια ισχυρότερη αναγνώριση της δικής τους προσωπικής ταυτότητας, συμπεριλαμβανομένων την αναγνώριση ενός συνόλου προσωπικών ηθικών αξιών, και μεγαλύτερη αντίληψη των συναισθημάτων τους, όπως να αποκτήσουν αυτοεκτίμηση και να κατανοήσουν την αξία του εαυτού. Η ψυχοκοινωνική και γνωστική ανάπτυξη κατανοείται καλύτερα όταν διαιρεθεί σε τρεις περιόδους: την πρώιμη εφηβεία (11-14 ετών), τη μέση εφηβεία (15-17 ετών), καθώς και το τέλος της εφηβείας (18-21 ετών). Κάθε μία από αυτές τις διακριτές περιόδους ανάπτυξης χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία των νέων συναισθηματικών, γνωστικών και κοινωνικών δεξιοτήτων (Barnes, 1975).

Η πρώιμη εφηβεία αφορά στην εποχή της αντιφατικότητας και σε αυτή την περίοδο συνυπάρχουν η απομόνωση και η ανεπιφύλακτη αποδοχή των συνομηλίκων, ο εγωκεντρισμός και αλτρουισμός, η αγένεια αλλά και η ιδιαίτερη ευαισθησία καθώς και αισιοδοξία ενώ ταυτόχρονα εναλλάσσεται με την αίσθηση της ματαιότητας. Οι έφηβοι σε αυτήν την φάση παλεύουν για την παραχώρηση ελευθερίας και σε περίπτωση που δεν τους δοθεί το εκλαμβάνουν σαν παραμέληση. Τέλος είναι η φάση στην οποία ο έφηβος έχει την ανάγκη να υπάρχει κάτι για το οποίο να μπορεί να κάνει την «επανάστασή» του (Δρακωνάκη & Σιάμου, 2003).

Το στάδιο της μέσης εφηβείας έχει να κάνει με την χειραφέτηση από τους γονείς, για την οποία χρησιμοποιούνται διάφοροι μηχανισμοί. Η αντιστροφή του συναισθήματος δημιουργεί στον έφηβο την διάθεση για απομάκρυνση και εχθρικότητα, από τα απειλητικά συναισθήματα προσκόλλησης. Ακόμα, σε αυτήν την φάση ο έφηβος έχει την τάση να εξιδανικεύει αντικείμενα και να γίνονται παροδικές ταυτοποιήσεις με σκοπό την ολοκλήρωση της ταυτότητάς του. Υπάρχει ακόμα το φαινόμενο της ναρκισσιστικής ενασχόλησης, το οποίο μπορεί να οδηγήσει σε ναρκισσιστική απομόνωση. Τέλος, παρατηρούνται τάσεις ασκητισμού, όπου ο έφηβος προσπαθεί να αποκηρύξει όσα σχετίζονται με την έκφραση της σεξουαλικότητας και της επιθετικότητας, που είναι φυσικές εκδηλώσεις κατά την εφηβεία (Δρακωνάκη, κ.α., 2003).

Το τρίτο και τελευταίο στάδιο από το οποίο περνάει ένας έφηβος είναι αυτό της όψιμης εφηβείας. Στην περίοδο αυτή το άτομο ολοκληρώνει την εφηβεία του και επιτυγχάνει τρεις βασικές επιδιώξεις. Η πρώτη είναι η ανεξαρτητοποίηση από τους γονικούς δεσμούς που είχε κατά την διάρκεια της παιδικής του ηλικίας. Η δεύτερη είναι η ικανότητα λειτουργίας σε ένα γεννητικό στάδιο σεξουαλικών τάσεων, όπου ολοκληρώνονται συναισθήματα όπως η τρυφερότητα, η συμπάθεια και η ώριμη αγάπη. Τέλος η τρίτη και τελευταία επιδίωξη είναι αυτή της διαμόρφωσης μίας σταθερής ταυτότητας που είναι και μία περίπλοκη έννοια, καθώς περιλαμβάνει την έννοια της ατομικής ταυτότητας, μία συνέχεια της προσωπικής ιστορίας του κάθε ατόμου και μία εσωτερική αίσθηση του «ανήκειν» σε μία ομάδα. Σύμφωνα με τον Erikson, το παραπάνω είναι μία βασική ανάγκη κατά την περίοδο της εφηβείας και η αποτυχία της, οδηγεί σε σύγχυση ρόλων (Δρακωνάκη κτλ, 2003).

Ο Ρέιμον-Ρεβιέ (1989) αναφέρει ότι κάποιοι επιστήμονες υποστηρίζουν ότι η εφηβεία εξαρτάται από παράγοντες όπως το περιβάλλον, το κλίμα και ο πολιτισμός αλλά και από άλλα και ότι δεν υπάρχει ένα ενιαίο κριτήριο που να σηματοδοτεί το τέλος της, τουλάχιστον στο δικό μας κοινωνικό- πολιτισμικό κριτήριο (Γιαννουλάκη κτλ, 2009).

Η εφηβεία αποτελεί μία περίοδο ραγδαίων σωματικών, νοητικών και ψυχολογικών αλλαγών. Είναι εκείνη η αναπτυξιακή περίοδος της ζωής του ανθρώπου που ξεκινάει με ειδικές βιολογικές αλλαγές. Οι αλλαγές έχουν παράλληλα να κάνουν και με τις ψυχοσωματικές επιπτώσεις. Η περίοδος αυτή τελειώνει με την τελική

γενετήσια ολοκλήρωση και την αυτόνομη ωρίμανση του ατόμου. Η εφηβεία αποτελεί μία κρίσιμη περίοδο που βρίσκεται ανάμεσα στην παιδικότητα και στην ενηλικίωση του ατόμου (Δρακωνάκη κτλ, 2003) Σύμφωνα με τον Piaget, ο έφηβος είναι ικανός να επεξεργαστεί σύνθετα προβλήματα, αλλά και να αντιληφθεί τη μοναδικότητά του ως άτομο.

Σύμφωνα με τον Berk, δημιουργείται η ανάγκη για την διαμόρφωση της ταυτότητάς του, ώστε να καθορίσει και τον ρόλο που έχει στην ζωή και να συνεχίσει μετέπειτα ως ενήλικος. Με βάση το παραπάνω, η εφηβεία είναι μία περίοδος στην οποία το άτομο αρχίζει να μειώνει την εξάρτηση του από τους ενήλικους και να αναζητάει απαντήσεις κυρίως από συνομηλίκους του. Η συναναστροφή με τους συνομηλίκους βοηθάει τον έφηβο να αποσαφηνίσει την ταυτότητα του, συγκρίνοντας τον εαυτό του με τους άλλους και κατανοώντας την διαφορετικότητά του σε σχέση με τους άλλους. Ακόμα, η ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων βοηθά τον έφηβο να προετοιμάζεται για τις σχέσεις που θα κάνει στην ενήλικη ζωή του (Lehalle and Mellier, 2010).

Η περίοδος της εφηβείας χαρακτηρίζεται από σωματικές και ψυχολογικές μεταβολές όπως προαναφέρθηκε παραπάνω. Οι μεταβολές αυτές σχετίζονται με βιολογικούς/ γενετικούς (κληρονομική προδιάθεση) αλλά και με περιβαλλοντικούς παράγοντες όπως η οικογένεια, το σχολείο, η ευρύτερη κοινότητα, τα πρότυπα, διαπαιδαγώγησης και άλλα. Τόσο στους βιολογικούς όσο και στους περιβαλλοντικούς παράγοντες είναι δύσκολο να περιοριστεί ο βαθμός συμμετοχής τους στα χαρακτηριστικά του κάθε έφηβου γιατί βρίσκονται συνεχώς σε αλληλεπίδραση (Καβανόζη, 2014).

Η εφηβική ηλικία είναι πολύ ευάλωτη και αυτό τεκμηριώνεται από το γεγονός ότι στη διάρκεια της, εμφανίζονται από διαταραχές τόσο στην συμπεριφορά όσο και στο συναίσθημα. Οι πιο συνήθεις διαταραχές είναι η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, οι βίαιες ή οι παραπρωματικές συμπεριφορές, οι διαταραχές στην λήψη τροφής (βουλιμία ή ανορεξία), το καταθλιπτικό συναίσθημα και οι απόπειρες αυτοκτονίας. Σε σχέση με το φύλο, τα αγόρια εμφανίζουν συχνότερα διαταραχές συμπεριφοράς όπως παρορμητικότητα και επιθετικότητα, ενώ τα κορίτσια εκδηλώνουν συχνά ψυχοσωματικά συμπτώματα, καταθλιπτικό συναίσθημα και διαταραχές που σχετίζονται με το σώμα, όπως ψυχογενή ανορεξία (Καβανόζη, 2014).

Η ψυχαναλυτική προσέγγιση ταυτίζει κάποιες διεργασίες της εφηβικής ηλικίας με εκείνες του πένθους, καθώς ένας έφηβος βιώνει αλλαγές και «απώλειες».

Κάποιες απώλειες είναι:

α. Η γονεϊκή παντοδυναμία κατά την οποία ο έφηβος εγκαταλείπει την ιδανική εικόνα που έχει για τους γονείς του, κάτι που τον απογοητεύει. Αυτή η απογοήτευση είναι σημαντική διότι έτσι μπαίνει στην διαδικασία να αυτονομηθεί, να κατασκευάσει μια υποκειμενική πορεία και να κάνει τις επιλογές του.

β. Απώλεια της παιδικότητας, κατά την οποία σταματάει το άτομο το παιχνίδι και ξαφνικά δεν του προκαλούν ενδιαφέρον. Συγχρόνως όμως αναπολεί αυτή την ανέμελη ηλικία όπου όλα ήταν πιο απλά και γνώριμα.

γ. Απώλεια του παιδικού σώματος και ανάδυση της σεξουαλικότητας, κατά την διάρκεια της οποίας δημιουργούνται αλλαγές στο σώμα τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά. Προσπαθεί το άτομο να τονίσει την εξωτερική του εμφάνιση για να τον προσέξει ο περίγυρός του.

δ. Τέλος, απομυθοποιούν τις κοινωνικές αξίες, στην οποία ανακαλύπτει, αμφισβητεί και κρίνει την κοινωνία στην οποία καλείται να ζήσει ως ενήλικος (Καβανόζη, 2014).

3.2. Ψυχοκοινωνική ταυτότητα

Σύμφωνα με τους Tajfel και Turner (1979), η κοινωνική ταυτότητα αποτελείται από εκείνες τις όψεις της αυτο-εικόνας ενός ατόμου που προέρχονται από τις κοινωνικές κατηγορίες ή ομάδες στις οποίες θεωρεί το άτομο ότι ανήκει. Τα άτομα επιδιώκουν να αποκτήσουν και να διατηρήσουν μια θετική κοινωνική ταυτότητα η οποία συμβάλει θετικά στην αυτοεκτίμησή τους. Η κοινωνική ταυτότητα στηρίζεται σε συγκρίσεις που γίνονται ανάμεσα στην ομάδα που ανήκει κάποιος και σε άλλες ομάδες. Το αποτέλεσμα της σύγκρισης καθορίζει αν η ταυτότητα είναι θετική ή όχι. Η εύνοια των μελών της ομάδας κάποιου είναι μια διαδικασία μέσω της οποίας επιτυγχάνεται η εξύψωση της κοινωνικής ταυτότητάς του. Τα μέλη μιας ομάδας που βιώνουν αρνητική ταυτότητα θα επιδιώξουν είτε να φύγουν από την ομάδα κι αν αυτό δεν είναι εφικτό να επιδιώξουν αλλιώς τη θετική διάκριση.

Ο Freud, μίλησε για «συνείδηση μιας εσωτερικής ταυτότητας και μιας κοινής ψυχικής δομής». Ο Erikson, δέχεται αυτή την υποκειμενική διαίσθηση του Freud, για την έκφραση ανάμεσα στο ατομικό και στο συλλογικό βίωμα και αυτό φαίνεται και στον ορισμό που δίνει για την ταυτότητα. «Ταυτότητα είναι μία διαδικασία που τοποθετείται στην καρδιά του ατόμου, όπως και στην καρδιά του πολιτισμού της κοινότητάς του, διαδικασία που συνδέει πρακτικά τη ταυτότητα αυτών των δύο επιμέρους ταυτοτήτων». Όσον αφορά την διαδικασία που θεμελιώνει τη ταυτότητα του ατόμου παράλληλα με του πολιτισμού, την τοποθετεί ο Erikson, στην εσωτερίκευση των κοινωνικών αξιών, δηλαδή στο Υπερεγώ.

Η έννοια της ταυτότητας έχει οριστεί σύμφωνα με τέσσερις διαστάσεις:

- Τη συνείδηση μια ατομικής ταυτότητας του Εγώ.
- Τη σταθερότητα του ατομικού χαρακτήρα.
- Τη σύνδεση του Εγώ (Egosynthesis), η οποία συλλαμβάνεται ως μία μορφή ολοκλήρωσης που είναι κάτι περισσότερο από το άθροισμα των ταυτίσεων της παιδικής ηλικίας.
- Μία εσωτερική αλληλεγγύη με τα ιδανικά και την ταυτότητα μιας ομάδας.

Η ανάπτυξη ενός παιδιού περνάει από μία σειρά σταδίων. Όταν τα παιδιά περάσουν τα στάδια ομαλά τότε αυτά οδηγούν σε υγιείς προσωπικότητες, αντίθετα η δυσλειτουργία στην επαφή του με το περιβάλλον του κατά τη διαδικασία αυτή μπορεί να οδηγήσει σε καθηλώσεις και παλινδρομήσεις. Ακόμα μπορεί να οδηγήσει και στη χρήση μίας σειράς από μηχανισμούς άμυνας προκειμένου να μπορέσει να προσαρμοστεί το άτομο στο περιβάλλον του.

Για τον Erikson, η διαμόρφωση της ψυχοκοινωνικής ταυτότητας εξαρτάται από την εναρμόνιση των σταδίων του Εγώ με τις σημαντικές μεταβολές στις γεωγραφικές, πολιτισμικές και οικονομικές αλλαγές της οικογένειας.

Σύμφωνα με τον Erikson (1950), ο άνθρωπος περνάει από οκτώ στάδια ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης. Το πρώτο στάδιο είναι η «Θεμελιώδης εμπιστοσύνη-Δυσπιστία»(1^ο έτος), στο οποίο το άτομο βρίσκεται σε πλήρη εξάρτηση από τα πρόσωπα του άμεσου περιβάλλοντός του. Από βρέφος κίολας το άτομο, όταν νιώσει ότι οι ανάγκες ικανοποιούνται, και ότι οι γονείς του παρέχουν άφθονη αγάπη και

περιποίηση, αναπτύσσει το αίσθημα της εμπιστοσύνης, της ασφάλειας και της αισιοδοξίας. Παράλληλα, αν αντιληφθεί, αντί για τα παραπάνω, το αίσθημα της δυσπιστίας προς τους άλλους τότε αναπτύσσεται το συναίσθημα της καχυποψίας και της ανασφάλειας. Έτσι σε αυτό το στάδιο αν όλα κυλίσουν ομαλά το άτομο αποκτά συναισθήματα όπως καλοσύνη, πίστη στον εαυτό του και στους άλλους και αισιοδοξία, όταν όμως υπάρχει δυσλειτουργία τότε βιώνονται συναισθήματα όπως κακία, δυσπιστία στον εαυτό του και στους άλλους και απαισιοδοξία.

Το δεύτερο στάδιο είναι η «Αυτονομία- Αμφιβολία»(2^ο και 3^ο έτος), στο οποίο το παιδί αρχίζει να αποκτά την ικανότητα για συντονισμένη σωματική κίνηση και διανοητική λειτουργία. Αναπτύσσονται συναισθήματα όπως να ασκεί τον έλεγχο στον εαυτό του και στο περιβάλλον του με αποτέλεσμα να αποκτά αυτονομία, όταν το παιδί νιώσει από τους γονείς του ότι αναγνωρίζουν την ανάγκη να ενεργεί με τον δικό του τρόπο και με το δικό του ρυθμό. Από την άλλη πλευρά εάν το παιδί νιώσει το αίσθημα της υπέρ-προστατευτικότητας και οι γονείς δεν το αφήνουν να αυτενεργεί αναπτύσσει συναισθήματα όπως ντροπή και αμφιβολία. Αν περάσει από αυτό το στάδιο ομαλά τότε εκδηλώνει την βούλησή του, δυνατότητα λήψης αποφάσεων και αποκτά αυτοέλεγχο. Αν έχει το αντίθετο αποτέλεσμα τότε το παιδί έχει άκαμπτη και ακραία συνείδηση, αμφισβήτηση και άκαμπτη ενσυνείδητη ντροπή.

Το τρίτο στάδιο κατά τον Erikson, είναι αυτό της «Πρωτοβουλίας-Ενοχής»(4^ο και 5^ο έτος). Σε αυτό το στάδιο οι κινητικές δραστηριότητες και οι διανοητικές πράξεις του παιδιού αποτελούν προϊόντα της ενεργητικής πρωτοβουλίας του. Το παιδί αναπτύσσει το συναίσθημα της πρωτοβουλίας, όταν το κοντινό του περιβάλλον του επέτρεψε να παίρνει πρωτοβουλίες και το ενθάρρυνε να ενισχύσει την αυτόβουλη εξερεύνηση του περιβάλλοντός του. Αντίθετα αν το περιβάλλον του είναι επικριτικό τότε θα έχει αντίθετα αποτελέσματα όπως το αίσθημα της ενοχής. Η μετάβαση από αυτό το στάδιο σημαίνει ότι θα αναπτυχθούν συναισθήματα ευχαρίστησης από τις επιτυχίες, δραστηριότητα, προσανατολισμός και σκοπός.

Το τέταρτο στάδιο είναι αυτό της «Φιλοπονίας-Κατωτερότητας»(λανθάνουσα περίοδος, 6^ο έως 12^ο έτος), στο οποίο κατά την περίοδο που το παιδί περνάει από αυτό αποκτά σχολικές γνώσεις, ικανότητες και εξοικειώνεται με το πνεύμα της συνεργασίας και της ομαδικότητας. Αν το περιβάλλον του, οικογενειακό και σχολικό, ενθαρρύνει το ενδιαφέρον του παιδιού έτσι ώστε να γνωρίσει τον κόσμο γύρω του θα

αναπτύξει το συναίσθημα της εργατικότητας και τις φιλοπονίας. Αντίθετα αν το παιδί ενοχοποιηθεί, θα εισπράξει απόρριψη, θα βιώσει αναξιοότητα και κατωτερότητα, με αποτέλεσμα να πάψει να προσπαθεί. Αν όλα από την άλλη πάνε καλά, το παιδί αναπτύσσει την ικανότητα αφοσίωσης σε παραγωγική εργασία και επιδιώκει την εμπειρία της χαράς της δημιουργίας. Αν όμως δεν είναι κοντά στο παιδί το κοντινό περιβάλλον, βιώνει συναισθήματα ανεπάρκειας, αδυναμίας να ολοκληρώσει κάποιο έργο και επομένως ματαιότητα για εκ νέου προσπάθεια.

Το πέμπτο στάδιο είναι αυτό της «Ταυτότητας- Σύγχυσης ρόλων (εφηβεία, 12^ο έως 18^ο έτος). Στην φάση αυτή το άτομο έχει αποκτήσει αφηρημένη συλλογιστική και μπορεί να διαμορφώνει θεωρίες και φιλοσοφικά συστήματα που συνενώνουν σε ένα αρμονικό σύνολο αντίθετες πτυχές κοινωνικής συμβίωσης. Μέσα από αυτή τη διαδικασία μπορεί να συνθέσει ένα πρότυπο ιδεώδους κοινωνίας. Αν ένας έφηβος μπορέσει να συνενώσει σε ένα ενιαίο σύνολο όλες τις προηγούμενες εμπειρίες του και να δώσει συνέχεια τότε μπορεί να αποκτήσει μία ικανοποιητική ταυτότητα. Πρέπει να διαθέτει μία ολοκληρωμένη και σαφή εικόνα για τον εαυτό του, ποιος είναι, από πού έρχεται και τι στόχους έχει. Σε περίπτωση που δεν γίνει το παραπάνω καταλαμβάνεται από κρίση της ταυτότητας και κρίση των ρόλων. Σε περίπτωση που όλα πάνε καλά τότε το άτομο αποκτά αυτοπεποίθηση για την εσωτερική του ομοιομορφία και φανερώνει ενδείξεις καλής σταδιοδρομίας. Σε αντίθετη περίπτωση τότε υπάρχει δυσκολία ανάληψης ρόλων, έλλειψη προτύπων και αίσθηση ευτέλειας.

Το έκτο στάδιο κατά τον Erikson είναι αυτό της «Οικειότητας- Απομόνωσης»(πρώιμη ενήλικη φάση, 18^ο έως 24^ο έτος). Στην φάση αυτή το άτομο βρίσκεται στην παραγωγική φάση όπου σταθεροποιείται στην επαγγελματική ζωή του και δημιουργεί τη δική του οικογένεια. Σημαντικό στοιχείο είναι να κατορθώσει να προσφέρει αγάπη και να χαλαρώνει στην στοργή και την αγάπη που του προσφέρουν. Παράγοντας για όλα τα παραπάνω είναι να μην νιώθει απειλή από το ενδιαφέρον του άλλου. Τα θετικά αποτελέσματα της υγιούς εμπειρίας από αυτό το στάδιο είναι η αμοιβαιότητα, το μοίρασμα, ο επαγγελματικός προσανατολισμός. Σε διαφορετική περίπτωση έχουμε επιφανειακές σχέσεις και απομόνωση.

Το έβδομο στάδιο είναι το «Πανανθρώπινο ενδιαφέρον- Αυτοαπορρόφηση»(ενήλικη ζωή), όπου σε αυτό το στάδιο το άτομο αφού έχει

κατακτήσει μια αποτελεσματική προσαρμογή στο οικογενειακό και επαγγελματικό επίπεδο στρέφει το ενδιαφέρον του για άτομα πέρα από το άμεσο οικογενειακό και κοινωνικό το περιβάλλον. Τείνει, λοιπόν, να εργάζεται για την οικοδόμηση ενός καλύτερου μέλλοντος. Η μη ομαλή διέλευση από αυτό το στάδιο οδηγεί στην αυτοαπορρόφηση.

Το όγδοο και τελευταίο στάδιο κατά τον Erikson, αφορά στην «Καταξίωση-Απόγνωση» (γήρας). Το άτομο σε αυτό το στάδιο δεν είναι παραγωγικό εργασιακά και κοινωνικά και δεν είναι τόσο δραστήριο πια. Η θετική προσωπική ανασκόπηση του δίνει το αίσθημα της ικανοποίησης και προσωπικής καταξίωσης για τα προσωπικά του επιτεύγματα, αισθάνεται πλήρες και ολοκληρωμένο. Αν ο προσωπικός απολογισμός που θα κάνει το άτομο για την ζωή του επιφέρει αρνητικά αποτελέσματα τότε βιώνει πικρία, αναξιοσύνη και απόγνωση και παράλληλα ο φόβος που έχει για τον θάνατο λόγω της ηλικίας του τον κάνει να βιώνει πικρία για την ζωή, για όσα επέλεξε να κάνει και για όσα δεν κατόρθωσε να πραγματοποιήσει.

3.3. Επιπτώσεις της ιδρυματοποίησης στην ψυχοκοινωνική ταυτότητα του παιδιού κατά την εφηβική ηλικία

Σύμφωνα με τον Rutter (1973), υπάρχουν αρκετοί παράγοντες, γενετικοί και βιωματικοί, που εκθέτουν τα παιδιά στον κίνδυνο να αναπτύξουν αποκλίσεις στην εξέλιξη της προσωπικότητας και διαταραχές στην ψυχοκοινωνική τους λειτουργία. Παρ' όλα αυτά, η ανάπτυξη κάποιας διαταραχής ή δυσλειτουργίας δεν είναι πάντα εμφανής, καθώς κατέχει σημαντικό ρόλο ένας συνδυασμός παραγόντων επικινδυνότητας (δηλ. θετικές ή αρνητικές επιδράσεις που χρησιμεύουν στο να αυξάνουν την ανθεκτικότητα στα παιδιά) και κατά πόσο το παιδί ήταν ευάλωτο στην έκθεση του κινδύνου, που ελκύει τη δυσλειτουργία αυτή.

Κατά τη διάρκεια των είκοσι πέντε τελευταίων χρόνων έχει γίνει μεγάλη πρόοδος στη μελέτη της φροντίδας των παιδιών που αναγκάζονται να ζουν μακριά από τις οικογένειές τους (ιδρύματα, θετές οικογένειες, κλπ.)

Τα βασικά συμπεράσματα των μελετών που έχουν διεξαχθεί είναι:

1. Η ικανοποιητική κάλυψη των βιολογικών αναγκών δεν είναι επαρκής για να εξασφαλίσει την ικανοποιητική κοινωνική και νοητική ανάπτυξη.
2. Η ιδρυματική εμπειρία στην παιδική ηλικία μπορεί να έχει ολέθρια και μακρόχρονα αποτελέσματα στη συμπεριφορά και την ψυχική υγεία του ατόμου.
3. Πολλά, αν όχι η πλειοψηφία των παιδιών που εισάγονται στα ιδρύματα, θα μπορούσαν να μείνουν στα σπίτια τους αν η κοινωνία διέθετε αποτελεσματικές και επαρκείς υπηρεσίες.

Παρ' όλη την πρόοδο που έχει επιτευχθεί, υπάρχουν ακόμα πολλά αναπάντητα επιστημονικά ερωτήματα σ' αυτόν τον τομέα. Ειδικότερα, στη χώρα μας, ελάχιστα έχουν γίνει όσον αφορά τις επιπτώσεις της ιδρυματικής ζωής στα παιδιά.

Μελετώντας τα αποτελέσματα των πρώτων εμπειριών στη συμπεριφορά των παιδιών, ο Rutter (1981) έθεσε το εξής ερώτημα: «Τα παιδιά που μεγάλωσαν σε ιδρύματα στερούνται στοιχειωδών κοινωνικών δεξιοτήτων ή έχουν μάθει τρόπους συμπεριφοράς που είναι προσαρμοσμένοι στο περιβάλλον του ιδρύματος, αλλά είναι δυσλειτουργικοί σε άλλα περιβάλλοντα;»

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η μακρόχρονη ζωή σε ίδρυμα επηρεάζει δυσμενώς την κοινωνική συμπεριφορά και την ψυχική υγεία των παιδιών και ότι η συμπεριφορά τους ήταν περισσότερο δυσλειτουργική στο περιβάλλον του σχολείου, σε σύγκριση με αυτή στο περιβάλλον του ιδρύματος.

Υπάρχει ιδιαίτερος προβληματισμός όσον αφορά το κατά πόσο τα ιδρύματα παρέχουν κοινωνικά ερεθίσματα για τα παιδιά. Μέσα από την έρευνα του Casler (1968), για τις δυσμενείς επιδράσεις του ιδρυματισμού, έχει αναδειχθεί ο όρος της «αντιληπτικής στέρησης», δηλαδή της στέρησης ερεθισμάτων στο ιδρυματικό περιβάλλον, που πιθανά είναι μία από τις σημαντικότερες αιτίες στη δυσκολία της ανάπτυξης της ψυχοκοινωνικής ταυτότητας των παιδιών. «Οι αντιληπτικές ανάγκες του ανθρώπου προηγούνται και κυριαρχούν των κοινωνικών τους αναγκών, μάλιστα η ανάγκη για κοινωνικά ερεθίσματα γεννάται από την ανάγκη για ερεθίσματα. Τα προσφερόμενα από πολλές πηγές ερεθίσματα, αν είναι σταθερά κατ' εξακολούθηση, θα οδηγήσουν πιθανότατα το παιδί σε σύγχυση».

Στη σημερινή κοινωνία, με το κίνημα της αποιδρυματοποίησης έχουν γίνει βήματα για την βελτίωση της ζωής των παιδιών που ζουν στα ιδρύματα. Παρόλα αυτά οι υπηρεσίες ιδρυματικής προστασίας δεν αποτελούν πρότυπο φροντίδας, και σαν αποτέλεσμα, η ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών επιφέρει κυρίως αρνητικές αλλαγές. Μεγάλο ποσοστό ιδρυμάτων έχει υιοθετήσει έναν απρόσωπο και ισοπεδωτικό χαρακτήρα (π.χ. στις λειτουργίες του), ενεργεί αποτρεπτικά στη δημιουργία δεσμών των παιδιών με το θεσμό ή τα πρόσωπα που τον απαρτίζουν και αποτρέπει την ψυχική επένδυση των παιδιών σε έναν υποκατάστατο γονέα (Καλύβα, 2016).

Με βάση τις σύγχρονες θεωρίες της ψυχολογίας, η διαμονή των παιδιών σε ιδρύματα κλειστής περίθαλψης μπορεί να έχουν σαν αποτέλεσμα την εμφάνιση διαταραχών στη ψυχοσύνθεση του κάθε παιδιού. Παρακάτω παραθέτονται κάποιες ψυχολογικές και ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις που διακρίνονται συχνότερα στα παιδιά:

- Πρώιμα παιδοψυχολογικές διαταραχές όπως:
 - Μη ανεσταλμένο τύπο αντιδραστικής διαταραχής προσκόλλησης (disturbed attachment), διαταραχές στη χρήση του λόγου. (Rutter et al, 2007).
 - Ημι-αυτιστικά σύνδρομα που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «υποουδικά» (Hoksbergen, et al, 2005, Rutter et al., 2007) για τις ταξινομήσεις του D.S.M.-IV και του I.C.D.-10 (quasi-autism).
 - Συμπεριφορικές διαταραχές συμπεριλαμβανομένων των διαταραχών της αγχώδους και συναισθηματικής σειράς (Parker et al, 2005).
 - Διαταραχές προσωπικότητας όπως η οριακή και η αντικοινωνική
- Ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις (Reid, 1998, Barth, 2002) όπως:
 - Νεανική παραβατικότητα.
 - Σοβαρότερα μεταγενέστερα προβλήματα με το Νόμο.
 - Δυσκολίες στις διαπροσωπικές σχέσεις και στη μεταγενέστερη ανταπόκριση στο γονικό ρόλο.
- Εκπαιδευτικές αποτυχίες (Roy and Rutter, 2006, Stone, 2007):

- Απωλειών ετών σχολικής φοίτησης.
- Αποβολών και σχολικών απουσιών.
- Χαμηλότερων σχολικών επιδόσεων, και, τελικά,
- Διαμόρφωση χαμηλότερου επιπέδου εκπαιδευτικών προσόντων και εφοδίων για την επαγγελματική αποκατάσταση

Είναι επίσης σημαντικό να επισημανθεί ότι πολλά από τα παραπάνω συμπτώματα φαίνονται να εμφανίζονται στα παιδιά, ακόμα και όταν η παραμονή τους σε «εσωτερικού τύπου» προγράμματα και δομές παιδικής προστασίας έχει λάβει χώρα στα πρώιμα χρόνια ζωής π.χ. κατά τη βρεφική τους ηλικία (Poertner, 2002).

Σε αντίθεση με την πλειοψηφία των παιδιών που δεν έχουν ιδρυματοποιηθεί και εμφανίζουν ξεκάθαρα ταξινομήσιμο και συνηθέστερα ασφαλή τύπο δεσμού, τα παιδιά που μεγαλώνουν σε ιδρύματα αναπτύσσουν μόλις σε ποσοστό 22% έναν ξεκάθαρα οργανωμένο τύπο δεσμού με τα άτομα με τα οποία συμβιώνουν (ασφαλή ή ανασφαλή), ενώ σε ποσοστό 13% εμφανίζουν μη ταξινομήσιμο δεσμό και σε ποσοστό 65% ταξινομούνται ότι έχουν δεσμό τύπου αποδιοργάνωσης. Ο μη ταξινομήσιμος τύπος δεσμού αντανακλά ουσιαστικά την απουσία σχηματισμού ενός δεσμού με ένα βασικό πρόσωπο φροντίδας μέσα στο γενικότερο αποστερητικό ιδρυματικό περιβάλλον, καθώς το παιδί δεν εκδηλώνει καμία συμπεριφορά προσκόλλησης και καμία διαφοροποίηση στη συμπεριφορά του απέναντι σε ένα φροντιστή (οικείο πρόσωπο) και σε ένα άγνωστο / ξένο άτομο, κάτι που είναι επιθυμητό και το οποίο αναμένεται για ένα παιδί που έχει διαμορφώσει οποιονδήποτε τύπο δεσμού, ακόμα και ανασφαλή (Καλύβα, 2016).

Ένας ενδεχόμενος λόγος που τα παιδιά σε ιδρύματα εμφανίζουν πλειοψηφικά αποδιοργανωμένο δεσμό είναι ότι οι εργασιακές πρακτικές όσον αφορά τη συχνή εναλλαγή των φροντιστών, που εφαρμόζονται στα ιδρυματικά πλαίσια, δεν επιτρέπουν στο βρέφος να συνάγει συνεπή συμπεράσματα για τη σχέση ανάμεσα σε μοτίβα συμπεριφοράς ενός σταθερού βασικού φροντιστή (π.χ. αγκαλιά / απουσία αγκαλιάς) ή συναισθήματα (π.χ. θυμός, έλλειψη ενδιαφέροντος) και σε δικές του συμπεριφορές (Καλύβα, 2016).

Τα παιδιά που εισάγονται στα ιδρύματα απολαμβάνουν ίσως ένα καλύτερο επίπεδο ζωής από αυτό που θα είχαν μένοντας με τις οικογένειές τους, όμως κανένα

υλικό αγαθό δεν μπορεί να αντισταθμιστεί με την αίσθηση του «ανήκω». Το κόστος της ιδρυματικής ζωής στο παιδί είναι η εγκατάλειψη της ατομικότητάς του κι αυτό είναι πέρα από κάθε μέτρηση. Τουλάχιστον στον δικό μας τύπο κοινωνίας που σαν βάση έχει την οικογένεια, το παιδί χρειάζεται να αισθάνεται ότι είναι σημαντικό σαν άτομο, ότι έχει αξία από μόνο του, πράγμα που είναι σχεδόν ανέφικτο να γίνει με κάποιον που πληρώνεται για να το φροντίζει, με όση υπευθυνότητα και αν το κάνει (Καλλινικάκη, 1998).

Τα περισσότερα από τα παιδιά που μεγάλωσαν σε ίδρυμα έχουν εκτεθεί σε πολλούς από τους παράγοντες κινδύνου που προαναφέρθηκαν και έχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξουν ψυχιατρικές διαταραχές, να παρουσιάσουν προβλήματα συμπεριφοράς (Wolkind and Rutter, 1973). Τα αποτελέσματα διαχρονικών ερευνών σε παιδιά με ιδρυματική εμπειρία που αργότερα υιοθετήθηκαν ή επέστρεψαν στη φυσική τους οικογένεια, έδειξαν μακροχρόνιες επιπτώσεις στην εξέλιξη της προσωπικότητας και σοβαρά προβλήματα στις μετέπειτα σχέσεις.

Εν κατακλείδι, η ψυχοκοινωνική ταυτότητα και η διαμόρφωση της προέρχεται ήδη από την βρεφική ηλικία. Η ταυτότητα που θα διαμορφώσει είναι σημαντική αφού με αυτή θα διακριθεί ή αντίθετα θα ταυτοποιηθεί με τις υπόλοιπες ομάδες. Μεγάλο και σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση της έχει η οικογένεια του ατόμου καθώς και το κοινωνικό περιβάλλον. Όταν το άτομο εισάγεται σε ένα ίδρυμα, και κατά κύριο λόγο στην εφηβική ηλικία, τείνει να διαμορφώνει την ταυτότητα του σύμφωνα με τα βιώματα του και τις εκάστοτε καταστάσεις, καθώς εντάσσεται σε ένα διαφορετικό κοινωνικό περιβάλλον, το οποίο αποφέρει στο άτομο ψυχικές και ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: Μεθοδολογία έρευνας

4.1 Σκοπός και στόχοι

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνηθούν οι επιπτώσεις της ιδρυματικής φροντίδας στη διαμόρφωση της ταυτότητας των ατόμων που έχουν συμπληρώσει τα 18 χρόνια τους, που βρίσκονταν στο ίδρυμα κατά την περίοδο της εφηβικής τους ηλικίας και τα οποία δεν ζουν πλέον σε αυτό. Πιο συγκεκριμένα, θέλαμε να διερευνήσουμε το πώς σχετίζεται η διαμονή στο ίδρυμα με την διαμόρφωση της ψυχοκοινωνικής ταυτότητας και πώς σχετίζεται η ηλικία εισαγωγής στο ίδρυμα με την διαμόρφωση της ψυχοκοινωνικής ταυτότητας.

Επιμέρους στόχοι:

- ✓ Η διερεύνηση της ζωής μέσα στα ιδρύματα.
- ✓ Η διερεύνηση των λόγων για τους οποίους οδηγούνται τα άτομα στην εισαγωγή τους στο ίδρυμα.
- ✓ Η διερεύνηση της διαμόρφωσης της ταυτότητας των παιδιών σε ψυχοκοινωνικό επίπεδο.
- ✓ Η διερεύνηση των επιπτώσεων που έχει η ιδρυματική φροντίδα στην ψυχοκοινωνική ταυτότητα των παιδιών που διαμένουν από την εφηβική τους ηλικία μέσα στα ιδρύματα.

4.2 Μέθοδος: Ποιοτική προσέγγιση

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε είναι η ποιοτική. Επιλέξαμε την ποιοτική έρευνα καθώς λόγω του θέματος αφενός δεν ήταν δυνατόν να συγκεντρώσουμε μεγάλο αριθμό ατόμων, αλλά και αφετέρου διότι θέλαμε να αναλύσουμε σε βάθος τη μελέτη. Σε μία ποιοτική έρευνα υπάρχει η δυνατότητα για παρατήρηση, περιγραφή και ερμηνεία των αποτελεσμάτων. Η προκειμένη έρευνα δίνει την δυνατότητα στον ερευνητή να διερευνά ένα θέμα σε βάθος και να καταγράφει οτιδήποτε συμβαίνει κατά την διάρκεια της διεξαγωγής της (Καλλινικάκη, 2010).

4.3 Μέθοδος Συλλογής στοιχείων- Εργαλείο έρευνας

Το εργαλείο που χρησιμοποιήσαμε στην παρούσα μελέτη είναι η ημι-δομημένη συνέντευξη. Ο ερευνητής στην συνέντευξη αυτή είναι πιο ελεύθερος να διερευνήσει σε βάθος και πιο συστηματικά πέρα από τις απαντήσεις. Δίνεται η δυνατότητα να κάνει ερωτήσεις πέραν των προκαθορισμένων έτσι ώστε να συλλέξει περισσότερες πληροφορίες από τις απαντήσεις που δίνονται. Οι ημι-δομημένες συνεντεύξεις συγκροτούνται με βάση θεματικούς άξονες, οι οποίοι όμως είναι πιο εύελκτοι και μπορούν να επεκταθούν σε ερωτήματα που αναδύονται κατά τη διάρκεια της συνέντευξης (Καλλινικάκη, 2010).

4.4 Θεματικοί άξονες

Σύμφωνα με ένα αρχικό σχέδιο που εκπονήσαμε οι θεματικοί άξονες μέσα από τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν είχαν σαν στόχο να καταγράψουν τις απόψεις των ειδικών επαγγελματιών που εργάζονται στα ιδρύματα αλλά και τις απόψεις των ατόμων που διέμεναν μέσα στο ίδρυμα. Όσον αφορά τους ειδικούς καταγράφηκαν τα δημογραφικά τους στοιχεία, η ταυτότητα του ιδρύματος στο οποίο εργάζονται, πληροφορίες που αφορούν τα παιδιά όσο ζούσαν στο ίδρυμα και επιπτώσεις που κατά τη γνώμη τους και σύμφωνα με την εμπειρία τους, έχει η ιδρυματική φροντίδα στα παιδιά. Όσον αφορά τους ερωτώμενους, που διέμεναν σε ίδρυμα για ένα μέρος της ζωής τους, καταγράφηκαν τα δημογραφικά τους στοιχεία, η ζωή τους μέσα στο ίδρυμα και διερευνήθηκαν οι ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις που κατά την υποκειμενική τους άποψη είχε γι' αυτούς η ζωή τους στο ίδρυμα.

4.5 Επιλογή δείγματος

Ο αρχικός πληθυσμός από τον οποίο αντλήσαμε το δείγμα μας στην παρούσα μελέτη είναι δυνητικά όλοι οι ειδικοί που εργάζονται στα κέντρα ιδρυματικής φροντίδας του Ηρακλείου αλλά και τα ενήλικα άτομα (+18+), τα οποία έχουν ζήσει την εφηβική τους ηλικία σε κάποιο ίδρυμα. Στη μελέτη μας, συμπεριλάβαμε επαγγελματίες που εργάζονται στο Παράρτημα Προστασίας Παιδιού Θηλέων Ηρακλείου Κρήτης και ταυτόχρονα ενήλικα άτομα άνω των 18 ετών, τα οποία έχουν

ζήσει σε ιδρύματα κατά την περίοδο της εφηβικής τους ηλικίας. Το δείγμα που επιλέξαμε, είναι δείγμα ευκολίας έτσι ώστε να έχουμε ευκολότερη πρόσβαση στον εντοπισμό τους αλλά και στην προσέγγιση τους.

4.6 Συλλογή δεδομένων- Τόπος διεξαγωγής συνεντεύξεων- Κυριότερες δυσκολίες

Συλλογή δεδομένων

Για την συλλογή του παραπάνω δείγματος χρησιμοποιήσαμε τη μέθοδο χιονοστιβάδας (snowball sampling). Στο πρώτο στάδιο ο ερευνητής επιλέγει ορισμένα άτομα με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που επιθυμεί να μελετήσει. Στη συνέχεια, τα άτομα αυτά προτείνουν άλλα άτομα που γνωρίζουν και συμμετέχουν στην έρευνα. Η μέθοδος αυτή στηρίζεται στη δικτύωση και είναι απαραίτητη σε πληθυσμούς που δεν είναι εύκολο να εντοπισθούν με τυχαία δειγματοληψία. (Δαρβίτη, 2009)

Στη παρούσα έρευνα, αρχικά πραγματοποιήσαμε μία συνάντηση με την κοινωνική λειτουργό του Παραρτήματος Προστασίας Παιδιού Θηλέων στο Πόρο Ηρακλείου Κρήτης, προκειμένου να την ενημερώσουμε για το θέμα της έρευνας που θέλαμε να υλοποιήσουμε. Η ίδια μας έφερε σε επαφή με άλλους ειδικούς του Παραρτήματος και με κάποια παιδιά που έχουν αποχωρήσει από εκεί. Στην συνέχεια αυτά τα παιδιά, μας έφεραν σε επικοινωνία με άλλα παιδιά που ζούσαν στο Παράρτημα Προστασίας Παιδιού Θηλέων αλλά και σε άλλα ιδρύματα.

Αρχικός μας στόχος ήταν να συλλέξουμε πληροφορίες για την έρευνα, από ειδικούς που εργάζονται στα ιδρύματα του νομού Ηρακλείου και πιο συγκεκριμένα από το Παράρτημα Προστασίας Παιδιού Θηλέων, τη Στέγη Ανηλίκων και το Ίδρυμα Φιλανθρωπικών Δραστηριοτήτων Καλυβιανή αλλά και από ενήλικες πρώην φιλοξενούμενους των ιδρυμάτων. Ορισμένες συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με μέσο- εργαλείο, το μαγνητόφωνο ενώ επειδή κάποιοι από τους ερωτώμενους αρνήθηκαν την μαγνητοφώνηση της συνέντευξης και οι απαντήσεις τους καταγράφηκαν χειρόγραφα.

Τόπος διεξαγωγής συνεντεύξεων

Ο τόπος διεξαγωγής των συνεντεύξεων όσων αφορά τους ειδικούς πραγματοποιήθηκε στο Παράρτημα Προστασίας Παιδιού Θηλέων ενώ όσων αφορά

τους φιλοξενούμενους οι συνεντεύξεις ως επί το πλείστον πραγματοποιήθηκαν στην οικεία τους και δύο από αυτές πραγματοποιήθηκαν στο Παράρτημα Προστασίας Παιδιού Θηλέων. Σε δύο ενήλικες υπήρχε η παρέμβαση των παιδιών τους και χρειάστηκε πολλές φορές να διακόψουμε την συζήτηση.

Κυριότερες δυσκολίες

Οι κυριότερες δυσκολίες που είχαμε να αντιμετωπίσουμε κατά την διάρκεια της έρευνας αρχικά ήταν ο μικρός αριθμός ιδρυμάτων που λειτουργούν στο νομό Ηρακλείου για πολλά χρόνια, διότι από την αρχή περιορίστηκε το δείγμα μας.

Άλλη μία δυσκολία όσον αφορά τα ιδρύματα, ήταν στη Στέγη Ανηλίκων, όπου η αίτηση συνεργασίας που είχαμε στείλει καθυστέρησε να περάσει από έλεγχο του Διοικητικού Συμβουλίου και έτσι απορρίφθηκε η συνεργασία λόγω λήξης του χρονικού περιθωρίου που είχαμε στη διάθεση μας για το ερευνητικό κομμάτι. Στην συνέχεια το ίδρυμα Φιλανθρωπικών Δραστηριοτήτων Καλυβιανή δεν ενέκρινε την αίτηση συνεργασίας που είχαμε αποστείλει λόγω του ότι δεν ακολουθεί την λειτουργία των ιδρυμάτων. Ως προς τους ενήλικες, κάποιοι αρνήθηκαν να συμμετάσχουν σε αυτή την έρευνα, πιθανών ήταν αυτοί που είχαν τις πιο τραυματικές εμπειρίες από την οικογένειά τους και ενδεχομένως και η προσαρμογή τους στο Κέντρο να ήταν διαφορετική από αυτή των ενηλίκων που τελικά δέχτηκαν να συμμετάσχουν. Ταυτόχρονα πιθανών να αρνήθηκαν λόγω την απόστασης που είχαν από τον νομό Ηρακλείου και ήταν δύσκολη η διεξαγωγή της συνέντευξης.

Μία ακόμα δυσκολία αποτέλεσε η μη ανεύρεση εξειδικευμένου προσωπικού για την κάλυψη του δείγματος της έρευνας, το οποίο μας οδήγησε στο να συμπεριλάβουμε επιμελητές, θεωρώντας ότι επειδή φροντίζουν καθημερινά τα παιδιά θα μας μιλήσουν για ενδιαφέρον θέματα.

Τέλος, δυσκολία αποτέλεσε ο τρόπος διεξαγωγής των συνεντεύξεων όσον αφορά τους ειδικούς που πραγματοποιήθηκε στο Παράρτημα Προστασίας Παιδιού Θηλέων, με ελάχιστες παρεμβάσεις από παιδιά του ιδρύματος, με συνέπεια τον αποσυντονισμό των ειδικών από την συζήτηση. Όσων αφορά τους ενδιαφερόμενους οι συνεντεύξεις ως επί το πλείστον πραγματοποιήθηκαν στην οικεία τους και δύο από αυτές πραγματοποιήθηκαν στο Παράρτημα Προστασίας Παιδιού Θηλέων. Σε δύο

ενήλικες υπήρχε η παρέμβαση των παιδιών τους και χρειάστηκε πολλές φορές να διακόψουμε την συζήτηση.

4.7 Ανάλυση περιεχομένου

Το υλικό των συνεντεύξεων οργανώθηκε σε αρχείο του Excel. Κάθε οριζόντια γραμμή αντιπροσώπευε μια ολοκληρωμένη συνέντευξη, ενώ στις κάθετες στήλες γράφθηκαν οι κατηγορίες που προέκυψαν από τον κάθε θεματικό άξονα της συνέντευξης. Τέλος, μελετήθηκαν προσεκτικά οι κατηγορίες και από αυτές δημιουργήθηκαν ευρύτερες θεματικές ενότητες, οι οποίες αναλύονται στη συνέχεια.

4.8 Ηθικά διλήμματα

Για την υλοποίηση της παρούσας πτυχιακής εργασίας σημαντικό ήταν να διατηρηθούν οι βασικές αξίες αλλά και η δεοντολογία της κοινωνικής εργασίας. Βασικές αξίες είναι η εχεμύθεια και η μη κριτική στάση σε ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα που πιθανόν να αναφερθούν στην έρευνα από τα ενήλικα άτομα (+18). Τέλος, διατηρήθηκε το απόρρητο των ονομάτων των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα. Πριν από την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων ζητήθηκε η συναίνεση των ατόμων και η ενημέρωσή τους για τον σκοπό της έρευνας.

Πίνακας 1^{ος} : Ειδικοί

Αριθμός ειδικών	Ίδρυμα	Ηλικία	Επίπεδο Μόρφωσης	Ειδικότητα	Χρόνια εργασίας	Προηγούμενη εργασία με παιδιά	Σύγκριση εργασιακών χώρων
Σ1	Παράρτημα Προστασίας Παιδιού Θηλέων	41	ΤΕΙ Κοινωνική Εργασίας στο Ηράκλειο Κρήτης	Κοινωνική λειτουργός	12χ	όχι, πριν σε νοσοκομείο αναλάμβανα διάφορες περιπτώσεις	
Σ2	Παράρτημα Προστασίας Παιδιού Θηλέων	40	Νοσηλευτική από τεχνικό λύκειο, Βρεφονηπιοκόμος στην Αθήνα	Επιμελήτρια	2χ	2 χρόνια σε νηπιαγωγείο, 13 χρόνια στις Αρχάνες	Στο ίδρυμα είναι πιο εύκολο. Η ευθύνη είναι εξίσου η ίδια αλλά έχει μεγαλύτερα παιδιά.
Σ3	Παράρτημα Προστασίας Παιδιού Θηλέων	44	Λύκειο	Επιμελήτρια	6χ	1 χρόνο σε παιδικό σταθμό	
Σ4	Παράρτημα Προστασίας Παιδιού Θηλέων	39	Ψυχολογία, master στην εργασιακή οργανωτική ψυχολογία, ειδίκευση στην κλινική ύπνωση, ειδίκευση στην ψυχοθεραπεία	Ψυχολόγος	9 μήνες	Σε εθελοντικό επίπεδο, υποστήριξη παιδιών με ψυχοκοινωνικά προβλήματα που διέμεναν όμως με τις οικογένειές τους, εξωτερικό ρόλος, στο εξωτερικό αυτό	

Σ5	Παράρτημα Προστασίας Παιδιού Θηλέων	49	Δημοτικό	Επιμελήτρια	10χ	Όχι, εργαζόταν σε πρόγραμμα στήριξης ηλικιωμένων	
Σ6	Παράρτημα Προστασίας Παιδιού Θηλέων	56	ΤΕΙ Βρεφονηπιοκόμων	Διευθύντρια	28χ και τα 10 από αυτά είναι διευθύντρια	Στο ίδιο ίδρυμα ως βρεφονηπιοκόμος	
Σ7	Παράρτημα Προστασίας Παιδιού Θηλέων	44	Λύκειο, Επίπεδο Δ.Ε, Διοικητικών Γραμματέων	Επιμελήτρια	4χ	όχι	

Πίνακας 2^{ος}: Πρώην φιλοξενούμενοι ιδρύματος

Αριθμός ενήλικων	Ηλικία	Καταγωγή	Μορφωτικό επίπεδο	Οικογενειακή κατάσταση	Κατάσταση Συζύγου	Εργασία	Παλαιότερη εργασία	Διαμονή στο ίδρυμα
Σ1	30	Ρέθυμνο, Μυλοπόταμος	Γυμνάσιο	Διαζευγμένη χωρίς παιδιά		Ζαχαροπλάστρια στα Μάλλια		5χρόνια
Σ2	28	Ελιά Πεδιάδος	Σπουδές: Τελευταίο έτος Νοσηλευτικής	Ελεύθερη, χωρίς παιδιά		Ίδρυμα Παιδόπολης στη Νεάπολη		13χρόνια
Σ3	27	Ηράκλειο, Γέργερη	Σπουδές Βοηθός Βρεφονηπιοκόμων	Ελεύθερη, χωρίς παιδιά		Άνεργη	Δούλευε στο αεροδρόμιο, δούλευε σε ξενοδοχείο (4 χρόνια), στην Χερσόνησο,	7χρόνια

							Ανάληψη κ.α. Τα δύο τελευταία χρόνια δούλευε σε ξενοδοχείο στη Αμμουδάρα	
Σ4	29	Πειραιάς, Κρήτη (μητέρα)	Επαγγελμα τικό λύκειο και πήρα ειδικότητα	Άγαμη, ένα παιδί	Την χτυπούσε	Σε Χαλκιάδ άκη, 8χρόνια	Περιστασια κές δουλειές	9χρόνια
Σ5	23	Ρέθυμνο (μητέρα), Ικαρία (πατέρας)	Λύκειο, Κομμωτικ ή, Μαθήματα Θεατρολογ ίας	Έγγαμη, 1 παιδί, αγοράκι, 4 μηνών	Βρίσκεται σε κέντρο απεξάρτηση ς και είναι εξαρτημένος από την κοκαΐνη	Άνεργη	Χώροι ψυχαγωγίας, Jumbo, καταστήματ α ρούχων και στην κατασκήνω ση.	5 χρόνια περίπου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: Ανάλυση αποτελεσμάτων

5.1 ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΣΤΕΣ

5.1.1 Η ζωή στο ίδρυμα

Η εισαγωγή στο ίδρυμα

Η διαδικασία εισαγωγής των παιδιών, τα τελευταία έτη στο ίδρυμα, είναι μέσω εισαγγελικής εντολής. Το οικογενειακό περιβάλλον των παιδιών κρίνεται ακατάλληλο λόγω κακοποίησης, παραμέλησης ή εγκατάλειψής τους. Παλαιότερα, όπως αναφέρθηκε από το προσωπικό, οι λόγοι εισαγωγής των παιδιών ήταν κατά κύριο λόγο οικονομικοί, κάτι που φαίνεται να έχει εξαλειφθεί με την πάροδο των χρόνων, αφού πλέον δεν είναι κατά κύριο λόγο οικονομικοί αλλά συντρέχουν και άλλα προβλήματα στο εσωτερικό των οικογενειών.

«Η πλειοψηφία των παιδιών που εισάγονται είναι μόνο με εισαγγελικές εντολές, που αυτό σημαίνει ότι κρίνεται επιτακτική και άμεση η απομάκρυνσή τους από το οικογενειακό περιβάλλον για διάφορους λόγους.» (Σ1)

Προσέγγιση των παιδιών κατά την εισαγωγή τους στο ίδρυμα

Η προσέγγιση των παιδιών κατά την εισαγωγή τους στο ίδρυμα δεν είναι εύκολη, διότι τα παιδιά νιώθουν φοβισμένα και δεν μπορούν να νιώσουν εμπιστοσύνη. Όταν εισάγονται στο ίδρυμα, αρχικά ενημερώνονται για τον λόγο που βρίσκονται εκεί. Έπειτα ενημερώνονται για την λειτουργία της υπηρεσίας και τους κανόνες που υπάρχουν. Κάποιοι υπάλληλοι φέρονται στα παιδιά σα να ήταν πάντα εκεί, έτσι ώστε να νιώσουν οικεία με το περιβάλλον. Η κοινωνική λειτουργός του ιδρύματος (Σ1) ανέφερε ότι πρέπει να λένε την αλήθεια στα παιδιά για να νιώσουν εμπιστοσύνη με το προσωπικό και η προσαρμογή τους να είναι πιο γρήγορη.

«Στην αρχή είναι φοβισμένα, τρομαγμένα, μετά βγάζουν αντίδραση, θυμό, νεύρα. Σε κάποια παίρνει περισσότερο καιρό να προσαρμοστούν (...γενικότερα στο περιβάλλον του ιδρύματος...) και άλλα δεν προσαρμόζονται (... μέχρι και την αποχώρησή τους από αυτό...), δεν μπορούν να το δεχτούν εύκολα.» (Σ2)

«Καταρχήν θα πρέπει να τους πεις την αλήθεια και σιγά σιγά τα παιδιά αρχίζουν να εμπιστεύονται. Στην αρχή πιο δύσκολα.» (Σ1)

«Θα πρέπει τα παιδιά να απενοχοποιηθούν από το συναίσθημα του ότι τα ίδια ευθύνονται γι' αυτό.» (Σ1)

«Τους φερόμαστε σαν να υπήρχαν πάντα εδώ, όχι σαν να ήρθαν τώρα και σιγά σιγά θα το βάλουμε στην «παρέα».» (Σ3)

Καθημερινό πρόγραμμα

Η καθημερινότητα των παιδιών στο ίδρυμα, όπως περιγράφηκε από το προσωπικό του ιδρύματος, δεν διαφέρει από την καθημερινότητα μίας οικογένειας. Τα κορίτσια θα ξυπνήσουν το πρωί, θα φάνε πρωινό και ύστερα θα πάνε στο σχολείο τους. Το μεσημέρι θα επιστρέψουν και θα φάνε μεσημεριανό. Αργότερα, το απόγευμα, ασχολούνται με φροντιστηριακά μαθήματα ή άλλες δραστηριότητες (εντός και εκτός ιδρύματος) και στη συνέχεια υπάρχει το πρόγραμμα των εθελοντών, οι οποίοι έχουν διάφορες αρμοδιότητες. Όλα τα κορίτσια έχουν δικαίωμα εξόδου και ανάλογα με την ηλικία τους ορίζεται και η συχνότητα των εξόδων τους. Αυτά μικρότερης ηλικίας τηρούν τις εξόδους τους υπό επιτήρηση κάποιου ατόμου από το προσωπικό.

Συμπεριφορά εφήβων στο ίδρυμα

Σύμφωνα με τις πληροφορίες που αντλήθηκαν από το δείγμα των ειδικών, οι έφηβοι τείνουν να έχουν ανάρμοστη συμπεριφορά κατά τη διάρκεια της διαμονής τους στο ίδρυμα. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά στην εφηβεία φαίνεται να μη μπορούν να αποδεχτούν τα όρια και τους κανόνες, υιοθετούν σε μη αποδεκτές συμπεριφορές (π.χ. χρήση ουσιών) και εκθέτουν τον εαυτό τους σε διάφορους κινδύνους. Οι εργαζόμενοι με την αρμοδιότητα των επιμελητών ανέφεραν συγκεκριμένα ότι τα παιδιά στην εφηβεία τους έχουν ξεσπάσματα, θυμό, νεύρα, ένταση και τσακώνονται συχνά μεταξύ τους. Η ψυχολόγος (Σ4) θεωρεί ότι αυτό το στάδιο στα παιδιά είναι φυσιολογικό και βιώνουν την εφηβεία τους ανάλογα με τα βιώματά τους.

«Εγώ έχω παρατηρήσει ότι ζουν την παιδικότητά τους, περνάνε από την εφηβεία.» (Σ4)

«Ότι δεν μπορούν να αποδεχτούν τα όρια, τους κανόνες. Ότι δεν μπορούν να καταλάβουν το ότι 'εγώ στο σπίτι μου έβγαινα ό, τι ώρα ήθελα, γυρνούσα ό,τι ώρα ήθελα κι εδώ θα πρέπει να ακολουθήσω κάποιους κανόνες'.» (Σ1)

Επιπτώσεις οικογενειακών δυσλειτουργιών στη συμπεριφορά των εφήβων

Οι δυσλειτουργίες στο οικογενειακό περιβάλλον των παιδιών φαίνεται να έχει αρνητικές επιπτώσεις στη συμπεριφορά των εφήβων. Αυτό οφείλεται στο ότι τα παιδιά έχουν μεγαλώσει σε ένα ανεξέλεγκτο περιβάλλον και επηρεασμένα πια από τα οικογενειακά τους βιώματα, τείνουν να έχουν βίαη συμπεριφορά και χάνουν νωρίς την παιδικότητα τους, εφόσον στο παρελθόν δεν κατάφεραν να ορίσουν μέσα τους πιο είναι το επικίνδυνο και που πρέπει να μπουν κάποια όρια.

«Δεν τους είπε κανείς τι παρεκκλίνει από το φυσιολογικό.» (Σ1)

«Ψυχοσυναισθηματικά είναι τελείως διαφορετική η σκέψη και η αντίληψη και η κριτική άποψη ενός παιδιού (που μεγαλώνει σε ένα ίδρυμα).» (Σ1)

«Τους επηρεάζει ό, τι έχουν βιώσει στην οικογένειά τους. Έτσι έχουν μάθει και έχουν υιοθετήσει αυτό το πλάνο. Δεν έχουν θέληση να αλλάξουν.» (Σ7)

Άρνηση να φύγουν από το ίδρυμα

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις σε ειδικούς, υπάρχουν πολλά παιδιά τα οποία θέλουν να παραμείνουν στο ίδρυμα, ακόμη και αν έχουν τελειώσει με τις προϋποθέσεις (π.χ λόγω ηλικίας, ολοκλήρωση σπουδών κ.τ.λ) για να διαμένουν εκεί. Το ίδρυμα προσφέρει στα παιδιά ασφάλεια και φοβούνται να φύγουν γιατί δεν γνωρίζουν πιο θα είναι το μέλλον τους εκτός ιδρύματος. Το φαινόμενο αυτό εμφανίζεται συνήθως σε άτομα μεγαλύτερης ηλικίας και οφείλεται κυρίως σε φόβο.

5.1.2 Σχέσεις παιδιών

Σχέση παιδιών με το προσωπικό του ιδρύματος

Το προσωπικό του ιδρύματος, σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν στις συνεντεύξεις, περιέγραψε καλή τη σχέση του προσωπικού με τα παιδιά, παρ όλο που υπάρχουν μικρά προβλήματα λόγω της συμπεριφοράς των παιδιών. Αντίθετα, οι επιμελητές του ιδρύματος εξέφρασαν αρνητική άποψη, καθώς, με βάση τα λεγόμενά τους, η συμπεριφορά των παιδιών δημιουργεί συγκρούσεις και προστριβές.

«Προσπαθούμε να διατηρήσουμε τις ισορροπίες μεταξύ μας.» (Σ1)

«Αν μας ζητήσουν κάτι τα παιδιά και πούμε εντάξει, είμαστε καλές. Αν αρνηθούμε κάτι, είμαστε το αντίθετο.» (Σ7)

«Είναι στα όρια του... δεν θέλω να πω ότι κάτι αντίστοιχο γίνεται και στις οικογένειες γιατί ουδεμία σχέση δεν έχει η οικογένεια με το δικό μας πλαίσιο, (...στο ίδρυμα...) υπάρχει η σύγκρουση αλλά υπάρχει και η αγάπη» (Σ4)

Σχέση παιδιών μεταξύ τους

Σύμφωνα με την πλειοψηφία των απαντήσεων που λάβαμε από τους ειδικούς, φαίνεται ότι τα παιδιά δεν έχουν πολύ ικανοποιητικές σχέσεις μεταξύ τους. Συνήθως οι σχέσεις των παιδιών είναι συγκρουσιακές και δεν υπάρχουν σταθερές και ουσιώδες φιλίες μεταξύ τους και κατά την εφηβική ηλικία. Ειδικότερα στην εφηβική ηλικία υπάρχει έντονος ανταγωνισμός μεταξύ τους και τείνουν να δημιουργούνται υποομάδες μεταξύ των παιδιών. Δύο στους εφτά ειδικούς ανέφεραν ότι οι σχέσεις μεταξύ των κοριτσιών είναι κατά κύριο λόγο καλές και κάνουν παρέα μεταξύ τους. Πιο συγκεκριμένα, η κοινωνική λειτουργός (Σ1) ανέφερε ότι αναπτύσσονται στενές σχέσεις συνήθως μεταξύ των παιδιών που έχουν παρόμοια βιώματα.

«Τα παιδιά που είναι συνήθως κοντά ηλικιακά και είναι κυρίως στην εφηβεία, υπάρχει ένας πιο έντονος ανταγωνισμός μεταξύ τους.... Παιδιά που έχουν παρόμοια βιώματα αναπτύσσουν πιο στενές σχέσεις» (Σ1)

«Είναι πολύ δύσκολο να συμβιώσουν... είναι πολύ διαφορετικές οι ανάγκες τους, τα χαρακτηριστικά τους, η προσωπικότητά τους, και να συνυπάρξουν.» (Σ1)

«Τα μεγάλα παιδιά που καταλαβαίνουν περισσότερο λένε ότι... εδώ μέσα δεν είναι να εμπιστεύεσαι κανέναν.» (Σ4)

«Δεν μπορούν να συνυπάρξουν στον ίδιο χώρο γιατί το κάθε παιδί έχει τα δικά του θέλω και πιστεύω.» (Σ6)

«Φιλίες λόγω συμφέροντος.» (Σ7)

Σχέση παιδιών με εθελοντές

Τα παιδιά δημιουργούν πολύ καλές σχέσεις με τους εθελοντές που έρχονται στο ίδρυμα και συνήθως δένονται με τα άτομα αυτά. Υπάρχει, όμως, ένας περιστασιακός χαρακτήρας στη δραστηριοποίηση των εθελοντών και αυτό συχνά οδηγεί τα παιδιά στην απογοήτευση.

«Αυτό, λοιπόν, δημιουργεί μία ματαίωση στα παιδιά γιατί χτίζουν μία σχέση που δεν έχει συνέχεια, οπότε αυτό μερικά παιδιά το νιώθουν σαν απόρριψη –που ήδη έχουν βιώσει απόρριψη από το οικογενειακό τους περιβάλλον.» (Σ1)

«Γενικότερα δεν τους νοιάζει τόσο η εναλλαγή των εθελοντών, ίσα- ίσα θέλουν να γνωρίζουν κόσμο.» (Σ3)

Σχέση παιδιών με άτομα εκτός ιδρύματος

Η πλειοψηφία των παιδιών που ζουν στο ίδρυμα δυσκολεύονται να αναπτύξουν φιλικές σχέσεις με άτομα εκτός του ιδρύματος και κάνουν περισσότερο παρέα με άτομα εντός του ιδρύματος. Αυτό οφείλεται κατά κύριο λόγο στο ότι τα παιδιά νιώθουν περισσότερη ασφάλεια με άτομα που είναι αρκετά οικεία. Επίσης, ένας άλλος λόγος που τα παιδιά δε δημιουργούν εύκολα παρέες με άτομα εκτός του ιδρύματος είναι το ότι αρκετά από αυτά δεν αναφέρουν ότι ζουν σε ίδρυμα. Τα παιδιά αποφεύγουν να το πουν επειδή ντρέπονται και θα πρέπει να το δικαιολογήσουν. Παρ' όλα αυτά, είναι συχνό τα παιδιά να συνάπτουν ερωτικές σχέσεις με άτομα εκτός του ιδρύματος, ακόμα και με αρκετά μεγαλύτερους ηλικιακά. Γενικότερα, όπως ανέφερε η κοινωνική λειτουργός (Σ1), υπάρχουν παιδιά που είναι αρκετά κοινωνικά και μπορούν εύκολα να δημιουργήσουν σχέσεις και άλλα που δεν κάνουν καθόλου σχέσεις.

«Θεωρώ ότι είναι πιο δύσκολο να το πουν τώρα (όσο βρίσκονται μέσα στο ίδρυμα), γιατί θα πρέπει να το δικαιολογήσουν με κάποιο λόγο.» (Σ1)

«Δεν το λένε εύκολα. Εμένα με συστήνουν σαν μητέρα τους.» (Σ2)

«Υπήρχε κοπέλα που δεν ήθελε καν να μπαίνει στο υπηρεσιακό αυτοκίνητο επειδή είχε την επιγραφή του ιδρύματος.» (Σ3)

5.1.3 Οικογενειακό περιβάλλον

Σχέσεις παιδιών με το οικογενειακό περιβάλλον

Στις συνεντεύξεις έγινε συζήτηση με τους ειδήμονες, για τις σχέσεις που έχουν τα παιδιά όσο βρίσκονται στο ίδρυμα με το οικογενειακό τους περιβάλλον. Έξι από τους επτά συνεντευξιαζόμενους ανέφεραν ότι τα παιδιά θέλουν να έχουν επικοινωνία με την οικογένεια τους, και μάλιστα κυρίως σε μικρότερες ηλικίες και στην εφηβική ηλικία. Υπάρχουν και περιπτώσεις παιδιών που θέλουν να γυρίσουν στις οικογένειές τους παρόλο που μπορεί να έχουν βιώσει αρνητικές καταστάσεις μέσα σε αυτή. Αλλά κάποιοι από αυτούς είπαν ότι υπάρχουν και παιδιά που δεν θέλουν να έχουν καθόλου επικοινωνία. Η Σ6 μας ανέφερε ότι γενικότερα το ίδρυμα είναι πολύ ανοιχτό στο να επιτρέπει στα παιδιά να έχουν επικοινωνία με την οικογένειά τους είτε από κοντά είτε από το τηλέφωνο αλλά υπό την επίβλεψη των ειδικών που βρίσκονται μέσα στο ίδρυμα. Ακόμα αναφέρει ότι υπάρχουν και γονείς που δεν θέλουν να έχουν επικοινωνία με τα παιδιά. Τέλος, όταν εισάγονται παιδιά με εισαγγελική εντολή δεν επιτρέπεται τα παιδιά να έχουν επικοινωνία με τις οικογένειες τους, για λόγους δικής τους προστασίας.

«Είμαστε πάρα πολύ ανοιχτοί, τα περισσότερα παιδιά θέλουν επικοινωνία, θέλουν να κρατάνε μία επαφή κάποια παιδιά, θέλουν να γυρίσουν πίσω στην οικογένεια»(Σ1)

«Το έχουν ανάγκη, σε μικρότερες ηλικίες εκφράζουν την επιθυμία για επικοινωνία και επιστροφή στην οικογένεια (11 έως 15 ετών)»(Σ2)

«Θέλουν επικοινωνία τα περισσότερα, απογοητεύονται κάποια λόγω μη ανταπόκρισης, το παιδί επιδιώκει πιο συχνά, υπάρχουν παιδιά που δε θέλουν καθόλου επικοινωνία»(Σ3)

«Όλα τα παιδιά έχουν σχέση με τις οικογένειες τους τηλεφωνική επικοινωνία, επισκέψεις ή και τα δύο τα παιδιά το επιδιώκουν, το θέλουν μπορεί να τσακωθούν και να μην θέλουν επικοινωνία αλλά μετά από λίγο καιρό πάλι θα επιδιώξουν να μιλήσουν μαζί τους»(Σ4)

«Εκφράζουν επιθυμία συζήτησης με την οικογένεια μετά την εφηβεία»(Σ5)

«Εμείς επιτρέπουμε να έχουν σχέσεις μπορούν να επικοινωνήσουν τηλεφωνικά με τους γονείς τους οι γονείς μπορούν να τα επισκεφτούν εδώ, υπό την επίβλεψή μας...οι γονείς μπορούν να πάρουν τα παιδιά και να τα πάνε μία βόλτα...» (Σ6)

«Συχνά τα παιδιά δε θέλουν να έχουν επαφή με τους γονείς τους υπάρχουν και γονείς που δεν θέλουν να έχουν επικοινωνία με τα παιδιά...»(Σ6)

«Τα παιδιά που έρχονται με εισαγγελική εντολή δεν πρέπει να έχουν επικοινωνία με την οικογένειά τους στα παιδιά λείπει η οικογένειά τους, ανεξάρτητα από τα βιώματά τους στην εφηβική ηλικία εκφράζουν πιο έντονα την επιθυμία για επικοινωνία με την οικογένειά τους»(Σ6)

«Κάποια εκφράζουν την επιθυμία (...να βλέπουν τους δικούς τους..) πολύ έντονα κάποια άλλα δε θέλουν καθόλου»(Σ7)

Επιπτώσεις επικοινωνίας με το οικογενειακό περιβάλλον

Οι ειδικοί ερωτήθηκαν για την επίπτωση που θεωρούν ότι έχει το οικογενειακό περιβάλλον στην ψυχοσυναισθηματική κατάσταση των παιδιών όταν αυτά έχουν διατηρήσει επικοινωνία με την οικογένεια τους. Οι περισσότεροι απάντησαν ότι η επικοινωνία με τα παιδιά έχει αρνητική επίπτωση στην ψυχοσυναισθηματική κατάσταση. Πιο συγκεκριμένα, οι επιπτώσεις μπορεί να είναι ότι μπορεί να αγχώνονται, αποκτούν υπερένταση, προβληματίζονται, ανησυχούν και πολλές φορές σωματοποιούν το στρες εμφανίζοντας διάφορα προβλήματα υγείας.

Κάποιοι από τους ειδικούς ανέφεραν ότι υπάρχει και θετική επιρροή από την επικοινωνία τους με το οικογενειακό περιβάλλον η οποία εκφράζεται με χαρά.

«Έχουν επίπτωση ψυχοσυναισθηματική, είναι συνεχώς σε μία αγχώδη κατάσταση, βγάζουν μία υπερένταση στη συμπεριφορά τους, ένα προβληματισμό, μία ανησυχία, σωματοποιούν το άγχος και το στρες σε διάφορα προβλήματα υγείας»(Σ1)

«Αρνητική επιρροή όταν τα παιδιά δεν κάνουν αυτό που θέλει το οικογενειακό περιβάλλον»(Σ2)

«θετική αλλά και αρνητική»(Σ3)

«Το πιο συνηθισμένο είναι η χαρά... ειδικά αν είναι μαμά-μπαμπάς και έχουν καιρό να έρθουν τρελαίνονται.»(Σ5)

«Υπάρχει συμπεριφορά αρνητική, τα παιδιά στενοχωριούνται, οι γονείς τους μεταφέρουν διάφορα και πολλές οικογένειες τα κατηγορούν»(Σ6)

«Τα παιδιά χειροτερεύουν, κάποια λένε ότι δε θέλουν να ζαναπάνε και ότι θέλουν να μείνουν εδώ και να έχουν την ηρεμία τους»(Σ7)

Σχέσεις παιδιών με την οικογένεια στην ενήλικη ζωή

Δύο από τους ειδικούς αναφέρθηκαν στις σχέσεις που έχουν τα παιδιά στην ενήλικη ζωή τους με το οικογενειακό τους περιβάλλον. Οι απόψεις συγκλίνουν στο ότι η σχέσεις θα είναι αρνητικές και ότι δεν θα υπάρχει επικοινωνία. Τέλος, αναφέρουν ότι υπάρχει πιθανότητα κάποια παιδιά μπορεί να επιστρέψουν στο οικογενειακό τους περιβάλλον.

«Χειρότερη, δε θα υπάρχει επικοινωνία, υπάρχουν παιδιά που έχουν διαγράψει τελείως τους γονείς και υπάρχουν και παιδιά που μπορεί να γυρίσουν στο οικογενειακό τους περιβάλλον»(Σ6)

«Δεν έχουν καμία επαφή και δεν θέλουν να έχουν επαφή» (Σ7)

2.1.4 Επιπτώσεις της ζωής στο ίδρυμα στην ενήλικη ζωή

Οι συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν στο προσωπικό του ιδρύματος αναφέρθηκαν στις επιπτώσεις που έχει η ιδρυματική ζωή στην ενήλικη ζωή των παιδιών που διέμεναν σε ίδρυμα. Οι επιπτώσεις που αναφέρθηκαν από τους ειδικούς είναι σε σχέση με το οικογενειακό περιβάλλον, σε σχέση με το ίδρυμα αυτό κάθε αυτό, με τις κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσει και τέλος σε σχέση με τις σκέψεις για την δημιουργία οικογένειας.

Όσων αφορά τις επιπτώσεις που έχει το δυσλειτουργικό οικογενειακό περιβάλλον που έζησε το παιδί στην ενήλικη ζωή του, τέσσερις από τους επτά συνεντευξιζόμενους απάντησαν. Οι απόψεις τους συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι τα παιδιά επηρεάζονται στην ενήλικη ζωή του περισσότερο αρνητικά. Πιο συγκεκριμένα μας είπαν ότι συνηθίζουν να μιμούνται συμπεριφορές άλλων παιδιών, νιώθουν θυμό και ότι δεν ανήκουν κάπου καθώς και ότι δεν ικανοποιούνται με τίποτα.

«Συνήθως επηρεάζονται, υπάρχουν και παιδιά που μιμούνται συμπεριφορές άλλων παιδιών αυτό ποικίλει»(Σ1)

«Συναισθηματικά (θυμό), νιώθουν ότι δεν ανήκουν κάπου, δεν ικανοποιούνται με τίποτα»(Σ2)

Ακόμα μας είπαν ότι τα παιδιά κάνουν αντιγραφή σε αυτά που έχουν βιώσει από την οικογένεια τους. Η Σ3 χρησιμοποίησε σαν παράδειγμα κάποιες έρευνες που αποδεικνύουν ότι τα παιδιά που μεγαλώνουν σε ίδρυμα ο εγκέφαλος τους αναπτύσσεται λιγότερο σε σχέση με τα παιδιά που μεγαλώνουν στις οικογένειες τους λόγω γνωστικών και συναισθηματικών ερεθισμάτων.

«...θα επηρεαστούν από τα συμπεριφοριστικά μοντέλα μέσα στην οικογένεια σίγουρα θα κάνει copying, θεωρώ ότι επηρεάζει περισσότερο αρνητικά, έρευνες δείχνουν ότι τα παιδιά που μεγαλώνουν σε ίδρυμα, ο εγκέφαλός τους αναπτύσσεται λιγότερο, σε σχέση με αυτά που μεγαλώνουν σε οικογένειες λόγω γνωστικών ερεθισμάτων και λόγω συναισθηματικών ερεθισμάτων»(Σ4)

Τέλος η Σ6 μας ανέφερε ότι τα παιδικά βιώματα μένουν αποτυπωμένα στο μυαλό του παιδιού και όσο πιο γρήγορα απομακρυνθούν από το δυσλειτουργικό οικογενειακό περιβάλλοντος τόσο καλύτερα για ένα παιδί.

«Τα παιδικά βιώματα δε φεύγουν, όσο νωρίτερα το παιδί απομακρύνεται από την οικογένεια, τόσο καλύτερα για το ίδιο, όσο πιο αργά φύγει, τα βιώματα είναι χειρότερα» (Σ6)

Τα βιώματα από την οικογένεια σύμφωνα με τους συνεντευξιαζόμενους επηρεάζουν και την σκέψη των παιδιών που διαμένουν στα ιδρύματα για την δημιουργία δικής τους οικογένειας. Οι απόψεις τους συγκλίνουν στο ότι τα άτομα έχουν ανάγκη να κάνουν οικογένεια και παιδιά για να έχουν ασφάλεια και να καλύψουν το κενό της αγάπης και της αποκλειστικότητας. Κατά μεγάλο ποσοστό κάνουν σχέσεις ακατάλληλες που μοιάζουν με αυτές που είχαν δει στις οικογένειες τους και αναπαράγουν κατά συνέπεια τις ανάλογες συμπεριφορές, λόγω ότι θέλουν να νιώθουν ενεργό κομμάτι της κοινωνίας.

«... πιστεύω ότι το κάνουν για να καλύψουν το κενό της αγάπης και της αποκλειστικότητας, κάνουν σχέσεις λίγο ακατάλληλες που μοιάζουν με αυτές που είχαν δει στις οικογένειες τους, ενώ γνωστικά δεν θέλουν να κάνουν μία σχέση παρόμοια με αυτήν που είχαν δει στην οικογένεια τους, τελικά αναπαράγουν τις ανάλογες συμπεριφορές»(Σ4)

«Κάνουν σύντομα οικογένεια και παιδιά, οφείλεται στο ότι θέλουν να πιαστούν από κάπου, να νιώσουν ασφάλεια, να νιώσουν ότι είναι ένα ενεργό κομμάτι της κοινωνίας» (Σ7)

Τέλος, πολλά από τα άτομα αυτά δημιουργούν οικογένεια πολύ σύντομα λόγω της επιθυμίας τους να αποχωρήσουν από το ίδρυμα με αποτέλεσμα αργότερα να το μετανιώνουν και να επιθυμούν να επιστρέψουν στο ίδρυμα.

«Δημιουργούν οικογένεια μετά την αποχώρησή τους από το ίδρυμα»(Σ3)

«Έχουν κάνει οικογένεια, σύντομη δημιουργία οικογένειας για να νιώθουν ασφάλεια, πολλά το μετανιώνουν, θέλουν να έρθουν πάλι εδώ» (Σ5)

Ακόμα μία άποψη των ειδικών είναι ότι συχνά τα παιδιά που παντρεύονται το κάνουν πολύ βιαστικά και κάνουν πολλά παιδιά με αποτέλεσμα να φτάνουν στο χωρισμό και συχνά αναπαράγουν την δική τους οικογένεια λόγω της έλλειψής της.

«Βιάζονται να παντρευτούν, να κάνουν πολλά παιδιά και να φτάσουν στον χωρισμό... τους λείπει η οικογένειά τους και προσπαθούν να την αντικαταστήσουν με δική τους οικογένεια» (Σ6)

«Κάνουν σύντομα οικογένεια και παιδιά, οφείλεται στο ότι θέλουν να πιαστούν από κάπου, να νιώσουν ασφάλεια, να νιώσουν ότι είναι ένα ενεργό κομμάτι της κοινωνίας, ανακυκλώνουν πάλι τις ίδιες συμπεριφορές που είχαν οι γονείς τους» (Σ7)

«..ανακυκλώνουν πάλι τις ίδιες συμπεριφορές που είχαν οι γονείς τους» (Σ4)

Οι ειδικοί υποστηρίζουν ότι η ζωή των παιδιών στο ίδρυμα κατά την εφηβική ηλικία, έχει κατά κύριο λόγο αρνητικές επιπτώσεις στην ενήλικη ζωή του. Πιο συγκεκριμένα αναφέρουν ότι τους επηρεάζει και στην μετέπειτα ζωή τους, αλλά και στο γονεϊκό τους ρόλο, ακόμα και στον τρόπο που σκέφτονται και αντιλαμβάνονται τα ίδια τα άτομα.

«Θεωρώ κρίσιμο το σημείο ότι ένα παιδί απομακρύνθηκε από την οικογένειά του στην εφηβεία, γιατί έχει ζήσει αρκετά χρόνια σε ένα δυσλειτουργικό περιβάλλον, επηρεάζει και στη μετέπειτα ζωή του και πιθανά και στο γονεϊκό του ρόλο αργότερα... και στον τρόπο που σκέφτονται και στον τρόπο αντίληψης, παιδιά που εκφράζουν ήδη μία ανησυχία για το πως θα είναι ως γονείς αργότερα»(Σ1)

Στην συνέχεια ανέφεραν ότι έχουν κατάλοιπα στην συμπεριφορά, κάτι το οποίο εκφράζεται με θυμό. Ένα ακόμα συναίσθημα που βιώνουν είναι αυτό της μοναξιάς, δηλαδή το ότι είναι μόνοι στην ζωή τους κάτι που τους αγχώνει πάρα πολύ. Επίσης ανέφεραν επιπτώσεις στην αυτό-εικόνα και στην προσωπικότητά τους.

«έχουν κατάλοιπα στη συμπεριφορά, απόρριψη που εκφράζεται με θυμό»(Σ3)

«εγώ πιστεύω ότι επηρεάζονται πολύ... νιώθουν μόνοι στην ζωή τους κάτι που είναι πολύ αγχωτικό, δεν έχουν τη στοργή και τη μητρική αγάπη, δεν έχουν την αποκλειστικότητα... αυτά έχουν επιπτώσεις και στην αυτό-εικόνα και στην προσωπικότητα» (Σ4)

Τέλος αναφέρουν ότι αφενός μπορεί να γίνουν πιο δυναμικά, αλλά αφετέρου ότι μπορεί παρόλα αυτά να τους επηρεάσει σε ένα βαθμό στο ότι δεν έχουν ζήσει σε ένα φυσιολογικό περιβάλλον. Η Σ7 αναφέρει ότι κάποια παιδιά έχουν φύγει και έχουν προχωρήσει καλά στην ζωή τους, αλλά και κάποια άλλα μπορεί να είναι ακόμα στους δρόμους και να ζητιανεύουν.

«υπάρχουν και παιδιά που έχουν επηρεαστεί αρνητικά... αλλά η διαμονή στο ίδρυμα τους έχει κάνει πιο δυναμικούς»(Σ6)

«κάποια παιδιά έχουν προχωρήσει στη ζωή τους και έχουν πάει πάρα πολύ καλά, άλλα παιδιά που έχουν φύγει... ζητιανεύουν ακόμα στους δρόμους, εξαρτάται από το πως το αντιλαμβάνεται το κάθε παιδί»(Σ7)

Τέλος οι συνεντευξιαζόμενοι αναφέρθηκαν στις επιπτώσεις της ιδρυματικής ζωής στις κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσουν τα άτομα. Μία μόνο από τις συνεντευξιαζόμενες (Σ3) μας απάντησε στην ερώτηση για το πώς μπορεί να επηρεάσει το ίδρυμα στις κοινωνικές σχέσεις. Ανέφερε στην συνέντευξη της ότι πιθανόν τα παιδιά θα μπορέσουν να δημιουργήσουν κοινωνικές σχέσεις, ότι οι μεγαλύτερες κοπέλες από το ίδρυμα έχουν κάποιες δυσκολίες με τις επαφές που έχουν έξω από αυτό αλλά με τον καιρό μπορούν και αναπτύσσουν σχέσεις αλλά υπάρχει γενικότερα μία προσαρμοστικότητα στην συμπεριφορά.

«ελπίζω ότι θα μπορέσουν να δημιουργήσουν κοινωνικές σχέσεις, οι μεγαλύτερες που είναι στο ίδρυμα έχουν κάποιες δυσκολίες, αλλά σιγά, σιγά έχουν επαφές με το έξω, υπάρχει και πλαστικότητα στην συμπεριφορά»(Σ3)

5.2 ΠΡΩΗΝ ΦΙΛΟΕΝΟΥΜΕΝΟΙ

5.2.1 Λειτουργία ιδρύματος

Η Σ1 είναι η μοναδική που σύγκρινε τη τότε λειτουργία του Παραρτήματος με την τωρινή λειτουργία. Σύμφωνα με τα λεγόμενα της την χρονική περίοδο (πριν από περίπου δέκα χρόνια) που φιλοξενούταν η ίδια στο συγκεκριμένο ίδρυμα τα πράγματα ήταν χάλια. Δεν είχαν καλές σχέσεις οι παιδαγωγοί και κάποιοι υπάλληλοι

με τα παιδιά ενώ γενικότερα ήταν όλα πολύ αυστηρά. Απαγορευόταν να μην πας σχολείο, ενώ πριν την αναχώρηση σου για αυτό υπήρχε έλεγχος στις τσέπες και την τσάντα. Επιβάλλονταν συχνά τιμωρίες και δεν επιτρεπόταν να ξενυχτάνε το βράδυ και να κοιμούνται το πρωί ή να καθίσουν μετά τις 20:00 στο σαλόνι. Εκείνη την περίοδο αναφέρει επίσης ότι ήταν πάρα πολύ δύσκολο να φύγει κάποια χωρίς άδεια και να μην επιστρέψει, παρόλο που εκείνη το είχε κάνει μια φορά.

Σήμερα διαπιστώνει ότι τα πράγματα είναι πολύ διαφορετικά συγκριτικά με το παρελθόν, αφού η ίδια έχει διατηρήσει σχέσεις με το ίδρυμα. Παραδειγματικά αναφέρει ότι πλέον τα κορίτσια κάθονται στο σαλόνι και μέχρι τις 02:00 το βράδυ, ότι αν δεν θέλουν απλά δεν πάνε σχολείο και πως αν θέλουν ανοίγουν την πόρτα και φεύγουν σε αντίθεση με τότε. Θεωρεί ότι τα πράγματα έφτιαξαν από το 2006 και μετά.

«Παλιά ήταν άλλο, τώρα είναι άλλο. Παλιά, γιατί εγώ πρόλαβα και τους παλιούς υπαλλήλους και τους παλιούς παιδαγωγούς ήταν χάλια η κατάσταση. Δηλαδή εγώ πήγαινα και τους έλεγα «Θέλω έξοδο.», συμφωνούσαν, με σύμφωνη και τη μάνα μου, που συνεννοούνταν από το τηλέφωνο και μετά μου την κάνανε και έβρισκα και τον μπελά μου από πάνω και ήθελα να φύγω. Το 2006, έφτιαξαν τα πράγματα εδώ πέρα.»

«Η πόρτα δεν άνοιγε εδώ πέρα. Να καθόμαστε έτσι στο διάδρομο, ούτε με σφαίρες. Στα δωμάτια μας από της 22:00μμ, η κουζίνα ήταν κλειδωμένη, μόνο μία συγκεκριμένη ώρα άνοιγε. Το σαλόνι επίσης. 20:00μμ είχε κλείσει κιόλας. Δεν βλέπαμε τίποτα, τώρα κάθονται μέχρι 02:00πμ- 03:00πμ.»

Ορισμός ιδρύματος

Οι συνεντευξιαζόμενοι ερωτήθηκαν για το πώς θα όριζαν εκείνοι το ίδρυμα μετά από την έξοδό τους από αυτό. Οι απόψεις που ακούστηκαν ήταν κάποιες θετικές και κάποιες αρνητικές. Τέσσερις από τους πέντε συνεντευξιαζόμενους απάντησαν στην προκειμένη ερώτηση. Η Σ2 στην αρχή ανέφερε ότι το ίδρυμα αποτελεί ένα φορέα παροχής πραγμάτων αλλά στην συνέχεια εξέφρασε ότι είναι μία ιστορία η οποία την πονάει και κάνει μία προσπάθεια να απορρίψει το ίδρυμα από μέσα της. Η Σ3 χαρακτήρισε το ίδρυμα ως «φυλακή». Η Σ4 ανέφερε μία θετική πλευρά του ιδρύματος. Παρομοίασε το ίδρυμα με οικογένεια και ότι της προσφέρθηκαν πράγματα

για τα οποία νιώθει ικανοποίηση και που θα ήθελε και η ίδια να προσφέρει. Τέλος η Σ5 ανέφερε ότι το ίδρυμα για εκείνη αποτελεί βοήθεια και ασφάλεια. Η συγκεκριμένη συνεντευξιαζόμενη έχει διαμείνει σε δύο διαφορετικά ιδρύματα, συνεπώς η ίδια τονίζει ότι θα έπρεπε να είναι πιο καθοδηγητικά σε κάθε βήμα της ζωής των φιλοξενούμενων το ίδρυμα 2 και ότι στο ίδρυμα 1 ήταν καθοδηγητικά.

«Φορέας παροχής πραγμάτων, πονεμένη ιστορία, προσπάθεια να το απορρίψω από μέσα μου.» (Σ2)

«Φυλακή»(Σ3)

«Το ίδρυμα για μένα είναι οικογένεια. Νιώθω ικανοποίηση και μακάρι και εγώ να προσφέρω όσα μου πρόσφεραν στο κέντρο. Δεν μιλάω μόνο για υλικά αγαθά.»(Σ4)

«Βοήθεια και ασφάλεια, θα έπρεπε να είναι πιο καθοδηγητικό "Στο Παράρτημα Προστασίας Θηλέων ήταν πιο καθοδηγητικά ενώ στην Καλυβιανή όχι."»(Σ5)

5.2.2 Λόγος εισαγωγής- Προσαρμογή

Τρεις στις πέντε συνεντευξιαζόμενες ανέφεραν ότι ο λόγος για τον οποίο εισάχθηκαν στο ίδρυμα σχετίζεται με οικονομικούς λόγους. Αναλυτικότερα η Σ2 ανέφερε ότι ο πατέρας της εγκατέλειψε εκείνη και την μητέρα της και η μεγάλη σε ηλικία μητέρα της ήταν οικονομικά αδύναμη ώστε να μπορέσει να ανταπεξέλθει. Η Σ3 εισάχθηκε με εντολή από την πρόνοια η οποία επισκέφτηκε το σπίτι των γονιών της και το βρήκε ακατάλληλο για φιλοξενία παιδιών ενώ παράλληλα ο πατέρας της έχει κάποια αναπηρία. Η Σ4 μας είπε πως μία κοινωνική λειτουργός το πρότεινε στη μητέρα της καθώς έβλεπε ότι ήταν μία δύσκολη οικονομικά περίοδος για την οικογένεια. Η Σ5 είχε φύγει για μέρες από το σπίτι και όταν την βρήκαν την μετέφεραν στην καλυβιανή ενώ σε αντίθεση με τις παραπάνω η Σ5 έκανε μόνη της το αίτημα σε μία κοινωνική λειτουργό να εισαχθεί σε κάποιο ίδρυμα. Η Σ5 θέλησε να φύγει από το οικογενειακό της περιβάλλον λόγω σεξουαλικής κακοποίησης και παραμέλησης. Η Σ1 είχε χωρισμένους γονείς. Η μητέρα της έφτιαξε τη ζωή της ξανά και επειδή δεν ήθελε η Σ1 να την ακολουθήσει σε αυτό και μετά από μία αυστηρή αντιμετώπιση της μητέρας προτίμησε να φύγει από κοντά της. Μία κοινωνική

λειτουργός την βρήκε στο δρόμο διαμένοντας σε εξωτερικούς χώρους και την βοήθησε να εισαχθεί σε κάποιο ίδρυμα.

«Εγώ έμενα με την μάνα μου, αυτή μετά ξανά έφτιαξε την ζωή της και δεν ήθελα εγώ να πάω εκεί... Βασικά η κοινωνική λειτουργός με βρήκε γιατί έμενα σε εξωτερικούς χώρους για καμιά δεκαριά μέρες.» (Σ1)

«Η μαμά μου ήταν μία γυναίκα μεγάλης ηλικίας... και για οικονομικούς λόγους. Δεν έχασα ποτέ την σχέση με την μητέρα μου αλλά για οικονομικούς λόγους αποφάσισε να με βάλει εδώ για να μπορέσω να έχω πράγματα που δεν θα είχα αν ήμουν μαζί της.» (Σ2)

«Ο λόγος ήταν οικονομικός, ιδιαίτερα, επειδή ο πατέρας μου ήταν ανάπηρος και επειδή τότε πάνε 10 χρόνια τώρα περίπου, το σπίτι μας δεν ήταν όπως είναι διαμορφωμένο τώρα. Δηλαδή δεν είχαμε καλά παράθυρα, δεν ήταν γενικότερα ένα σπίτι για να φιλοξενήσει παιδιά.» (Σ3)

«Οικονομικοί λόγοι, η περίοδος ήταν δύσκολη για την μητέρα μου και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα και ένα έμφραγμα.» (Σ4)

«Προσπάθησε να με πάει στην Καλυβιανή που ήταν πιο κοντά, για να μπορεί να με βλέπει, να με παίρνει, να έχει σχέση μαζί μου. Δεν μιλάμε για μία εγκατάλειψη. Αυτό δεν μπορώ να το πω για την οικογένειά μου» (Σ4)

«Ακατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον, η εισαγωγή έγινε με εισαγγελική παρέμβαση, σεξουαλική παρενόχληση, πριν από την εισαγωγή μου με παρακολουθούσε κοινωνική λειτουργός. Εγώ έκανα αίτημα να φύγω, όπως εγώ μίλησα και για την σεξουαλική παρενόχληση» (Σ5)

Προσαρμογή των παιδιών στο ίδρυμα

Ο χρόνος που χρειάστηκε κάθε συνεντευξιαζόμενη για να προσαρμοστεί στο νέο τρόπο ζωής ήταν διαφορετικός. Η Σ1 σε μία εβδομάδα όπως η ίδια ανέφερε κατάφερε να προσαρμοστεί. Υποστηρίζει ότι της ήταν εύκολο επειδή έκανε παρέα με μεγαλύτερες. Η Σ2 πέρασε μία άσχημη περίοδο, για ,μεγάλο διάστημα σε αντίθεση με την Σ4 η οποία ένιωθε ότι προσαρμόστηκε από την πρώτη στιγμή. Η Σ3 χρειάστηκε 3 χρόνια για να συνηθίσει ενώ η Σ5 ένα.

«Μια εβδομάδα ήταν μετά... εντάξει εγώ ήμουν και από τις τυχερές βέβαια. Έκανα και παρέα με τις μεγάλες κοπελιές, ήμασταν οι μικρές και οι μεγάλες. Τα ανήλικα με τα ανήλικα και οι ενήλικες με τους ενήλικες. Εγώ έκανα παρέα μόνο με τους ενήλικες και με βγάζανε έξω και ήμουν πολύ καλά γενικότερα.» (Σ1)

«Ήταν πολύ άσχημη η προσαρμογή μου για μεγάλο διάστημα. Έκλαιγα κάθε μέρα ήθελα να γυρίσω. Σαββατοκύριακα ερχόταν βέβαια και με έπαιρνε πάντα η μαμά μου, δε με άφηνε εδώ. Μετά σιγά-σιγά συνήθισα και τα κορίτσια και το περιβάλλον. Αλλά ήταν δύσκολα στην αρχή πιο πολύ» (Σ2)

«Τρία χρόνια. Ναι. Ξέρεις πότε προσαρμόστηκα; Μπορεί να σου φανεί γελοίο. Προσαρμόστηκα όταν έκανα την πρώτη μου σχέση. Ήταν μετά το λύκειο» (Σ3)

«Εγώ πήγα εκεί λες και ήμουν εκεί πέρα χρόνια, δεν είχα κανένα πρόβλημα. Ήταν κι άλλα παιδιά εκεί στην ηλικία μου» (Σ4)

«Ένα χρόνο ήταν το διάστημα προσαρμογής, ήταν μία δύσκολη προσαρμογή. Η κυριότερη δυσκολία ήταν ότι δεν είχα μάθει να μοιράζομαι πράγματα και επειδή είχα μπει 11 χρονών είχα ήδη αποκτήσει συνήθειες» (Σ5)

Η Σ1 και η Σ3 ανέφεραν τι ήταν αυτό που τους δυσκόλεψε περισσότερο.

«Εγώ δεν μπορώ να μου βάζουνε όρια... προσωπικά γκρούβομαι (πνίγομαι).» (Σ1)

«Όλη μέρα περνούσε η μέρα... το βράδυ για μένα ήταν πολύ δύσκολο. Γιατί ξάπλωνα και σκεφτόμουν ειδικά τον πρώτο καιρό, έκλαιγα γιατί... βασικά μου έλειπαν οι γονείς μου πολύ. Μου έλειπε το χωριό, το σπίτι μου... γιατί δεν το είχα ξαναζήσει, εγώ δεν είχα φύγει ποτέ.» (Σ3)

5.2.3 Η ζωή στο ίδρυμα

Κοινωνικές σχέσεις

Οι σχέσεις των παιδιών με το προσωπικό ήταν αρκετά καλές, όπως αναφέρουν και τα ίδια τα παιδιά που διέμεναν στο ίδρυμα. Το μόνο αρνητικό που αναφέρθηκε ήταν για τους παιδαγωγούς, ότι δεν ήταν όλοι αρκετά καλοί.

«Είχαμε δύο τρεις που ήταν πολύ αυστηροί. Είχαν χτυπήσει και παιδιά, κάποια χωρίς λόγο και κάποια για λόγο.» (Σ3)

Η συμβίωση με τα άλλα παιδιά του ιδρύματος ήταν κατά κύριο λόγο ομαλή καθώς έκαναν παρέα μεταξύ τους και συμπαραστέκονταν η μία στην άλλη.

«Ήμουν σαν θηρίο δεν δεχόμουν κανέναν. Μία κοπέλα με πλησίασε και μετά δέθηκα και με κάποια κορίτσια.» (Σ2)

«Μετά που πέθανε η μαμά μου, δεν μπορώ να πω τα παιδιά μου στάθηκαν πολύ.» (Σ4)

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των κοριτσιών, διαπιστώθηκε ότι όσο διέμεναν στο ίδρυμα ήταν αρκετά αντικοινωνικές και δύσκολα έκαναν παρέες με άτομα εντός του ιδρύματος. Ο κύριος λόγος αυτής της στάσης τους ήταν ότι δεν έλεγαν ότι διέμεναν σε ίδρυμα είτε διότι ένιωθαν ντροπή είτε γιατί υπήρχε αρνητική συμπεριφορά από τους συνομήλικους τους. Πέντε στις πέντε κοπέλες που απάντησαν σε αυτό, ανέφεραν ότι παιδιά από το σχολικό τους περιβάλλον όταν έμαθαν ότι διέμεναν σε ίδρυμα τους κορόιδευαν.

«Τα παιδιά δεν το ήξεραν. Κάποιοι δάσκαλοι το ήξεραν γιατί είχαν σχέσεις με τους παιδαγωγούς.» (Σ1)

«Ντρεπόμουν να το πω γιατί κάποιες κοπέλες που έμεναν εδώ το έλεγαν και τους φωνάζανε "ιδρυματάκια". Να έχω και εγώ την ίδια κατάσταση; Όχι, όχι.» (Σ1)

«Δεν θέλω να με λυπούνται. Απλά δεν μιλάω για το παρελθόν μου, το αποφεύγω όταν με ρωτήσουν.» (Σ5)

5.2.4 Οικογενειακό περιβάλλον

Πληροφορίες για οικογενειακό περιβάλλον

Κάποιοι από τους ενδιαφερόμενους μας ανέφεραν για το οικογενειακό τους περιβάλλον. Η Σ1 ανέφερε ότι είναι από χωρισμένους γονείς, η μητέρα της έχει ξαναφτιάξει την ζωή της. Ακόμα έχει 3 αδέρφια. Τέλος, η Σ3 αναφέρει ότι όλα τα αδέρφια της είναι μεγαλύτερα από εκείνη και είναι δύο αγόρια και δύο κορίτσια. Ο πατέρας είναι ανάπηρος με σοβαρά προβλήματα υγείας και είναι βοσκός. Η αδερφή της ήταν επίσης στο ίδρυμα 1.

Συναισθήματα για το οικογενειακό περιβάλλον όσο βρίσκονταν μέσα σε αυτό

Οι συνεντευξιαζόμενοι μίλησαν για τα συναισθήματα που είχαν για την οικογένεια τους όσο καιρό ήταν με εκείνη και πριν μπου σε ίδρυμα. Τέσσερις από τους συνεντευξιαζόμενους απάντησαν στην ερώτηση αυτή. Η Σ1 ανέφερε ότι όταν ακόμα ήταν στην ηλικία του δημοτικού ήταν καλά με την μητέρα της αλλά με τον πατέρα δεν είχαν επαφές διότι όταν το προσπαθούσαν πάντα έρχονταν σε ρήξη. Στην συνέχεια αναφέρει ότι σταμάτησε να αισθάνεται κοντά με την μητέρα της αφότου εκείνη συνέχιζε την ζωή της. Κατέφυγε σε παρέες ενώ με τα αδέρφια της δεν είχε επαφές γιατί ο καθένας είχε την ζωή του. Η Σ2 αναφέρει ότι μόνο με την μητέρα ήταν δεν είχε κάποιον άλλο και γενικότερα ήταν πολύ κλειστός χαρακτήρας. Η Σ3 ανέφερε ότι δεν ήθελε να φύγει από την οικογένεια της ότι η ζωή στο χωριό της άρεσε δεν είχε πρόβλημα. Αγαπούσε πάρα πολύ την οικογένεια της. Είχε πολύ καλές σχέσεις με τον τρίτο κατά σειρά αδερφό της, η οποία υποστηρίζει ότι για εκείνη ήταν σημείο αναφοράς για εκείνη. Τέλος, η Σ4 αναφέρει ότι ο μόνος φίλος που είχε ήταν ο πατέρας της με τον οποίο και συζητούσαν πάρα πολύ και για πολλά πράγματα.

«Όταν ήμουν στο δημοτικό καλά, με την μαμά μου συνήθως από πίσω, με τον πατέρα μου δεν είχα επαφές όποτε είχα τσακωνόμασταν. Όταν άρχισα να καταλαβαίνω ότι η μαμά μου έκανε την ζωούλα της δεν με ενδιέφερε, κοίταζα

μόνο τις παρέες και τίποτα άλλο. Με τα αδέρφια μου, ειδικά αυτοί ήταν πιο μεγάλοι από εμένα ο καθένας έκανε την ζωούλα του, ο μεγάλος ήταν παντρεμένος και οι άλλοι δύο που είναι και δίδυμα και ανήλικα έμεναν μόνα τους, νοίκιαζαν σπίτι.»(Σ1)

«Ήταν μόνο με την μητέρα της. Δεν είχε κανέναν άλλον. Ήταν πολύ κλειστή στον εαυτό της. Η μητέρα ήταν παλαιών αρχών, δεν ήθελε παρόλα αυτά να φύγει.»(Σ2)

«Τους αγαπούσα πάρα πολύ. Είχα καλές σχέσεις με τα αδέρφια μου. Ο τρίτος σε σειρά αδερφός μου ήταν σημείο αναφοράς για μένα.»(Σ3)

«Ο μόνος φίλος που είχα ήταν ο μπαμπάς μου. Συζητούσα τα πάντα μαζί του.»(Σ4)

Συναισθήματα για το οικογενειακό περιβάλλον κατά την διαμονή τους στο ίδρυμα

Όσο συνεχίζονταν οι συνεντεύξεις μιλήσαμε με τους ενδιαφερόμενους για τα συναισθήματα τους όσον αφορά την οικογένεια τους το διάστημα που βρίσκονταν μέσα στο ίδρυμα. Παρατηρήθηκε ότι τα συναισθήματα άλλαξαν όταν τα παιδιά εισήχθησαν μέσα στα ιδρύματα.

Τρεις από τους συνεντευξιαζόμενους μας απάντησαν στην προκειμένη ερώτηση και τα συναισθήματα ήταν κατά κύριο λόγο αρνητικά. Η Σ3 μας απάντησε ότι ένιωθε ότι την άφησαν στο ίδρυμα γιατί δεν την ήθελαν. Τα αρνητικά συναισθήματα της επικεντρώνονται κυρίως στην μητέρα της διότι εκείνη υπέγραψε τα χαρτιά για την απομάκρυνσή της από το σπίτι της. Τέλος εκφράζει συναισθήματα όπως μίσος και θυμό προς τους γονείς της. Η Σ4 αναφέρει ότι όταν έμαθε ότι την άφησαν στο ίδρυμα με σκοπό να βοηθήσουν την αδερφή της στην ζωή της απογοητεύτηκε και εξέφρασε το συναίσθημα του θυμού και της απογοήτευσης. Η τρίτη και τελευταία συνεντευξιαζόμενη που απάντησε στο προκειμένο ερώτημα ήταν η Σ5, η οποία ανέφερε ότι δεν ήθελε να έχει επαφές με την μητέρα της για πάρα πολλά χρόνια όσο ήταν μέσα στο ίδρυμα.

«Ένιωθα ότι με πούλησαν, ότι με έδωσαν, ότι δεν με ήθελαν. Δεν ήθελα την μητέρα μου. Η μητέρα μου υπέγραψε, ο πατέρας μου υπέγραψε στην πορεία. Μισούσα τους γονείς μου. Δεν τους ήθελα καν.»(Σ3,)

«Ο μόνος φίλος που είχα ήταν ο μπαμπάς μου. Συζητούσα τα πάντα μαζί του. Δεν είχα να τους χρεώσω τίποτα που με άφησαν στο ίδρυμα. Άλλα όταν μου είπαν ότι με έβαλαν στο ίδρυμα για να βοηθήσουν την αδελφή μου, γύρισα και είπα στον πατέρα μου ότι είναι ανάξιος γονιός και δεν άξιζε να κάνει παιδιά.»(Σ4,)

«Όταν μπήκε στο ίδρυμα δεν ήθελε να μιλάει με την μητέρα της για πολλά χρόνια.»(Σ5,)

Στον παρακάτω πίνακα συνοψίζονται τα συναισθήματα που είχαν οι συνεντευξιαζόμενοι πριν από την εισαγωγή τους στο ίδρυμα και μετά από αυτήν.

5.2.5 Επιπτώσεις του ιδρύματος στην ενήλικη ζωή

Επιπτώσεις στην ενήλικη ζωή

Οι συνεντεύξεις οι συνεντευξιαζόμενοι μας περιέγραψαν τις επιπτώσεις που έχει το ίδρυμα στην ζωή τους και σε ποια σημεία τους έχει επηρεάσει η διαμονή τους εκεί. Στην προκειμένη ερώτηση μας, μας απάντησαν και οι πέντε συνεντευξιαζόμενοι. Η Σ1 αναφέρθηκε ότι τα όρια που είχε μέσα στο ίδρυμα από τους φροντιστές την έκανε να είναι απόλυτη στην ζωή της, σε ότι αφορά την ζωή της και την διαχείριση που κάνει στις αποφάσεις της, παρόλο που τότε είχε προσαρμοστεί σε αυτά. Αναγνωρίζει το ότι το να είναι απόλυτη στην ζωή της είναι κάτι που είναι κακό για τον εαυτό της αλλά δεν είναι κάτι που μπορεί να αλλάξει. Παρόλα αυτά δεν ξέρει αν για το παραπάνω ευθύνεται η οικογένειά της ή αν είναι μία επιρροή του ιδρύματος. Θεωρεί ότι κάτι που την επηρέασε είναι ότι το να μένει με τόσα παιδιά μέσα στο ίδρυμα την βοήθησε αργότερα να μπορεί να συγκατοικήσει με κάποιον. Τέλος αναφέρει ότι την επηρέασε ότι έμενε στο ίδρυμα και όχι με την οικογένεια της αλλά εν καιρώ ήταν κάτι που το ξεπέρασε. Η Σ2 ανέφερε ότι λόγω των βιωμάτων της και της ζωής της μέσα στο ίδρυμα έχει αποκτήσει παραπάνω ωριμότητα. Η Σ3 ανέφερε ότι έχει γίνει πολύ σκληρή και εκφράζει συναισθήματα κακίας σε κάποια

πράγματα, ακόμα ανέφερε ότι δεν μπορεί να δέχεται προβλήματα από άλλους ανθρώπους που για εκείνη είναι μικρά και ταπεινά (πχ ένας χωρισμός σε μία σχέση) και να παραδίδουν εύκολα τα όπλα, ενώ εκείνη πέρασε τόσα πολλά σύμφωνα με την άποψή της και παρόλα αυτά προσπάθησε και δεν λύγισε. Η Σ4 ανέφερε ότι έχει αποκτήσει περισσότερη αυτοπεποίθηση στην ζωή της. Τέλος, η Σ5 και τελευταία συνεντευξιαζόμενη ανέφερε ότι την επηρέασε θετικά, ότι πήρε την καθοδήγηση για να μπορέσει να απωθήσει τις ενοχές που την διακατείχαν και έγινε πιο κοινωνική, προσαρμοστική και τέλος δυναμική. Αναφέρει ότι τα παιδιά που ζουν σε τέτοιες οικογένειες, κάνοντας αναφορά σε κακοποιητικές οικογένειες, και δεν μιλάνε τότε θεωρεί ότι είναι ευνοησιμμένα.

«Το μόνο που με επηρέασε είναι γιατί να ζω εδώ και όχι με την μάνα μου, το ξεπέρασα. Στο ότι μου βάζανε όρια, προσαρμόστηκα, δεν μπορούσα να κάνω αλλιώς αλλά τώρα είμαι απόλυτη. Αυτό είναι κακό για μένα αλλά το έχω μάθει, τέλος. Πιστεύω ότι στα παιδιά χρειάζεται να βάζεις όρια. Έχει επηρεαστεί ο χαρακτήρας αλλά δεν ξέρω αν φταίει το ίδρυμα ή οι δικοί μου. Δεν μπορούσα να συγκατοικήσω με κανέναν, τώρα έχω μάθει και το κάνω άνετα.» (Σ1)

«Παραπάνω ωριμότητα λόγω βιωμάτων.» (Σ2)

«Μερικές φορές βγάζω σκληρότητα και κακία . Δεν μπορώ να δεχτώ προβλήματα ταπεινά.»(Σ3)

«Έχω περισσότερη αυτοπεποίθηση τώρα.»(Σ4)

«"Με επηρέασε θετικά, τα παιδιά που ζουν σε τέτοιες οικογένειες και δεν μιλάνε είναι ευνοησιμμένα". Πήρα την καθοδήγηση για να ξεφύγω από τις ενοχές, έγινα πιο κοινωνική, προσαρμοστική, δυναμική.»(Σ5)

Δημιουργία οικογένειας

Σύμφωνα με τα βιώματα που είχαν οι ερωτώμενοι από την οικογένεια τους αλλά και από την διαμονή τους στο ίδρυμα, θέλαμε να διερευνήσουμε το πόσο επηρέασε την απόφασή τους να δημιουργήσουν την δική τους οικογένεια. Τέσσερις από τους πέντε απάντησαν στο ερώτημα αυτό. Η Σ1 έχει κάνει έναν γάμο στο παρελθόν, αλλά μετά χώρισε. Όμως έχει την άποψη ότι βιάστηκε να πάρει την απόφαση διότι όπως υποστηρίζει ήθελε να παντρευτεί για να φύγει από το ίδρυμα.

Θεωρεί ότι αν ξαναπαντρευτεί θα καταστρέψει την ζωή ενός άλλου ανθρώπου, κάτι το οποίο το πιστεύει διότι λόγω βιωμάτων έχει γίνει σε όλα απόλυτη. Η Σ2 είναι ακόμα ελεύθερη αλλά θέλει να κάνει οικογένεια απλά φοβάται να προχωρήσει σε ένα τέτοιο βήμα λόγω βιωμάτων. Συνεχίζοντας η Σ3, δεν είναι παντρεμένη αλλά θέλει να κάνει μία οικογένεια. Υποστηρίζει ότι όσο βρίσκονταν στο ίδρυμα ήθελε να κάνει πολλά παιδιά και να προσπαθήσει να μην τα δώσει. Τώρα αφότου έχει βγει από το ίδρυμα θέλει να κάνει 2-3 παιδιά και θεωρεί ότι λόγω βιωμάτων θα είναι πολύ δυνατή σε αυτά. Θεωρεί όμως ότι το να μιλήσει στα παιδιά της για την ζωή της θα είναι κάτι το οποίο θα τα πληγώσει και θα το κάνει μόνο αφού τα ίδια έχουν περάσει κάποιες δυσκολίες. Θεωρεί ότι θέλει να κάνει μόνο αγόρια γιατί λόγω της εμπειρία που έχει από την Κοινωνική Πρόνοια δεν θέλει να της στερήσουν τα παιδιά εάν είναι κορίτσια. Θεωρεί ακόμα ότι τα αγόρια όπως αναφέρει είναι πιο δυνατά και μπορούν να ανταπεξέλθουν μόνα τους. Παρόλα αυτά υποστηρίζει ότι θέλει κάποια στιγμή να επισκεφτεί με τον άντρα της και τα παιδιά της το ίδρυμα. Η Σ4, η οποία έχει κάνει ένα παιδί αλλά δεν έχει παντρευτεί. Θεωρεί ότι έκανε ένα παιδί πιθανόν για να έχει ένα πιο σταθερό μέλλον. Ίσως αν το σκεφτόταν καλύτερα να μην το έκανε όμως εκείνη την περίοδο ήταν σίγουρη ότι το ήθελε. Στην προκειμένη ερώτηση η συνεντευξιαζόμενη εξέφρασε και την άποψη της για την συντροφική της σχέση και αναφέρει ότι από ένα σημείο και μετά μένεις μαζί με τον σύντροφο σου απλά για το παιδί και ότι εκείνη δεν μπορούσε να μείνει άλλο σε αυτήν την συντροφική της σχέση διότι είχε κουραστεί και ψυχολογικά και σωματικά και έτσι χώρισε οριστικά. Τέλος η Σ5, έχει κάνει ένα παιδί με τον σύντροφό της αλλά δεν παντρευτεί. Δεν αναφέρθηκε στις σκέψεις της για να παντρευτεί.

«Βασικά εγώ ήθελα να παντρευτώ για να φύγω από το ίδρυμα. Δεν λέω ότι δεν τον ήθελα αλλά βιάστηκα. Δεν έπρεπε. Δεν ξαναπαντρεύομαι. Εγώ είμαι σε όλα μου απόλυτη, να πάω να καταστρέψω κι άλλον άνθρωπο. Δεν λέει.» (Σ1)

«Θέλει να κάνει οικογένεια. Φοβάται επειδή έχει κάποια βιώματα.» (Σ2)

«Θέλω να κάνω εννοείται. Τώρα θέλω να κάνω 2-3 και πιστεύω ότι θα είμαι και πάρα πολύ δυνατή στα παιδιά. Βέβαια δεν θα ήθελα να τους μιλήσω για την ζωή μου, δεν θέλω να τα πληγώσω. Θα του μιλήσω κάποια στιγμή αφότου έχει περάσει κάποιες δυσκολίες. Θα ήθελα κάποια στιγμή να τα πάω στο ίδρυμα μαζί

και τον άντρα μου φυσικά. Θα ήθελα να κάνω μόνο αγόρια γιατί δεν θέλω να την πατήσω. Τα αγόρια μπορούν να ανταπεξέλθουν μόνα τους. Είναι πιο δυνατά» (Σ3)

«Ίσως να έχω κάνει ένα παιδί για να έχω ένα σταθερό αύριο. Ίσως αν το σκεφτόμουν λίγο παραπάνω, εκείνη την περίοδο, να μην έκανα παιδί. Εκείνη όμως την περίοδο ήθελα παιδί. Όταν κάνεις ένα παιδί, μετά από ένα σημείο μένεις μαζί με τον σύντροφό σου λόγω του παιδιού. Αλλά κι εγώ δεν άντεξα άλλο. Είχα κουραστεί ψυχικά και σωματικά και σηκώθηκα και έφυγα από το σπίτι.» (Σ4)

Σχέσεις με οικογένεια

Μέσα από τις συνεντεύξεις προέκυψε να μας μιλήσουν οι συνεντευξιαζόμενη για την σχέση που έχουν με την οικογένεια τους τώρα. Η Σ1 αναφέρθηκε μόνο στα αδέρφια της και μας είπε ότι δεν έχει επαφές. Η Σ3 μας απάντησε ότι τους αγαπάει πάρα πολύ και ότι με την μητέρα της παρόλο που στο παρελθόν όμως προαναφέρθηκε είχε αναπτύξει το συναίσθημα του «μίσους» τώρα έχουν άριστες σχέσεις αλλά δεν την ακούει ποτέ, συζητάνε για το πρόβλημα της αλλά στο τέλος κάνει αυτό που εκείνη θέλει. Η Σ4 αναφέρει ότι έχασε τους γονείς της, η μητέρα της πέθανε όταν ήταν μέσα στο κέντρο και ο πατέρας της πέθανε προσφάτως. Τέλος, η Σ5 ανέφερε ότι δεν έχουν πια επαφές εκείνη έκανε μία προσπάθεια όταν γεννήθηκε το παιδί για να μπορέσει να έρθει σε επαφή το ίδιο με την γιαγιά του αλλά υποστηρίζει ότι στα δύσκολα την ξανά άφησε.

«Με τα αδέρφια μου δεν έχω επαφές.» (Σ1)

«Τους αγαπάω πάρα πολύ. Με την μαμά μου έχουμε άριστες σχέσεις αλλά δεν την ακούω ποτέ. Της λέω το πρόβλημα μου αλλά κάνω αυτό που θέλω.» (Σ3)

«Έχουν πεθάνει και οι δύο γονείς της.» (Σ4)

«Τώρα πια δεν έχουμε επαφές. Στα δύσκολα ξαναέφυγε.» (Σ5)

Αναφορά στο ίδρυμα

Τέλος οι ερωτώμενοι μίλησαν για το πόσο συχνά κάνουν αναφορές στο κοινωνικό περιβάλλον τους για το ίδρυμα. Οι δύο μόνο μας απάντησαν σε αυτό το ερώτημα. Η Σ1, ανέφερε ότι πλέον δεν το λέει, γιατί κάποιои εκφράζουν αρνητικά συναισθήματα για το ίδρυμα και την ζωή της μέσα σε αυτό. Αλλά δεν την έχει επηρεάσει αυτό. Τέλος η Σ3 στην συνέντευξή της είπε ότι δεν το έχει δεχτεί και ότι δεν το λέει γιατί θέλει η ίδια να γνωρίζει πρώτα τις παρέες της και να την δεχτούν για αυτό που είναι και όχι γιατί την λυπούνται. Ακόμα και στην σχολή της που έχουν ζητήσει πολλές φορές να μιλήσουν εάν έχουν εμπειρία από ίδρυμα και εκείνη δεν σηκώνει καν το χέρι της. Δεν το έχει πει.

«Πλέον αποφεύγω να το λέω. Κάποιοι με αντιμετωπίζουν αρνητικά, δεν με έχει επηρεάσει αυτό» (Σ1)

«Ακόμα και τώρα δεν το λέω. Ακόμα και στην σχολή μου δεν το έχω πει.» (Σ3)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: Συζήτηση

Η παρούσα πτυχιακή εργασία είχε ως σκοπό να εξετάσει τις πιθανές επιπτώσεις που έχει η διαμονή των παιδιών που εισάγονται στα ιδρύματα κατά την εφηβική τους ηλικία στην ενήλικη ζωή τους. Επιλέξαμε να καταγράψουμε τις απόψεις ενήλικων σήμερα ατόμων που έζησαν μέσα στο ίδρυμα αλλά και τις απόψεις μελών του προσωπικού – ειδικών επιστημόνων ή και φροντιστών/επιμελητών – των ιδρυμάτων.

Με μια πρώτη ενότητα ερωτήσεων προσπαθήσαμε να μελετήσουμε τη ζωή τους μέσα στο ίδρυμα. Αρχικά, σημαντικό στοιχείο είναι τα χαρακτηριστικά της διαμονής των παιδιών μέσα στο κέντρο και πόσο εύκολο ήταν να προσαρμοστούν μέσα σε αυτό. Από αρκετές μελέτες που πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα (Εθνικό Κέντρο Αλληλεγγύης (2010) με θέμα: Ανταποκρισιμότητα στα αιτήματα προστατευμένης φιλοξενίας παιδιών σε κίνδυνο, Ευρωπαϊκό Δίκτυο Συνηγόρων του παιδιού- ENOC (Ιούλιος 2011) και Έλληνας Συνήγορος του Πολίτη (Μάρτιος 2015), φαίνεται ότι τα παιδιά που απομακρύνονται από τις οικογένειές τους, τις περισσότερες φορές τείνουν να τοποθετούνται σε κλειστή ιδρυματική φροντίδα, όπου παραμένουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα (Lumus, 2016). Στη συγκεκριμένη μελέτη τα άτομα εισήχθησαν στο ίδρυμα κατά την εφηβική ηλικία το ελάχιστο διάστημα που έμειναν σε αυτό ήταν πέντε χρόνια ενώ το μέγιστο δεκατρία χρόνια. Παρατηρείται λοιπόν ότι μένουν μέσα στο ίδρυμα για μεγάλα χρονικά διαστήματα.

Παρόλο που η παραμονή των παιδιών μέσα στο ίδρυμα ήταν για μεγάλα χρονικά διαστήματα, η προσαρμογή σε αυτό παρουσίαζε διαφοροποιήσεις. Σύμφωνα με την Γαλανάκη Ε (2004), ο όρος «Δυσκολία προσαρμογής», αποδίδεται στη μη κατάλληλη, αναποτελεσματική και αποτυχημένη προσπάθεια του παιδιού και του εφήβου να προσαρμοστεί ομαλά στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος. Επιπλέον η διαμόρφωση του ασφαλούς συναισθηματικού δεσμού με τη μητέρα είναι ένας αναπτυξιακός στόχος που πρέπει να πραγματοποιηθεί. Ο παραπάνω στόχος συνδέεται με το άγχος του αποχωρισμού, που εάν βρεθεί σε υψηλά επίπεδα, εξαιτίας ακατάλληλων χειρισμών από τους ενήλικες, γίνεται δυνατό να παραμείνει ως κυρίαρχο πρόβλημα και να δυσκολέψει τη μετέπειτα πορεία του παιδιού ή του εφήβου προς την ανεξαρτητοποίησή του. Την ομαλή προσαρμογή του παιδιού

δυσχεραίνουν κάποιοι κίνδυνοι. Κάποιοι από τους κινδύνους μπορεί να είναι η αλλαγή του τόπου κατοικίας, το διαζύγιο των γονέων, οι ψυχικές διαταραχές των γονέων, ο θάνατος των γονέων, η φτώχεια, η πίεση για συμμόρφωση με την ομάδα και οι συγκρούσεις με τους γονείς και τα αδέρφια.

Σύμφωνα με τη δική μας έρευνα στα δύο από τα πέντε άτομα απαιτήθηκε ένα μεγάλο χρονικό διάστημα για να προσαρμοστούν. Τα υπόλοιπα τρία άτομα είχαν μία ευκολότερη προσαρμογή. Από τα αποτελέσματα και σύμφωνα με τις δυσκολίες που μας ανέφεραν, σημαντικός παράγοντας δυσκολίας ήταν η αλλαγή περιβάλλοντος. Φυσικά δεν μπορεί να παραλειφθεί ότι ο αποχωρισμός από την οικογένειά τους έπαιξε σημαντικό ρόλο στη δύσκολη προσαρμογή. Μπορούμε να πούμε ότι είναι σημαντικό στοιχείο και ο λόγος για τον οποίο εισήχθησαν στο ίδρυμα. Παρατηρήθηκε ότι τα κορίτσια που εισήχθησαν στο ίδρυμα για οικονομικούς λόγους είχαν μία δύσκολη προσαρμογή πιθανόν γιατί αισθάνονταν δεμένα με την οικογένειά τους και δεν ήθελαν να φύγουν από αυτή. Αντίθετα τα κορίτσια που είχαν εισαχθεί από παραμέληση και σεξουαλική κακοποίηση παρατηρείται ότι ήθελαν να φύγουν από αυτό το περιβάλλον και η προσαρμογή τους δεν κρίθηκε κυρίως από την αιτία εισαγωγής τους στο ίδρυμα αλλά από τους κανόνες του ιδρύματος και τη συμβίωση με άλλα άτομα.

Κατά την προσαρμογή των φιλοξενούμενων οι ειδικοί σύμφωνα με όσα μας ανέφεραν, προσπαθούν να προσεγγίσουν τα παιδιά κατά την εισαγωγή τους στο ίδρυμα, όσο το δυνατόν περισσότερο για να έχουν μία ομαλή ένταξη μέσα σε αυτό. Σύμφωνα με τους ίδιους η προσέγγιση των παιδιών είναι δύσκολη διαδικασία αλλά με την κατάλληλη ενημέρωση τους βοηθούν να εμπιστευτούν και να προσαρμοστούν πιο εύκολα. Ακόμα μας μίλησαν για το χρόνο που χρειάζονται για να προσαρμοστούν, ο οποίος διαφέρει από άτομο σε άτομο και κάποια δεν μπορούν να προσαρμοστούν εντελώς. Συμπερασματικά και οι ειδικοί και οι ενήλικες πρώην φιλοξενούμενοι μας ανέφεραν ότι η προσέγγιση και η διαδικασία προσαρμογής των παιδιών εξαρτάται τόσο από το άτομο και τον χαρακτήρα και το πώς διαχειρίζεται κάποιες καταστάσεις όσο και από τον λόγο και την ηλικία εισαγωγής, οπότε διαπιστώθηκε πούμε ότι δεν υπάρχει ένα συγκεκριμένο χρονικό όριο προσαρμογής.

Όπως προαναφέρθηκε, οι λόγοι που τα παιδιά εισάγονται στα ιδρύματα αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για όλη την ζωή του ατόμου και μέσα στο ίδρυμα

αλλά και όταν το άτομο ενηλικιωθεί και φύγει από αυτό. Ψυχοκοινωνικοί παράγοντες που καθιστούν αδύνατη ή ακατάλληλη την παραμονή των παιδιών στην οικογένεια είναι η αδυναμία των γονέων να ανταποκριθούν στις ευθύνες τους, η σωματική ή ψυχονητική ασθένεια γονέα, οικονομικά προβλήματα, συγκρουσιακές σχέσεις μεταξύ των γονέων, παραμέληση, εγκατάλειψη του παιδιού, σωματική, συναισθηματική ή σεξουαλική κακοποίηση. Σε τέτοιες περιπτώσεις το Κράτος παρεμβαίνει, θεσπίζοντας ειδικά μέτρα, αναλαμβάνοντας την κοινωνική προστασία των παιδιών (Τσαμπόρα & Φιλιππίδου, 2003). Οι κύριοι λόγοι που τα παιδιά αποχωρίζονται τις οικογένειές τους είναι η παραμέληση και κακοποίηση, η φτώχεια, η αναπηρία και η έλλειψη πρόσβασης σε υπηρεσίες υποστήριξης σε επίπεδο τοπικής κοινότητας. Ειδικότερα, η κακοποίηση και η παραμέληση των παιδιών σε περισσότερες χώρες αναφέρεται ότι είναι οι πιο διαδεδομένοι λόγοι παραπομπής στα ιδρύματα. (Lumos, 2016).

Σύμφωνα με την δική μας ποιοτική έρευνα το δείγμα που είχαμε από τους ενήλικους πρώην φιλοξενούμενους του ιδρύματος, οι λόγοι εισαγωγής ήταν: οικονομικοί λόγοι, ή παραμέληση και κακοποίηση και συγκεκριμένα σεξουαλική κακοποίηση. Αν και το δείγμα μας ήταν μικρό παρόλα αυτά παρατηρούμε ότι επιβεβαιώνεται με τις έρευνες που έχουν γίνει καθώς οι πιο διαδεδομένοι λόγοι είναι η παραμέληση και η κακοποίηση κάθε μορφής. Ωστόσο εξαιτίας των αλλαγών που έχουν επέλθει τελευταία με την οικονομική κρίση παρατηρείται ότι και οι οικονομικοί λόγοι είναι ένας διαδεδομένος λόγος εισαγωγής, ειδικότερα στο ένα από τα ιδρύματα, όπου ο πιο συχνός λόγος εισαγωγής κυρίως παλαιότερα ήταν οι οικονομικοί λόγοι.

Οι ίδιοι οι φροντιστές των παιδιών καθώς και οι ειδικοί επιστήμονες που εργάζονται στα ιδρύματα που μελετήθηκαν ανέφεραν, σύμφωνα με την εμπειρία τους, ότι ενώ παλαιότερα οι λόγοι εισαγωγής των παιδιών σε ίδρυμα ήταν κυρίως οικονομικοί, πλέον σήμερα ακόμη και αν υπάρχει οικονομική δυσκολία στην οικογένεια, η εισαγωγή των παιδιών σε κάποιο ίδρυμα συνάδει πάντα με περαιτέρω δυσλειτουργίες στην οικογένεια. Όπως αναφέρεται από τον Τσαούση (2006), τα τελευταία χρόνια υπάρχει σημαντική μείωση στα αιτήματα των γονέων για την εισαγωγή των παιδιών τους σε κάποιο ίδρυμα κλειστής περίθαλψης, καθώς η οικογενειακή και κοινωνική παθολογία είναι ο κύριος λόγος που κρίνεται απαραίτητη

η απομάκρυνση των ανηλίκων από το οικογενειακό περιβάλλον μέσω εισαγγελικών εντολών.

Ένα άλλο κομμάτι που εξετάσαμε στην ποιοτική έρευνα που πραγματοποιήσαμε είναι η εμπειρία που έχουν τα παιδιά όσο βρίσκονται μέσα στο ίδρυμα. Μεγαλώνοντας σε ένα κέντρο παιδικής προστασίας ο φιλοξενούμενος μπορεί να αποκομίσει εμπειρίες που να περιέχουν και θετικά αλλά και αρνητικά στοιχεία. Οι αντιδράσεις μας απέναντι στις διάφορες καταστάσεις που καλούμαστε να αντιμετωπίσουμε στην καθημερινότητά μας, σχετίζονται με τη διαπαιδαγώγηση και τα βιώματά μας. Η πληγές που κουβαλάει κάθε παιδί μέσα του παρεμβαίνουν στην ενήλικη ζωή και την επηρεάζουν με διάφορους τρόπους (Ροδίτη, 2015).

Σύμφωνα με την έρευνα που πραγματοποιήσαμε παρατηρείται από όλα τα μέλη του δείγματος ότι οι βιοποριστικές ανάγκες των παιδιών καλύπτονταν ικανοποιητικά. Παράλληλα όμως βίωναν καθημερινές δυσκολίες οι οποίες προέκυπταν (σύμφωνα με τα λεγόμενα ορισμένων κοριτσιών του δείγματος) από την αντιμετώπιση των υπαλλήλων. Σε αυτό το σημείο θα μπορούσαμε να αναφερθούμε στην ομάδα των ειδικών που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις μας. Αρκετοί από αυτούς ανέφεραν ότι το προσωπικό δεν είναι εξειδικευμένο για να εργάζεται σε τέτοιους φορείς. Σε συνδυασμό με όσα μας ανέφεραν οι πρώην φιλοξενούμενες των ιδρυμάτων φαίνεται η μη εξειδίκευση αυτή να δυσκολεύει την καθημερινότητα των παιδιών. Παράλληλα σημαντικό στοιχείο έχουν αποτελέσει τα παραπάνω στην διαμόρφωση του χαρακτήρα αλλά και στην εξέλιξη των ατόμων στη ενήλικη ζωή τους.

Οι συνεντευξιαζόμενες σύμφωνα με τα κριτήρια επιλογής του δείγματός μας ήταν άτομα που πέρασαν την εφηβική τους ηλικία μέσα στο ίδρυμα. Η εφηβική ηλικία είναι μία περίοδος ραγδαίων αλλαγών τόσο συναισθηματικών όσο και συμπεριφορικών (Κόνγκερ, 1981). Σύμφωνα με τους ειδικούς που συμμετείχαν στην έρευνά μας οι έφηβοι τείνουν να έχουν μία ανάρμοστη συμπεριφορά κατά την διάρκεια της διαμονής τους στο ίδρυμα. Φαίνεται να μην μπορούν να δεχτούν τα όρια και τους κανόνες που επιβάλλονται από τον κανονισμό του ιδρύματος και να πειραματίζονται με μη αποδεκτές συμπεριφορές εκθέτοντας τον εαυτό τους σε διάφορους κινδύνους. Συνηθέστερες συμπεριφορές που εκφράζουν είναι τα ξεσπάσματα, ο θυμός, τα νεύρα, η ένταση και οι τσακωμοί μεταξύ των συνομήλικων.

Τέλος, διαφαίνεται ότι το στάδιο αυτό είναι φυσιολογικό και βιώνουν την εφηβεία σύμφωνα και ανάλογα με τα βιώματα που έχουν στην μέχρι τότε ζωή τους.

Παράλληλα οι ειδικοί μας μίλησαν και για τις επιπτώσεις, που έχει στη συμπεριφορά των εφήβων μέσα στο ίδρυμα, το δυσλειτουργικό οικογενειακό περιβάλλον. Το παραπάνω φαίνεται να έχει αρνητικά αποτελέσματα στη συμπεριφορά τους ως έφηβοι. Αυτό οφείλεται σύμφωνα με τις απόψεις των ειδικών στο ότι τα παιδιά έχουν μεγαλώσει σε ένα ανεξέλεγκτο περιβάλλον και επηρεασμένα από τα οικογενειακά τους βιώματα, τείνουν να έχουν βίαιη συμπεριφορά και χάνουν νωρίς την παιδικότητα τους, εφόσον στο παρελθόν δεν κατάφεραν να ορίσουν μέσα τους πιο είναι το επικίνδυνο και που πρέπει να μπου κάποιια όρια. Υποθέτουμε λοιπόν ότι είναι ένας μεγάλος παράγοντας τα βιώματα που έχει το κάθε παιδί στην εξέλιξη της συμπεριφοράς του στην εφηβική ηλικία. Αυτό είναι πιθανό να συμβαίνει λόγω της προσπάθειας που κάνουν για να διαμορφώσουν την προσωπικότητα και τον χαρακτήρα τους.

Στο πρώιμο στάδιο της εφηβείας, τα παιδιά έχουν την τάση είτε να απομονώνονται στον εαυτό τους ή να μπαίνουν πιο ισχυρά στη φάση της κοινωνικοποίησης συνυπάρχοντας με τους συνομηλίκους τους (Δρακωνάκη, 2003). Σύμφωνα με την παρούσα έρευνα, οι φροντιστές και ειδικοί ανέφεραν ότι όσον αφορά τα παιδιά εφηβικής ηλικίας κρίνεται πιο δύσκολο να αναπτύξουν σχέσεις με άλλα άτομα του ιδρύματος. Πιο συγκεκριμένα, οι έφηβοι τείνουν να συνυπάρχουν με συνομηλίκους τους εντός του ιδρύματος, ενώ αντίθετα δεν επιδιώκουν να δημιουργήσουν σχέσεις με συνομήλικα παιδιά εκτός του ιδρύματος. Αυτό κυρίως προέρχεται από το γεγονός ότι τα παιδιά διστάζουν να αναφέρουν την παραμονή τους στο ίδρυμα, έχοντας σαν αποτέλεσμα την απομόνωσή τους από τον κοινωνικό τους περίγυρο. Οι σχέσεις των εφήβων με παιδιά μεγαλύτερης ή μικρότερης ηλικίας εντός του ιδρύματος είναι κατά κύριο λόγο αρνητικές καθώς υπάρχουν συνεχώς συγκρούσεις και είναι ανύπαρκτη η φροντίδα και αλληλοσυμπάρσταση μεταξύ τους. Συμπερασματικά, σύμφωνα με τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την έρευνα, η διαμονή των παιδιών σε κάποιο ίδρυμα δε βοηθά στην σωστή ανάπτυξή τους καθώς δεν φεύγουν με δική τους θέληση από τους γονείς τους και η δυσκολία συμβίωσης με τους συνομηλίκους τους δημιουργεί εμπόδια ώστε να ανακαλύψουν οι ίδιοι τον εαυτό τους μέσα από τους άλλους. Όσον αφορά τους ενήλικους που συμμετείχαν στην έρευνα, δυσκολεύτηκαν σύμφωνα με τις απόψεις τους να δημιουργήσουν σχέσεις με

τα άλλα παιδιά που διέμεναν στο ίδρυμα. Στην συνέχεια όμως ανέπτυξαν περισσότερες σχέσεις. Παρατηρείται ότι οι περισσότερες επέλεξαν να δημιουργήσουν παρέες με μεγαλύτερες κοπέλες από τις ίδιες, ενώ μία από αυτές προτίμησε να αναπτύξει σχέσεις με μικρότερες κοπέλες έτσι ώστε να τις προστατεύει.

Η κάθε κοινωνική ομάδα στην οποία αποτελεί μέλος της ένα άτομο, μπορεί να το επηρεάσει άλλοτε θετικά και άλλοτε αρνητικά, άλλοτε να συμβάλλει στην ανάπτυξη του ατόμου και άλλοτε να την εμποδίσει. Η ομάδα αποκτά μεγαλύτερη σημασία για το άτομο, το οποίο για οποιονδήποτε λόγο έχει εισαχθεί στο ίδρυμα. Αυτό συμβαίνει γιατί δεν έχει την δυνατότητα στο πλαίσιο της ιδρυματικής ζωής να ανήκει σε πολλές ομάδες με διαφορετικά άτομα, εξαιτίας των συνθηκών. Τα παιδιά φτάνουν στο ίδρυμα κάτω από διαφορετικές συνθήκες και σε διαφορετική ηλικία. Η ομαδική ζωή μέσα στο ίδρυμα αφορά σε δύο κατηγορίες, αυτή των παιδιών και αυτή του προσωπικού. Οι σχέσεις αυτών των δύο είναι αλληλένδετες και αλληλεπιδραστικές. Στα ιδρύματα υπάρχουν πολλές ομάδες, το πρώτο είδος είναι οι τεχνικές ομάδες, στις οποίες τα άτομα ανήκουν με το να κοιμούνται, τρώνε, εργάζονται, ψυχαγωγούνται και συζητούν. Το δεύτερο είδος είναι οι φυσικές, όπου τα άτομα δημιουργούν ομάδες φιλίας και συμμαχίας (Πάτση, 2009).

Οι συνεντευξιαζόμενοι στην δική μας ποιοτική έρευνα μας μίλησαν για τις σχέσεις που είχαν με τις δύο αυτές ομάδες όσο διέμεναν μέσα στο ίδρυμα. Αρχικά μας μίλησαν για τις σχέσεις που είχαν με τα μέλη του προσωπικού. Σύμφωνα με την Μπάμπαλου (αρθρογράφος), σοβαρές επιζήμιες συνέπειες από την εμπειρία ζωής σε ιδρύματα παρατηρούνται επίσης στον τύπο δεσμού/ της προσκόλλησης που τα βρέφη καταφέρνουν να συνάψουν σχέσεις με το κυρίαρχο πρόσωπο φροντίδας. Στη δική μας έρευνα τα παιδιά δεν φαίνεται να είχαν ιδιαίτερες σχέσεις με το προσωπικό. Σύμφωνα με τους φροντιστές και τους ειδικούς που εργάζονται στο ίδρυμα, η συμπεριφορά των παιδιών είναι εκείνη που δυσκολεύει την ανάπτυξη θετικών σχέσεων μεταξύ τους. Αντίθετα, οι πρώην φιλοξενούμενοι του ιδρύματος θεωρούν ότι οι φροντιστές δεν ήταν αρκετά κατάλληλοι για την φροντίδα των παιδιών, Επίσης, δεν θεωρούσαν ότι οι σχέσεις που είχαν αναπτύξει με τους φροντιστές ήταν 'καλές'. Αυτό μπορεί να ήταν αποτέλεσμα της εμπειρίας που είχαν μέσα στο ίδρυμα στο σύνολο των χρόνων που διέμεναν σε αυτό. Ο Καφέτσιος (2005) στο βιβλίο του «Δεσμός Συναίσθημα και διαπροσωπικές σχέσεις», αναφέρει ότι ένα άτομο για να δημιουργήσει σχέσεις με ένα άλλο άτομο πρέπει να υπάρχει ένας τύπος δεσμού. Έτσι λοιπόν οι ερωτώμενοι του

δείγματος και τα άτομα αυτά ανέφεραν κάποια άτομα από την ομάδα του προσωπικού με τα οποία είχαν καλές ή έστω τυπικές σχέσεις. Επιπλέον, αξιοσημείωτες φαίνεται να είναι οι σχέσεις των παιδιών με τους εθελοντές που υπήρχαν κατά καιρούς στο ίδρυμα. Τα παιδιά δημιουργούσαν εύκολα και αβίαστα καλές σχέσεις με τους εθελοντές, διότι ήταν ευχάριστο να βλέπουν συνεχώς καινούρια άτομα στο ίδρυμα. Ένα αρνητικό που έχει παρατηρηθεί στη σχέση αυτή μεταξύ παιδιών και εθελοντών είναι κυρίως η απογοήτευση που προκαλείται στα παιδιά μετά την αποχώρηση των εθελοντών, καθώς η σχέση αυτή τείνει να έχει έναν περιστασιακό χαρακτήρα.

Όσον αφορά τα παιδιά, τα οποία μπορούν να επηρεάζουν και να επηρεάζονται. Σε ένα καινούριο χώρο αρχικά το παιδί διερευνά τη νέα κατάσταση και έπειτα προσπαθεί να προσαρμοστεί στη νέα πραγματικότητα. Με μικρά βήματα φανερώνει πράγματα για τον εαυτό του με σκοπό να τον γνωρίσουν. Επιδιώκει να δημιουργήσει νέες σχέσεις και να αποκτήσει νέες εμπειρίες. Η προσωπικότητα του είτε διαμορφωμένη από το σπίτι είτε όχι δέχεται επιρροές από τα άλλα άτομα, το χώρο και το προσωπικό του ιδρύματος (Πάτση, 2009). Στην δική μας έρευνα ως επί το πλείστον οι ενήλικες που συμμετείχαν στην έρευνα δυσκολεύτηκαν στην αρχή να δημιουργήσουν σχέσεις με τα υπόλοιπα μέλη μέσα στο ίδρυμα. Πιθανόν αυτό να συμβαίνει λόγω της εμπειρίας που έχουν από την ζωή τους και τα αποθέματα συναισθημάτων από την εισαγωγή τους σε αυτό. Στην συνέχεια της συμβίωσής τους όμως με αυτά, κατάφεραν να δημιουργήσουν δεσμούς που προκύπτουν από τα όμοια χαρακτηριστικά, όπως του φύλου, της ηλικίας, της καταγωγής και άλλα. Αυτά τα χαρακτηριστικά μπορούν να συμβάλλουν στη μετεξέλιξη ενός συνόλου σε ομάδα, εφόσον αξιοποιηθούν έγκαιρα και σωστά, ώστε να αναπτυχθούν μεταξύ των ατόμων σχέσεις αλληλεπίδρασης τέτοιες, που να αποτελέσουν πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη κάποιου δεσμού μεταξύ τους (Πάτση, 2009).

«Η εφηβεία είναι μία περίοδος στην οποία το άτομο αρχίζει να μειώνει την εξάρτησή του από τους ενήλικους και να αναζητάει απαντήσεις κυρίως από τους συνομηλίκους του. Η συναναστροφή με τους συνομηλίκους βοηθάει τον έφηβο να αποσαφηνίσει την ταυτότητά του, συγκρίνοντας τον εαυτό του με τους άλλους και κατανοώντας την διαφορετικότητά του σε σχέση με τους άλλους. Ακόμα, η ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων βοηθά τον έφηβο να προετοιμάζεται για τις σχέσεις που θα κάνει στην ενήλικη ζωή του (Lehalle & Mellier, 2010).

Σήμερα, σύμφωνα με τις πληροφορίες που λήφθηκαν με την έρευνά μας, τα περισσότερα παιδιά εισάγονται σε ιδρύματα κατά την περίοδο της εφηβικής τους ηλικίας και συνήθως παρατηρείται ότι τα παιδιά έχουν την τάση να αποζητούν διαρκώς επικοινωνία με την οικογένειά τους. Η ανάγκη αυτή για διατήρηση της σχέσης με το οικογενειακό περιβάλλον, παρ' όλες τις δυσλειτουργίες που μπορεί να υπάρχουν μέσα σε αυτό, δεν βοηθάει τα παιδιά να ανεξαρτητοποιηθούν από τους ενηλίκους και δυσκολεύει την ανάπτυξη μίας σχέσης εμπιστοσύνης με συνομήλικα άτομα.

Στο Παράρτημα Προστασία Παιδιού θηλέων, από όπου αντλήθηκε το δείγμα μας, τα παιδιά έχουν τηλεφωνική επικοινωνία με τους γονείς τους και κάποιες φορές οι γονείς επισκέπτονται τα παιδιά ή τα πηγαίνουν βόλτες. Τα περιστατικά των παιδιών που έχουν εισαχθεί μέσω εισαγγελικής εντολής απαγορεύεται να έρχονται σε συχνή επικοινωνία με το οικογενειακό τους περιβάλλον. Παρατηρείται ότι τα παιδιά φορτίζονται συναισθηματικά κάθε φορά που έρχονται σε επαφή με κάποιο οικογενειακό μέλος και έχουν στη συνέχεια αρνητική συμπεριφορά. Όπως ανέφεραν οι φροντιστές και οι ειδικοί του ιδρύματος, συχνά οι γονείς κατηγορούν τα παιδιά ότι αυτά είναι η αιτία που απομακρύνθηκαν από την οικογένειά τους και τους ασκούν ψυχολογική πίεση, με αποτέλεσμα τα παιδιά να αντιδρούν και να δυσκολεύονται να ενταχθούν στο περιβάλλον του ιδρύματος. Επιπλέον, όταν τα παιδιά νιώθουν ότι φέρουν την ευθύνη διάλυσης της οικογένειάς τους εκδηλώνουν την ανάγκη να γυρίσουν πίσω σε αυτή.

Με βάση το παραπάνω τα παιδιά μπορούν μετά την αποχώρησή τους από το ίδρυμα στο οποίο διαμένουν να επιστρέψουν στις οικογένειες τους μετά από επιλογή δική τους. Οι συνεντευξιαζόμενες στην δική μας ποιοτική έρευνα ως επί το πλείστον επέλεξαν να μην έχουν σχέσεις με τις οικογένειες τους. Οι λόγοι είναι είτε γιατί τα ίδια τα παιδιά με τα βιώματα που ήδη έχουν από όταν αποχώρισαν από την οικογένεια τους επιλέγουν συνειδητά να μην έχουν επαφές μαζί τους, είτε δεν έχουν γονείς διότι δεν είναι εν ζωή. Από τη άλλη σύμφωνα με μία συνεντευξιαζόμενη έχει άριστες σχέσεις με την οικογένεια της αλλά λόγω συναισθηματικών κατάλοιπων αλλά και βιωμάτων δεν θέλει να ζητάει την γνώμη κανενός αφού εκείνη επιλέγει να κάνει αυτό που θέλει. Παρατηρούμε λοιπόν ότι το κάθε παιδί που μεγαλώνει σε ένα ίδρυμα αντιλαμβάνεται και αργότερα ως ενήλικας επεξεργάζεται τις πληροφορίες και ενεργεί με βάση τον χαρακτήρα και την προσωπικότητα που δημιούργησε μέχρι σήμερα.

Η ανάγκη των παιδιών για επικοινωνία με τους γονείς τους όσο βρίσκονται μέσα στο ίδρυμα, συχνά τα οδηγεί στην αναζήτηση υποκατάστατων γονέων σαν πρότυπα ενηλίκων, τα οποία συνήθως είναι οι φροντιστές των ιδρυμάτων. Σε αυτή τους την αναζήτηση βρίσκουν πολλά εμπόδια, καθώς οι φροντιστές που στελεχώνουν τα ιδρύματα κλειστής περιθαλψης είναι λίγοι και αλλάζουν συνεχώς. Παίρνοντας ως δεδομένο το ότι οι ίδιοι οι φροντιστές είναι εργαζόμενοι, συνήθως έχουν συγκεκριμένο ωράριο εργασίας και παίρνουν άδειες ανά περιόδους. Επίσης, οι φροντιστές λαμβάνουν περιορισμένη εκπαίδευση και η κατάρτιση που λαμβάνουν είναι περισσότερο επικεντρωμένη σε θέματα υγείας παρά κοινωνικής φροντίδας (Mulheir & Browne, 2011). Οι επιμελητές του ιδρύματος από το οποίο αντλήθηκαν οι πληροφορίες για την παρούσα έρευνα, είναι απόφοιτοι κάποιου ΤΕΙ βρεφονηπιοκομίας ή άλλης ειδικότητας που δεν συνάδει με την εργασία τους σε κάποια κοινωνική υπηρεσία.

Οι δυσκολίες που αναφέρθηκαν παραπάνω για τους φροντιστές, φαίνεται να τους εξαντλούν ψυχικά και σωματικά. Τα ιδρύματα έχουν μειωμένο προσωπικό και πολλά παιδιά μικρής ηλικίας που έχουν την ανάγκη φροντίδας. Οι φροντιστές λόγω της επαγγελματικής τους εξουθένωσης δεν μπορούν να αποδώσουν στον ρόλο τους και να επενδύσουν ψυχοσυναισθηματικά στα παιδιά (Καλύβα, 2016).

Από την πλευρά των παιδιών, οι σχέσεις που είχαν με την οικογένεια τους κατά την διάρκεια της παραμονής τους στο ίδρυμα ήταν διαφορετική ανάλογα με το αν ήταν ο πατέρας ή η μητέρα. Πρέπει να σημειωθεί ότι ορισμένα μέλη είχαν σχέσεις μόνο με την μητέρα τους ενώ δεν είχαν ή δεν ήθελαν να έχουν επαφή με τον πατέρα. Στην ενήλικη πλέον ζωή τους και σύμφωνα με τις εμπειρίες τους παρατηρούνται διαφορές στις σχέσεις των συμμετεχόντων με τις οικογένειες του καθώς ορισμένες επιλέγουν να μην έχουν επαφές ενώ άλλες διατηρούν πολύ καλές σχέσεις. Σύμφωνα με τους ειδικούς και φροντιστές, όσον αφορά τις σχέσεις των παιδιών με την οικογένειά τους, μετά την αποχώρησή τους από το ίδρυμα, η επικρατέστερη άποψη είναι ότι οι σχέσεις αυτές είναι κατά κύριο λόγο ανύπαρκτες ή αρνητικές. Είναι σπάνιο φαινόμενο τα παιδιά να γυρίζουν πίσω στην οικογένειά τους. Τα παραπάνω επιβεβαιώθηκαν από κάποιους πρώην φιλοξενούμενους του ιδρύματος, οι οποίοι ανέφεραν ότι ενώ μπορεί να υπάρχουν σχετικά καλά συναισθήματα για την οικογένεια, δεν προσπάθησαν να διατηρήσουν ενεργές σχέσεις. Υπάρχουν, βέβαια, και άτομα που έχουν κρατήσει αρκετά καλές σχέσεις με τις οικογένειές τους, οι οποίες όμως δεν είχαν στο παρελθόν δυσλειτουργίες.

Διαφορές παρατηρούνται και στην επιλογή να δημιουργήσουν οικογένεια. Τα βιώματά τους φαίνεται να παίζουν καθοριστικό ρόλο σε αυτό. Η δημιουργία οικογένειας αποτελεί μέσο αποχώρησης από το ίδρυμα και υπάρχουν παιδιά που το εκμεταλλεύονται ενώ αργότερα μετανιώνουν για αυτή την απόφαση. Υπάρχουν και άτομα που επιθυμούν να κάνουν οικογένεια, είναι όμως επηρεασμένα αρκετά από τα βιώματά τους με αποτέλεσμα να έχουν φοβίες. Τέλος, σύμφωνα με τις πληροφορίες που συγκεντρώσαμε, οι οικογένειες από τις οποίες προέρχονται τα περισσότερα παιδιά που εισάγονται σε κάποιο ίδρυμα είναι πολυπληθής και παρατηρείται ότι δεν εισάγονται όλα τα ανήλικα μέλη σε κάποιο ίδρυμα, με αποτέλεσμα να δημιουργείται στο παιδί που απομακρύνθηκε από την οικογένειά του η εντύπωση ότι το έχουν διαφοροποιήσει από τα υπόλοιπα παιδιά.

Προσπαθώντας να κατανοήσουμε τις επιπτώσεις της ζωής στο ίδρυμα θεωρήσαμε σημαντικό να δούμε τι σημαίνει το ίδρυμα για τους ενήλικες πρώην φιλοξενούμενους και τι σημασία του δίνουν. Κάποιοι από αυτούς έδωσαν μία αρνητική εικόνα για το ίδρυμα, όπως ότι είναι μία «πονεμένη ιστορία» ή ότι είναι «φυλακή». Στις περιπτώσεις αυτές τα συγκεκριμένα άτομα δεν είχαν πολύ καλή εμπειρία από αυτό, σε συναισθηματικό αλλά και κοινωνικό επίπεδο. Παρόλα αυτά κάποιοι αναφέρουν ότι είναι ένας φορέας που τους παρείχε πράγματα, ότι τους εξασφάλισε την προστασία και τη βοήθεια αλλά και ότι είναι «οικογένεια». Σύμφωνα με τα τελευταία, το συμπέρασμα είναι ότι τα παιδιά αυτά μπορεί να πέρασαν δύσκολα αλλά παρόλα αυτά έχουν σκεφτεί και την άλλη πλευρά, δηλαδή πώς θα ήταν η ζωή τους αν δεν ήταν εκεί και έτσι ανακάλυψαν και μία θετική πλευρά από αυτό. Ο ορισμός τους ιδρύματος για τα άτομα αυτά έχει άμεση σχέση με το αν αναφέρουν στο κοινωνικό περιβάλλον τους την εμπειρία τους από το ίδρυμα. Τα περισσότερα κορίτσια από αυτά που συμμετείχαν στην έρευνα δεν αναφέρουν ότι βρίσκονταν στο ίδρυμα αλλά ούτε και την εμπειρία τους από αυτό. Αυτό μπορεί να έχει προκύψει από τις ρατσιστικές αντιλήψεις που υπάρχουν στην εποχή μας.

Σύμφωνα με το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (2006), από μία έκθεση αξιολόγησης που έγινε στα Παιδικά Χωριά SOS Ελλάδος, αναφέρεται ότι τα πρώτα αυτά εμπειρικά ευρήματα, υποστηρίχθηκαν και από πιο πρόσφατες έρευνες που εφαρμόζοντας ερευνητικά σχέδια, έχουν δείξει πως η ιδρυματοποίηση συσχετίζεται με αρνητικές εκβάσεις. Οι ερωτώμενοι της δικής μας έρευνας, που έχουν περάσει την ζωή τους και κυρίως από την εφηβική ηλικία στο ίδρυμα, αναφέρθηκαν στις

επιπτώσεις που προκάλεσε η διαμονή στο ίδρυμα στην ενήλικη ζωή τους, οι οποίοι ήταν και θετικές και αρνητικές. Παράλληλα και οι ειδικοί με την σειρά τους μας μίλησαν για τις επιπτώσεις που έχει η ιδρυματική ζωή στην ενήλικη ζωή των παιδιών.

Οι επιπτώσεις όμως δεν σταματάνε μόνο στο πως βλέπει το κάθε άτομο δίνει το ίδρυμα αλλά και στο πώς η εμπειρία που έχουν από αυτό μπορεί να τους επηρεάσει στην ενήλικη ζωή τους. Η επιρροή που έχει η ιδρυματική ζωή εξαρτάται από πολλούς παράγοντες όπως: τα οικογενειακά βιώματα που έχει ένα άτομο, από τον λόγο και την ηλικία εισαγωγής του ατόμου μέσα στο ίδρυμα, από τον χαρακτήρα και την προσωπικότητα που δημιούργησε μέσα σε αυτό αλλά και από την εμπειρία που είχε. Σύμφωνα με την έρευνα μας τα άτομα μας μίλησαν περισσότερο για μία θετική επιρροή. Δημιούργησαν με την εμπειρία της διαμονής τους έναν πιο ώριμο και πιο σκληραγωγημένο χαρακτήρα και απέκτησαν περισσότερη αυτοπεποίθηση. Επιπλέον αναφέρθηκαν σε έναν πιο προσαρμοστικό και κοινωνικό χαρακτήρα.

Παρόλα αυτά ένα γεγονός που συνέβη στην ζωή του δεν παύει να είναι ένα κομμάτι που πληγώνει και στιγματίζει το παιδί. «Όταν αναφερόμαστε στο στρες των παιδιών εννοούμε κάθε στρεσογόνο εισβολή στην φυσιολογική ζωή ενός παιδιού η οποία μπορεί να τροποποιήσει είτε βραχυπρόθεσμα είτε μακροπρόθεσμα την σωματική ή ψυχολογική ισορροπία του, απειλεί την ασφάλειά του, ή διαταράσσει τη φυσιολογική του ανάπτυξη, καθώς και οι ψυχοπαθολογικές συνέπειες λόγω ακριβώς των στρεσογόνων αυτών παραγόντων. Το στρες στην παιδική ηλικία επηρεάζει άμεσα τα παιδιά και έχει σημαντικές επιπτώσεις στην εξέλιξη και την ανάπτυξη του παιδιού και εν γένει στη διαμόρφωση της ενήλικης ζωής. Τα παιδιά λόγω της μη ολοκληρωμένης γνωστικής ανάπτυξης, και των περιορισμένων εμπειριών έχουν περισσότερες πιθανότητες να εμφανίσουν μικρότερη ανοχή και μεγαλύτερη ταραχή απέναντι σε στρεσογόνα γεγονότα» (Αιβουτζίδη, 2012).

Εκτός από τους ενήλικους πρώην φιλοξενούμενους του ιδρύματος μας μίλησαν και οι ίδιοι οι ειδικοί που εργάζονται στο ίδρυμα για τις επιπτώσεις που έχει αυτό στην ενήλικη ζωή. Όλοι οι ειδικοί που συμμετείχαν στην έρευνα μας, υποστήριξαν ότι είναι σημαντική η επιρροή του ιδρύματος στην ενήλικη ζωή ενός παιδιού. Αναφέρουν ότι επηρεάζονται αρχικά διότι εάν έχουν ήδη ζήσει μέσα σε ένα δυσλειτουργικό περιβάλλον και εισαχθούν στο ίδρυμα στην εφηβική ηλικία έχουν κατάλοιπα τα οποία μπορούν να τους επηρεάσουν σε πολλούς τομείς στην ζωή τους.

Στην συνέχεια το ότι τους έχει λείψει από την ζωή τους η μητρική αγάπη και στοργή έχει επιρροή στην αυτό-εικόνα και την προσωπικότητα του ατόμου. Κάποιος άλλος υποστήριξε ότι η επιρροή που έχει στην ενήλικη ζωή εξαρτάται από το άτομο και τον χαρακτήρα του. Κάποιοι βέβαια προβάλλουν και τον δυναμισμό των παιδιών που έχουν φύγει από το ίδρυμα αλλά και την αναγνώριση των θετικών στοιχείων που είχε το ίδρυμα στην ζωή τους. Γενικότερα οι απόψεις των ειδικών ως επί το πλείστον παρατηρείται ότι δε συνάδουν τόσο με τις απόψεις των ενηλίκων αφού οι ενήλικες πρώην τρόφιμοι προβάλλουν μία πιο θετική επιρροή ενώ οι ειδικοί προβάλλουν μία μη λειτουργική ενήλικη ζωή.

Σύμφωνα με το Εθνικό Κέντρο Ερευνών, Ινστιτούτο Κοινωνικής πολιτικής (2006), στην έκθεση αξιολόγησης των παιδικών χωριών SOS, αναφέρει ότι ο Goffman (1994) είπε ότι κύριο γνώρισμα των ιδρυμάτων είναι ο φραγμός κι ο περιορισμός που θέτουν στις κοινωνικές σχέσεις και επαφές των τροφίμων με τον υπόλοιπο κόσμο και ο αυστηρός έλεγχος της προσωπικής τους ζωής. Οι τρόφιμοι είναι αναγκασμένοι να ζουν κάτω από ένα περιοριστικό καθεστώς το οποίο σε τίποτα δε μοιάζει με την καθημερινή ζωή της σύγχρονης πραγματικότητας. Ακόμα αναφέρει ότι τα χαρακτηριστικά των ιδρυμάτων είναι ότι όλες οι δραστηριότητες της καθημερινής ζωής είναι αυστηρά προγραμματισμένες και κατευθυνόμενες βάσει των κανονισμών και των λειτουργιών του ιδρύματος. Επίσης άλλο χαρακτηριστικό είναι η χειραγώγηση των τροφίμων από το προσωπικό, δηλαδή ο ρόλος του προσωπικού των ιδρυμάτων που είναι η επιτήρηση, η επιθεώρηση των τροφίμων και η συμμόρφωσή τους σύμφωνα με τους ιδεατούς κανόνες που τίθενται από το ίδρυμα.

Σύμφωνα με τα παραπάνω οι φιλοξενούμενοι των ιδρυμάτων δεν έχουν ιδιαίτερες ευκαιρίες για να επικοινωνήσουν με άλλα άτομα που βρίσκονται εκτός των ιδρυμάτων με αποτέλεσμα οι σχέσεις που αναπτύσσουν να είναι μόνο από το περιβάλλον του ιδρύματος. Αυτό είναι ένα γεγονός που έχει επηρεάσει την ζωή και των ενηλίκων που συμμετείχαν στην δική μας έρευνα σε συνδυασμό με την επιρροή που άσκησαν στην ζωή τους οι στερεοτυπικές αντιλήψεις. Κάποιες από τις γυναίκες του δείγματος διατηρούν επαφές μόνο με άτομα που βρίσκονταν στο ίδρυμα και σε μικρό ποσοστό με άτομα που δεν ήταν σε αυτό. Φοβούνται ότι οι άλλοι μπορεί να τους λυπούνται και έτσι δεν επιλέγουν να μιλήσουν με άλλα άτομα πέρα αυτών που ήδη γνωρίζουν την ζωή τους. Μετά την αποχώρηση τους από το ίδρυμα τα άτομα συνεχίζουν να επιλέγουν να κάνουν παρέες με τα άτομα που βρίσκονταν μαζί μέσα

στο ίδρυμα δημιουργώντας δεσμούς όπως κουμπαριάς ή συντεκνιάς. Οι συντροφικές όμως σχέσεις δεν είναι τόσο απόμακρες όσο οι φιλικές. Ως επί το πλείστον τα κορίτσια επέλεξαν να έχουν συντροφικές σχέσεις με στόχο να φύγουν από το ίδρυμα ή να καλύψουν το κενό αγάπης όπως μας αναφέρουν χαρακτηριστικά και οι φροντιστές των παιδιών. Παρόλα αυτά δεν είχαν όλα τα άτομα ίδια άποψη για τις συντροφικές σχέσεις με αποτέλεσμα κάποια από αυτά να αργούν να αναπτύξουν σχέση με το αντίθετο φύλο.

Περιορισμοί της έρευνας

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε ήταν ποιοτική και έγινε στο πλαίσιο της πτυχιακής εργασίας για το Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας του Τ.Ε.Ι Κρήτης. Το δείγμα είναι περιορισμένο και ως εκ τούτου τα αποτελέσματα δεν μπορούν να γενικευτούν. Επίσης, αν και ο τίτλος της εργασίας αναφέρεται στις επιπτώσεις που έχει η ιδρυματική φροντίδα στους ενήλικους που έχουν περάσει την εφηβική ηλικία τους μέσα σε κάποιο ίδρυμα είναι προφανές ότι οι επιπτώσεις αυτές δεν μετρήθηκαν με αντικειμενικό τρόπο, αλλά μέσα από τις υποκειμενικές αντιλήψεις των ίδιων των συμμετεχόντων. Τέλος, υπάρχει ο κίνδυνος η ανάκληση γεγονότων που έχουν συμβεί στο παρελθόν να εμπεριέχει και μη αντικειμενικά στοιχεία και πληροφορίες.

Συμπεράσματα- Επίλογος

Λαμβάνοντας υπόψη την ποιοτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε και με τους εργαζόμενους από το ίδρυμα αλλά και με του ενήλικες πρώην φιλοξενούμενους του ιδρύματος τα κυριότερα συμπεράσματα της έρευνας, τα οποία επιβεβαιώνονται και από τη σχετική βιβλιογραφία για το θέμα είναι:

- ✓ Μεγάλα διαστήματα διαμονής μέσα στο ίδρυμα.
- ✓ Διαφοροποιημένος χρόνος προσαρμογής που χρειάστηκε το κάθε άτομο μέσα στο ίδρυμα, το οποίο είναι και άμεσο αποτέλεσμα του λόγου και της ηλικίας που εισάχθηκαν μέσα στο ίδρυμα.
- ✓ Η μη εξειδίκευση του προσωπικού του ιδρύματος έχει αρνητική επιρροή στην διαμόρφωση του χαρακτήρα των παιδιών αλλά και στην καθημερινότητα που βιώνουν μέσα σε αυτό.
- ✓ Διαφαίνεται ότι βιώνουν το στάδιο της εφηβικής ηλικίας σύμφωνα με τα βιώματά τους στην μέχρι τότε ζωή τους, χάνοντας οι περισσότεροι από νωρίς την παιδικότητα τους.
- ✓ Τα άτομα τείνουν να δημιουργούν κοινωνικές σχέσεις με άτομα εντός του ιδρύματος και κατά την διαμονή τους σε αυτό και αργότερα στην ενήλικη ζωή τους, φοβούμενοι τον οίκτο και την αρνητική αντίληψη των υπόλοιπων.
- ✓ Ως επί το πλείστον μετά την αποχώρησή τους από το ίδρυμα επέλεξαν να μην έχουν επαφές με το οικογενειακό τους περιβάλλον και όσοι από αυτούς επέλεξαν να έχουν είναι σχεδόν απόμακρες.
- ✓ Παρόλο που οι ειδικοί πιστεύουν ότι το ίδρυμα έχει μία αρνητική επιρροή στην ενήλικη ζωή των παιδιών, τα ίδια πιστεύουν ότι τώρα που αποχώρησαν από αυτό ενδυναμώθηκε ο χαρακτήρας τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αλτάνης, Π. & Οικονόμου, Χ. (2009). *Σχέδιο δράσης για την οριζόντια δικτύωση και το συντονισμό των υπηρεσιών και φορέων κοινωνικής αλληλεγγύης προς το παιδί*. Αθήνα: Σύγχρονοι Ορίζοντες.
2. Γαλανάκη Ε. (2004). «*Δυσκολίες προσαρμογής των παιδιών και των εφήβων: Ορισμός, ιδιαιτερότητες, διάκριση από την ανώμαλη συμπεριφορά*». Στο: Α. Καλαντζή- Αζίζι, & Μ. Ζαφειροπούλου. «*Προσαρμογή στο σχολείο: Πρόληψη και αντιμετώπιση δυσκολιών*». Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
Πρόσβαση 31 Οκτωβρίου 2016, Από:
<https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PPP110/%CE%B4%CF%85%CF%83%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%AF%CE%B5%CF%82%20%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CE%B1%CF%81%CE%BC%CE%BF%CE%B3%CE%AE%CF%82.pdf>
3. Γεωργιάδου Ζ. (2001). *Ο χώρος στα ιδρύματα παιδικής μέριμνας. Κοινωνική συνύπαρξη, μορφές ελέγχου μέσω του χώρου*. (Διδακτορική Διατριβή). Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Αθήνα.
Πρόσβαση 31 Οκτωβρίου 2016, Από:
<http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/13083#page/1/mode/1up>
4. Γιαννουλάκη, Α. & Τσοχανταρίδου, Μ. & Χριστουλάκη, Α. (2009). *Εξάρτηση από τους υπολογιστές στην εφηβική ηλικία*. (Πτυχιακή Εργασία). Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, ΑΤΕΙΚΡΗΤΗΣ
Πρόσβαση 4 Νοεμβρίου 2016, Από:
<https://apothesis.lib.teicrete.gr/bitstream/handle/11713/1032/Gianoulaki2009.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
5. Δαρβίρη, Χ. (2009) *Μεθοδολογία Έρευνας στο χώρο της Υγείας*. Αθήνα. Εκδόσεις Πασχαλίδη.
6. Δρακωνάκη, Μ. & Σιάμου, Ε. (2003). *Η αναγκαιότητα της σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης στην Εφηβική ηλικία*. Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, ΑΤΕΙ ΚΡΗΤΗΣ.
Πρόσβαση 29 Οκτωβρίου 2016, Από:

[:https://apothesis.lib.teicrete.gr/bitstream/handle/11713/1331/2003Drakonaki.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://apothesis.lib.teicrete.gr/bitstream/handle/11713/1331/2003Drakonaki.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

7. Εθνικό Κέντρο ερευνών, Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής, (2006). *Εκθεση Αξιολόγησης Παιδικών χωριών SOS Ελλάδος*. Αθήνα.
8. Καβανόζη, Μ. (2014). *Η κατάθλιψη στην εφηβεία (Αίτια και Θεραπευτική παρέμβαση)*. Τμήμα Νοσηλευτικής, ΤΕΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ.
Πρόσβαση 2 Νοεμβρίου 2016, Από: <http://digilib.teiemt.gr/jspui/bitstream/123456789/3992/1/DIDZ01Z0073.pdf>
9. Καλλινικάκη, Θ. (2010). *Ποιοτικοί μέθοδοι στην έρευνα της Κοινωνικής Εργασίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.
10. Καλλινικάκη, Θ. (1998). *Κοινωνική Εργασία. Εισαγωγή στη θεωρία και την πρακτική της κοινωνικής εργασίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
11. Καλύβα. Π. (2016). *Ψυχοκοινωνική Συμπεριφορά και Διαπροσωπικές Δεξιότητες παιδιών που ζουν σε ιδρύματα*. Τμήμα Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
Πρόσβαση 14 Νοεμβρίου 2016, Από: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/38194#page/1/mode/2up>
12. Κιρπότην, Α. (1980). *Ο αποχωρισμός των παιδιών από την οικογένεια και η εναλλακτική λύση του ιδρύματος*. Εκλογή, τεύχος Αυγούστου.
13. Κόνγκερ, Τ. (1981). *Η εφηβική ηλικία. Μία καταπιεσμένη γενιά*. Αθήνα: Ψυχογιός.
14. Μανιαδάκης, Γρ. (1993). *Άσυλο και αποιδρυματοποίηση: ψυχοδυναμικές συνιστώσες, Ψυχανάλυση και Ψυχοθεραπεία*.
15. Πανοπούλου – Μαράτου, Ο. (1998). *Παιδί, Επιστήμη και Ψυχανάλυση. Οι διαδρομές του Jean Piaget*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
16. Παπούλη, Ε. (2006). «*Η ιδρυματική προστασία στο πλαίσιο της Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού: Η Ελληνική εμπειρία*». «*Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος*». Τεύχος:82, σελ 116-126
17. Πάτση, Σ. (2009). *Παιχνίδι, ιστορίες ζωής και παιδιά. Μία μελέτη περίπτωσης σε ίδρυμα*. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας: Βόλος.
Πρόσβαση 2 Νοεμβρίου 2016, Από:

<http://docplayer.gr/31590882-Patsi-stamatia-paihni-di-istories-zois-kai-paidia-mia-meleti-periptosis-se-idryma.html>

18. Σταθόπουλος Π., 1999, «Κοινωνική Πρόνοια μια γενική θεώρηση», Δεύτερη Έκδοση, 'ΕΛΛΗΝ', Αθήνα.
19. Συνήγορος του Πολίτη, Κύκλος Δικαιωμάτων του Παιδιού. *Ειδική Έκθεση. «Τα δικαιώματα των παιδιών που ζουν σε ιδρύματα.» Διαπιστώσεις και προτάσεις του Συνήγορου για τη λειτουργία των ιδρυμάτων παιδικής προστασίας.* Μάρτιος, 2015. Πρόσβαση 18 Φεβρουαρίου 2017, Από: file:///C:/Users/alexandra/Downloads/Εκθεση%20του%20Συνήγορου%20του%20παιδιού_2015.pdf
20. Τσαλικόγλου, Φ. (1986). *Μυθολογίες Βίας και Καταστολής.* Εκδόσεις Παπαζήσης: Αθήνα.
21. Τσαμπόρα, Σ. & Φιλίππιδου, Αι. (2003). *Η εξέλιξη του θεσμού της κρατικής παιδικής προστασίας για τα απροστάτευτα παιδιά στην Ελλάδα από το 1951 έως σήμερα.* Ηράκλειο: ΑΤΕΙ Κρήτης: Πρόσβαση 29 Οκτωβρίου 2016: <https://apothesis.lib.teicrete.gr/handle/11713/1321>
22. Τσαούσης, Δ.Γ. (2006). *Η Κοινωνία του Ανθρώπου.* Αθήνα: Gutenberg.
23. Υφαντής, Θ. (2005). «Αποασυλοποίηση», «Αποϊδρυματοποίηση» και ετερότητα. Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
24. Χιώνη, Ν. (2003). *Φροντίδα παιδιών έξω από τη φυσική τους οικογένεια στην Ελλάδα.* (Πτυχιακή Εργασία). Τμήμα Διοίκησης Μονάδων Υγείας και Πρόνοιας, Καλαμάτα. Πρόσβαση 4 Νοεμβρίου 2016, Από: http://nestor.teipel.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/12331/SDO_DMYP_00290_Medium.pdf?sequence=1
25. Lehalle, H. & Mellier, D. (2010). *Ψυχολογία της ανάπτυξης: παιδική ηλικία και εφηβεία.* (Μετάφραση και επιμέλεια: Λ. Μπεζέ). Αθήνα: Πεδίο.
26. Tsitseliotis, J. & Κουσίδου, Τ. (1989). *Η κοινωνική εργασία στην υιοθεσία και στην αναδοχή.* Αθήνα: Κέντρο Βρεφών «Η Μητέρα».

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Anderson, M. (2001). *Annotation: Conceptions of intelligence.* Journal of Child Psychology and Psychiatry.

2. Altshuler, S. & Poertner, J. (2002). The child health and illness profile-adolescent edition: Assessing well-being in group homes and institutions. *Child Welfare*.
3. Barnes, H. (1975). *Physical growth and development during puberty*. Med Clin North Am.
4. Barth, R. (2002). *Institutions vs. foster homes: The empirical base for the second century of debate*. Chapel Hill, NC: School of Social Work, Jordan Institute for Families.
5. Boswell, J. (1988). *The kindness of strangers: The abandonment of children in Western Europe from late antiquity to the Renaissance*. New York: Pantheon Books.
6. Browne, K. (2009). *The Risk of Harm to Young Children in Institutional Care*. London: Save the Children.
7. Browne, K., Hamilton-Giachritsis, C., Johnson, R. & Ostergren, M. (2006). *Overuse of institutional care for children in Europe*. British Medical Journal.
8. Casler, L. (1968). *Perceptual deprivation in institutional settings*. In: Early Experience and Behavior, G. Newton and S. Levine, eds., Springfield, Illinois: Charles C. Thomas.
9. Crenson, M.A. (1998). *Building the invisible orphanage: A prehistory of the American welfare system*. Cambridge: Harvard University Press.
10. Croft, C., Beckett, C., Rutter, M., Castle, J., Colvert, E., Groothues, C. & Sonuga-Barke, E. J. (2007). *Early adolescent outcomes for institutionally-deprived and non-deprived adoptees. II: Language as a protective factor and a vulnerable outcome*. Journal of Child Psychology and Psychiatry.
11. Delion, P. (2005). *Culture, Fantasy and Madness. Meeting with Solomon Resnik*. France, Publisher: Eres.
12. Garrabe, J. & Kapsambelis, V. (1991). *Nouvelles structures intermediaries et mouvement de desinstitutionalisation*. Encyclopedie Medicochirurgicale.
13. Goldfarb, W. (1945). Effects of psychological deprivation in infancy and subsequent stimulation. *The American Journal of Psychiatry*, 102:18-33.
14. Hacsí, T.A. (1998). *Orphanages: the strength and weakness of a macroscopic view. Second home: orphan asylums and poor families in America*. Cambridge Mass: Harvard University Press.

15. Hrdy, S.B. (1999). *Mother nature: Maternal instincts and how they shape the human species*. New York: Ballantine Books.
16. Lamb, R. & Bachrach, L. (2001). *Some perspectives on Deinstitutionalization*. Psychiatric Services.
17. Menzies - Lyth, I. E. (1985). The development of the self in children in institutions. *Journal of Child Psychotherapy*, 11:49-64.
18. Muhamedrahimov, R. (1999). *New attitudes: Infant care facilities in St. Petersburg, Russia*. In: Osofsky.
19. Provenca, S. & Lipton, R. (1962). *Infants in institutions*. Oxford: International University Press.
20. Reid, J. & Chamberlain, P. (1998). *Comparison of two community alternatives to incarceration for chronic juvenile offenders*. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*.
21. Smith, E. (1995). Bring back the orphanages? What policymakers of today can learn from the past. *Child Welfare*. 74:115-142.
22. St. Petersburg-USA Orphanage Research Team (2008). *The effects of early social-emotional and relationship experience on the development of young orphanage children*. Monographs of the Society for Research in Child Development.
23. Tajfel, H. & Turner, J.C. (1979). *An integrative theory of intergroup conflict*. In W.G. Austin & S. Worchel (eds.) *The social psychology of intergroup relations*. Monterey, CA: Brooks/Cole.
24. Wayne, W., Lloyd, M.A., Dunn, D.S. & Hammer, E.Y. (2008). *Psychology Applied to Modern Life: Adjustment in the 21st century*. Belmont, USA.
25. Zeanah, C., Nelson, C., Fox, N., Smyke, A., Marshall, P., Parker, S. & Koga, S. (2003). *Designing research to study the effects of institutionalization on brain and behavioral development: the Bucharest Early Intervention Project*. *Development and Psychopathology*, 885-907.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

1. Η μετάβαση από την παιδική ηλικία στην ωριμότητα: <http://efiveia.gr/i-metavasi-apo-tin-paidiki-ilikia-stin-orimotita/> [Πρόσβαση στις: 01/11/2016]
2. Εφηβεία- Ορισμός και Χαρακτηριστικά:

- <http://www.psychotherapeia.net.gr/articles-psyxologoi-marousi-psyxotherapeftes-marousi/efhveia/35-efhveia-orismos-harakthristika>
[Πρόσβαση στις: 02/11/2016]
3. Αναπτυξιακά στάδια: <http://www.psychotherapeia.gr/arthra-genikhs-thematologias/paidi-kai-gonios/ta-anaptuksiaka-stadia.html> [Πρόσβαση στις: 04/11/2016]
 4. Ψυχοκοινωνική συγκρότηση: <http://www2.media.uoa.gr/christakis/index.php?page=10&lang=0> [Πρόσβαση στις: 15/1/2017]
 5. Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού: <http://www.0-18.gr/gia-megaloydsdp> [Πρόσβαση στις: 31/10/2016]
 6. Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού: <http://www.0-18.gr/gia-megaloyds/ta-dikaiomata-toy-paidioly> [Πρόσβαση στις: 31/10/2016]
 7. Κέντρο προστασία παιδιού: <http://www.creteplus.gr/news/kentro-prostasias-paidioly-30975.html> [Πρόσβαση στις: 05/11/2016]
 8. Στέγη ανηλίκων Ηρακλείου: <http://www.neakriti.gr/?page=newsdetail&DocID=1097604> [Πρόσβαση στις:05/11/2016]
 9. Ιερά Μονή Παναγίας Καλυβιανής: <http://www.imga.gr/mhtropolh/ieres-mones/%CE%B9%CE%B5%CF%81%CE%AC-%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%AE-%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B3%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CF%85%CE%B2%CE%B9%CE%B1%CE%BD%CE%AE%CF%82/> [Πρόσβαση στις: 05/11/2016]
 10. Ιστορική αναδρομή για τα έκθετα βρέφη στην Ελλάδα: http://www.vimaasklipioly.gr/volumes/2010/VOLUME%2001_10/VA_REV_4_09_01_10.pdf
[Πρόσβαση στις: 29/10/2016]
 11. Παιδικά Χωριά SOS, Ηράκλειο Κρήτης. <http://www.sos-villages.gr/content/actions/kentro-prolhpsys-gia-to-paidi-kai-thn-oikogeneia-toy-kentro-sthriksys-paidioly-kai-oikogeneias-hrakleioy-krhths/171-kentra-sthriksys-paidioly-kai-oikogeneias-hrakleioy-krhths> [Πρόσβαση στις:10/03/2016]
 12. Ιδρυματοποίηση των παιδιών στην Ελλάδα:

https://wearelumos.org/sites/default/files/Greece_Document%20Greek.pdf

[Πρόσβαση στις: 18/12/2016]

13. Αναπτυξιακά στάδια του Erikson:

<https://sciencearchives.files.wordpress.com/2016/06/erikson-freud.pdf>

[Πρόσβαση στις: 21/12/2016]

14. Καφέσιος (2005): Δεσμός, συναίσθημα και διαπροσωπικές σχέσεις.

ftp://ftp.soc.uoc.gr/New%20Folder/psycho/kafetsios/Greek/05_Kafetsios_book.pdf [Πρόσβαση στις: 07/02/2017]

15. Το στρες που βιώνουν τα παιδιά:

<http://antikleidi.com/2012/10/06/stress-kids/> [Πρόσβαση στις: 25/01/2017]

16. Η ζωή με το πληγωμένο παιδί μέσα μας: <http://psychografimata.com/13408/izi-me-to-pligomeno-mesa-mas-pedi/> [Πρόσβαση στις: 16/02/2017]